

IZVESTJE

RAZISKOVALNE POSTAJE
ZRC SAZU V NOVI GORICI

10 • 2013

VSEBINA

Deset let Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici	1
<i>Jubileji in voščilo</i>	2

Članki**Branko Marušič**

<i>Latinski pisci iz 17. in 18. stoletja, rojeni v Solkanu</i>	6
--	---

Robert Devetak

<i>Sadjarsko in vinarsko društvo za kanalski okraj (1894–1915)</i>	13
--	----

Petra Kolenc

<i>O motivih s prvih razglednic iz Trnovskega gozda</i>	23
---	----

Špela Ledinek Lozej

<i>Planini Sleme in Medrje na Tolminskem</i>	31
--	----

Jasna Fakin Bajec

<i>Pomen evropskega projekta THETRIS pri razvoju podeželja na Goriškem</i>	36
--	----

Danila Zuljan Kumar

<i>Z vsakim jezikom, ki ga ohranimo, ohranimo veliko več kot zgolj besede</i>	40
---	----

V spomin

<i>Andrej Malnič (1961–2013), tankočuten in prodoren Goričan (z bibliografijo) / Neva Makuc</i>	45
---	----

Poročila

<i>Poročila o vsebini humanističnih in družboslovnih revij v Furlaniji Julijski krajini</i>	52
---	----

<i>Poročilo o delu Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici od 1. 11. 2012 do 31. 12. 2013</i>	55
---	----

<i>Poročilo o projektih sodelavk Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici</i>	65
--	----

Fotografija na ovoj: Fotografija Svete Gore po razglednici iz časa pred prvo svetovno vojno.

© 2013, Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica

Uredila: Petra Kolenc

Uredniški odbor: dr. Jasna Fakin Bajec, dr. Špela Ledinek

Lozej, dr. Neva Makuc, prof. dr. Branko Marušič,

doc. dr. Danila Zuljan Kumar

Jezikovni pregled: Martina Leban Errico,

Danila Zuljan Kumar

Oblikovna zasnova: Milojka Žalik Huzjan

Prelom: Petra Kolenc, Darko Turk

Izdajatelj: Raziskovalna postaja ZRC SAZU

Nova Gorica

Založnik: Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Aleš Pogačnik

Tisk: Collegium Graphicum

Naklada: 500

Naslov uredništva:

Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica, Delpinova 12, 5000 Nova Gorica, Tel.: 05 335 73 26

Naročila:

Založba ZRC, ZRC SAZU, Novi trg 2, p. p. 306, 1001 Ljubljana

Deset let Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici

Pred vami je deseta številka *Izvestja* Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici. V teh desetih letih se je na Raziskovalni postaji spremenilo marsikaj: predvsem pa smo se od mladih negotovih asistentk razvile v samozavestne raziskovalke, suverene na področjih, na katerih raziskujemo.

Žene nas želja raziskovati in svetu predstavljati svojo regionalno kulturno dediščino ter raziskovati inovativne načine, kako jo koristno uporabiti v povezavi z gospodarstvom.

V tem oziru razvijamo projekt Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa, ki ga v veliki meri sofinancira Mestna občina Nova Gorica, s svojimi prispevki pa tudi Občine Brda, Renče-Vogrsko in Šempeter-Vrtojba. V okviru projekta z različnimi znanstvenimi pristopi in metodami raziskujemo prostor ob zahodni slovenski narodnostni meji ter s svojim strokovnim znanjem pomagamo različnim društvom, ki negujejo tradicije svojega kraja.

S projektom THETRIS (Razvoj mednarodne tematske cerkvene poti s sodelovanjem lokalne skupnosti) skupaj z desetimi partnerji iz Srednje Evrope predstavljamo goriško cerkveno dediščino v srednjeevropskem prostoru, s projektom ZBORZBIRK pa skupaj z Inštitutom za slovensko narodopisje urejamo krajevne zbirke kulturne dediščine v obmejnem prostoru med Alpami in Krasom, z namenom to kulturno dediščino ustrezno ovrednotiti in ponuditi v turistične namene.

Ob našem prizadevanju za razvoj Goriške na polju humanističnih znanosti ne moremo, da se ne bi spomnili na podobna prizadevanja Andreja Malniča, nedavnega direktorja Goriškega muzeja. Kolikokrat so se nam skupaj kresale ideje in iskriale oči ob zavzetih pogovorih o razvoju prostora ob meji!

Vabimo vas, da se sprehodite skozi letošnje *Izvestje*, ki predstavlja drobce iz našega raziskovalnega dela; tokrat o v Solkanu rojenih latinskih piscih 16. in 17. stoletja, pojavu razglednic iz Trnovskega gozda, tolminskih planinah, o tem, kakšen je namen THETRIS-a, o dojemanju slovenske identitete v Beneški Sloveniji in o Andreju Malniču (1961-2013), tankočutnem in prodornem Goričanu.

V letu, ki prihaja, želim vam, spoštovani bralci, zdravja in notranjega miru, naši Postaji pa polno zvedavosti, iskrivosti, prepričnosti, poguma in drznosti!

*Doc. dr. Danila Zuljan Kumar,
vodja Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*

V Novi Gorici, decembra 2013

Jubileji in voščilo

Leto 2014 zaznamuje nekaj pomembnih mejnikov. Izbrali smo dva izmed njih. Z objavo zapisa o detomorilki se spominjamo tristoletnice smrti cerkvenega pisca in pridigarja Janeza Svetokriškega. Leto 2014 je tudi opomin na stoletnico začetka prve svetovne vojne, ki je naše kraje za dolga desetletja ohromila in vanje še dolgo po njenem koncu vnesla nemir.

Naj z novo številko *Izvestja* pozdravimo tudi vse slovenske in zamejske institucije ter posameznike, več kot dvesto jih je, ki že deseto leto spremljajo izsledke našega raziskovalnega dela, ki poteka med urami pogovora s sogovorniki (informatorji), na terenu, najpogosteje pa v samoti bogatih (domačih in tujih) knjižnic, arhivov, ki hranijo številne vire o našem prostoru.

Po desetih letih dela naše Raziskovalne postaje lahko rečemo, da **SMO** – če si izposodimo kratice novega krajskega in pripovednega muzeja Slovensko multimedialno okno v Benečiji – in, da tudi v prispevkih letošnjega *Izvestja* puščamo izsledke novega. Naj z verzi kraškega rojaka pospremimo prehod v novo leto 2014, ki naj bo po vaši meri!

Kdor tiho gradi, kdor v duši gradi
stavbo bleščečo notranje luči
ne išče priznanj
on gradi iz svojih sanj ...

(Graditelj, Srečko Kosovel)

Sodelavci
Raziskovalne
postaje ZRC SAZU
iz Nove Gorice
pred novoodprtim
muzejem SMO
(Slovensko
multimedialno
okno) z Marino
Cernetig z Inštituta
za slovensko
kulturo v Špetru
(foto: Giulia
Crisetig, 23.
december 2013).

Fotografija Svetega Križa (danes Vipavskega Križa) pred prvo svetovno vojno iz Arhiva Slovenske kapucinske province, zbirka starih fotografij.

V letu 2014 se bomo spominjali ...

Josip Balič

Ubijalka svojega sadú

Pred tristo leti, 18. oktobra 1714, je v Gorici umrl pridigar in cerkveni pisatelj **Janez Svetokriški**. Jubileja se spominjamo z objavo zapisa *Ubijalka svojega sadú*, v goriškem dvakrattedniku *Gorica* (29. avgust 1911, št. 69) ga je objavil učitelj in domoznanski pisec Josip Badalič (1854–1933), takrat učitelj na Vrhu svetega Mihaela (občina Sovodnje). Badalič je v mrliški knjigi rihemberške fare našel podatek o na smrt obsojeni detomorilki Elizabeti Koradin, usmrčeni 12. marca 1714 z obglavljenjem, dober mesec pred tem, ko je podobna in še hujša smrt na Travniku v Gorici doletela enajst Tolminec, voditeljev kmečkega upora leta 1713.

Takratni rihemberški župnik Matija Trošt (u. 16. novembra 1729) je v farne matične knjige vpisal več dogodkov, ki so zaznamovali življenje kraja in so danes odličen vir za krajevno zgodovino.

Podatek iz mrliške knjige je Badalič povezal s pridigo Janeza Svetokriškega, namenjeno materam in objavljeno v drugi knjigi svetega priročnika *Sacrum promptuarium* (1695). Badalič je pridigo povzel, objavi pa je dal za moto Levstikove stihe¹: *Do jutri ne bodem živa; Oh, meni je grózno hudo!*

¹ Ropotec, *Ljubljanski zvon*, 1881, str. 171.

Za časa slovečega pripovednika, našega rojaka o. Ivana Svetokrižkega, je živela v slovenski deželi deklina, ki je bila pogrešno zanosila. Iz prevelike sramote pa je neumnica to skrbno prikrivala do konca. Boječa se svojih roditeljev, porodila je na skrivnem ter otročiča zadavila brez sv. krsta. Mrtvega je vrgla v deroči potok.

Pa glej! Že prvo noč po tem strašnem zločinu, zaslišala je v svoji sobici nedolžno detece, ki je z žalostnim tužnim glasom neprenehoma takole vpilo: »Ah, ti neusmiljena, ah, ti pregrešna moja mati. Kaj si mi vendar storila? Ali morda nisi vedela, da me nekrščenega za vselej pahneš izpred obličja Božjega? Sem bil mari jaz kriv tvoje sramote, da si me brezsrčno zadavila ter me tako pripravila v takošno neizrekljivo škodo?«

Tako je nedolžni otročiček milo zdihoval in tožil celo noč, a slišal ga ni drugi, razen matere same.

Ni se bilo še dobro zdanilo, ko vstane nesrečna mati ter vsa zbegana in obupana steče k osodepolnemu potoku z mislijo, da skoči noter in utone v globokej kalini. Pa jedva se je bila nekaj korakov oddaljila od hiše, kar zasliši zopet svojega otroka, ki jo nevidno za krilo pocuka ter na vse grlo zavpije: »Ah, prekleta mati, ali veš, kaj si mi storila?«

Kakor besna zdirja na te besede nezakonska mati ubijalka k potoku, da plane notri. Ali v tistem trenutku nastane silen vihar ter jo z močjo vrže nazaj. Poskuša vdruho, poskuša vtretje, a vsakokrat jo vihar nazaj telebne.

Vsa zmotjena in onemogla se vrne domú. Pa otrok ji še ne dá mirú, kajti vsako toliko jo pocuka za krilo opočitajoč ji stojeno mu krivico. Nesrečna mati vzame tedaj strup, pa tudi ta ji ne škoduje. Otrok pa jo, kakor oprej, tako poslej čestokrat nadleguje, da včasih kakor vstekla preklinja dan in uro svojega rojstva.

V tem neznosnem stanu, v tem neprestanem nepokoju, preživi reva celih trideset let. Iz prevelikega strahu in neumestne sramežljivosti, prikrivala je neumnica svojo pregreho tudi pri spovedi, zato pa se tudi ni mogla nikdar umiriti.

Po tolikih letih nepokoja in nemirne vesti, prisije ji vendar enkrat žar upanja. Slišala je namreč zgovornega o. Ivana, kako prisrčno, kako ginljivo je govoril o neskončno velikem usmiljenju Božjem. To jo osrči, da sklene obtožiti se svoje hudobije.

Vsa objokana in skesana odkrije samemu o. Ivanu svojo nemirno vest. In, ko se vsa potrta v ponižni spovedi oprosti svojega dolgoletnega, mučnega bremena, vdihne iz dna srca, rekoč: »Bog bodi zahavaljen! Do zadnjega diha hočem delati pokoro za svoje hudobije, vas pa duhovni oče, prelepo prosim, da izvolite ta dogodek v pridigi objaviti, deklinam in ženam v svarilen izgled.«

O. Ivan je to tudi storil,¹ gotovo ne brez velike dušne koristi svojih poslušalcev. Bog daj, da bi tudi te vrstice pripomogle k dobremu vspehu opozarjaje neprenehoma dekleta in žene na peto in šesto božjo zapoved: »Ne ubijaj, ne prešestvuj!«

¹ Glej Ivanovih pridig 2. zvezek, str. 360.

Srce, ki čisto vest imà.
 Je polno slada rajskega;
 Nečista vest pa vedno skli,
 Pokoja nima dni, noči.

Dostavek. Kako so nekdam detomorilke kaznovali, nam pové o. Ivana so-
 vremenik, župnik rihemberški, Matija Trost. On piše v dotični mrtvaški knjigi str.
 14 o neki Elizabeti Koradin, ki je bila pregrešno zanosila in porodivši svoje dete
 umorila. Zaradi tega je bila obsojena k smrti. Kazen so zvršili dne 12. marcija l.
 1714 očitno na javnem trgu (*»in publico foro penes numellas«*),² potem, ko je bila po
 skesani spovedi okrepčana sé sv. popotnico. In sicer so ji glavo odsekali med zvo-
 njenjem vseh farnih zvonov (torej tudi onih pri podružnicah) ne izuzemši grajskega
 molofeca.³ Trošt končuje svoj spis z besedami: *»Obtruncatum cadaver sit vivum
 speculum et horror, ne amplius Divina Majestatis offendatur.«*⁴

Danes je seveda v tem obziru precej drugače, kolikor manjša pa je kazen na
 tem, za toliko večja bo ona na onem svetu.

² »V okovih na javnem trgu.« Op. B. M.

³ Molofec – malifek je Rihemberžanom grajski zvon, ki je po ustnem izročilu k smrti obsojenim ali v ječi umrelim,
 prvi zapel mrtvaško pesem.

⁴ »Obglavljeno truplo je bilo živ zgled in strah, da se ne bi več žalilo božje veličanstvo.« Op. B. M.

Članki

LATINSKI PISCI IZ 17. IN 18. STOLETJA, ROJENI V SOLKANU

BRANKO MARUŠIČ

Redni prof. dr. zgodovinskih znanosti,
znanstveni svetnik v pokoju
branko.marusic@guest.arnes.si

Kraj, kjer danes zborujemo, ponuja veliko izhodišč za raznolike razprave o preteklosti Goriške.* V prvi vrsti pomislimo na bivše lastnike gradu Kromberk, na grofovsko družino Coronini, ki je še in bo še dolgo velik navdih za raziskovalce zgodovine goriškega in sosednjih ozemelj. Prav Coroniniji so dali Kromberku ime. Prvotno slovensko ime Stran je sedaj v rabi pozabljeno. Naselje je danes skorajda sestavni del Nove Gorice, a je skozi zgodovino upravno sodilo pod Solkan, v kraj, ki se skupaj z Gorico v zgodovinskih virih prvič omenja leta 1001. Skupna omemba kaže na veliko policično-upravno in cerkveno povezanost Solkana z Gorico skozi dobršen del srednjega veka.

Bližina Gorice je dajala Solkanu poseben pečat, kar se je kazalo tudi pri nekaterih solkanskih rojakih, ki jim je bližina Gorice omogočala, da so dosegli šolsko izobrazbo, in ta jim je odpirala pot v svet. Kar nekaj je Solkancev, ki so v 17. in 18. stoletju pisali v latinščini, sicer pa v veliki večini niso delovali v Gorici, marveč kar daleč od rodnega kraja in dežele. Da so nekateri Solkanci dosegli pomembne intelektualno izobraženost in poklice je zasluga goriškega jezuitskega šolstva v duhu takrat veljavnega latinskega kozmopolitstva, to pa ni bilo gluho tudi za krajevne jezikovne značilnosti. Opozoriti je namreč treba na misijonsko delo, ki so ga s pridigami v slovenščini opravljali goriški jezuitje tudi v slovenski okolici Gorice (Čepovan, Kanal, Solkan).¹

Če odmislimo p. Martina Bavčerja (1595–1668), ki so ga uvrščali med solkanske rojake² – da pa je bil rojen v Selu sredi Vipavske doline, dokazujejo zgodovinski viri –, bomo ta pregled začeli z patrom jezuitom **Bernardom Čeferinom (Bernardus Zefferin)**, ki je bil rojen v Solkanu 21. maja 1628.³ Kraj njegovega rojstva potrjuje knjiga rojstev oziroma krstov solkanske župnije iz let 1604–1635. Zagotovo je najbolj verodostojno življenjepisno gradivo, ki ga je zbral Ladislav Lukács.³ Manj zanesljiva sta zapisa Čeferinovega življenja pri Stoegerju in Backer-Sommervoglu.⁴ Vendar je Lukács zapi-

patria per la Venezia Giulia) 20. oktobra 2012 na gradu Kromberk.

¹ Francesco Spessot, *Primordi, incremento e sviluppo dell'istituzioni gesuitiche di Gorizia (1615–1773)*. Gorizia, Tipografia Sociale, 1925, str. 44.

² »Martino nacque in Salcano, villaggio non molto discosto da Gorizia ...« (Pier Antonio Codelli, *Gli scrittori Friulano-Austriaci negli ultime due secoli*. Gorizia 1792³, str. 46).

Priimek Čeferin pišejo zgodovinski viri na nekaj načinov: Zefferin, Zeffarin, Zaffarin, Zafarin, Zepherinus, Zepherin.

³ Ladislav Lukács, *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1555–1773)*. 3. Roma, Institutum historicum, 1988, str. 1891.

⁴ Johanna N. Stoegerju je za svoje delo *Scriptores provinciae austriacae societatis Jesu* (Dunaj, Typis Congregationis Mechitharisticae, 1855, str. 404) našel ustrezne podatke, vsaj kar zadeva Čeferina, v rokopisu *Gesta et Scripta Provinciae Austriacae Societatis Jesu*, tedaj jo je hranila Dvorna knjižnica. Stoegerjeva knjiga je služila tudi zapisu o Čeferinu v skupnem delu bratov Augustina in Aloyisa de Backerja ter Carlosa Sommervogla *Bibliothèque de la Compagnie de Jesus. Bibliographie* (8. Bruxelles, Province de Bel-

* Predavanje na 13. študijskem srečanju Gorizia tra storia e cultura – Nuovi contributi tržaškega društva za domoznanstvo Julijske krajine (Deputazione di storia

sal, da je bil Čeferin rojen v Gorici, opredeljen pa je kot *goritiensis* in *Italus*.⁵

Rojstni Solkan, v neposredni okolice Gorice, je Čeferinu olajšal dostop do tiste stopnje šolanja, ki jo je nudila jezuitska gimnazija v Gorici. V času Bernardovega rojstva je minevalo trinajsto leto od prihoda jezuitskega reda v Gorico (od 17. julija 1615), potekalo pa je tudi sedmo leto (od 1621), ko je pričel delovati njihov goriški kolegij. Gimnazijo je obiskoval v Gorici. Šolanje je nadaljeval na Dunaju, kjer je 6. januarja 1648 stopil v jezuitski red in po opravljenem noviciatu (1649) študiral na na graški in dunajski univerzi filozofijo (1650–1651, 1654–1657), med tem študijem (1652–1653) deloval v Gorici. Dosegel je doktorat iz filozofije.⁶ Njegovo bivanje v Gorici med sredino leta 1651 in v letu 1652 potrjuje tudi kronika goriškega jezuitskega kolegija.

Leta 1658 je služboval v Judenburgu, nato v Trstu (1659) in v Dobrli vasi/Eberndorf na Koroškem (1660). Sledili sta dve leti službovanja na univerzi v Trnavi (1661–1662) na Slovaškem, tu je učil v šolskem letu 1660–1661 matematiko, naslednjem šolskem letu pa etiko.⁷ Potem je deloval na dunajski univerzi (1663–1667). V zadnjem obdobju svojega življenja je odšel skupaj z avstrijskim ambasadorjem baronom Burkersrodom na nekakšno diplomatsko misijo, bil je pridigar na saškem kraljevskem dvoru v Dresdenu (1668–1673). Takrat je bila habsbur-

ška monarhija v zavezniških odnosih s Saško. V tej nemški kraljevini naj bi utrjeval katoliško veroizpoved zaradi njenega soočanja s protestantizmom (« ... Catholicos in sacra fide confirmavit, pluresque errantes ad Ovile Christi reduxit. »⁸). Zefferin naj bi za dvorno kapelo na saškem dvoru pripravil nekaj sakralnih besedil, ki jih je uglasbil tudi Carlo Pallavicino.⁹ V letih 1674–1675 se je vrnil na Dunaj in po bivanju na Reki prišel leta 1667 v Gorico, kjer je 11. aprila 1679 umrl, kot prefekt spiritual pri jezuitskem kolegiju.¹⁰

V zelo skopih podatkih o Čeferinovem življenju piše, da je bil matematik,¹¹ podobno kot tudi njegov mlajši brat jezuit Filip (1630–1666), umrl v Carigradu, od koder naj bi se podal delo na Kitajsko v posebni misiji.¹² Tudi Filip Čeferin, *goritiensis*, *Friulanus Goritiensis*, naj bi bil rojen v Gorici v Furlaniji, v *Comitatus Salcanensis*.¹³ Lukács, ki prav piše, da je bil rojen v Solkanu (kraj pozna z imenom *Salco*), tudi ne potrjuje navedbe, da je Filip Čeferin po letu 1660 živel na

gique, 1898, str. 1479). Stoeger je zapisal, da je bil Čeferin *Italus*, rojen v Gorici v Furlaniji. Da je izhajal iz italijanskega prostora, je sodil tudi Branislav Varsik v *Narodnostný problém Trnavskej univerzity* (Bratislava, Práce Učené Společnosti Šafaříkovy, 1938, str. 225).

⁵ Tudi Ljubomir Andrej Lisac piše v *Primorskem slovenskem biografskem leksikonu* (1, str. 222), da je bil Čeferin rojen v Gorici.

⁶ Po šolanju na Dunaju naj bi Čeferin po Johannu N. Stoegerju (n. o. m., str. 404) služboval najprej na Reki in na jezuitski gimnaziji poučeval humaniora, misijonaril je v Zadru in okolici ter na otokih, v takrat beneški Dalmaciji. Dve leti je učil na univerzi v Trnavi matematiko in etiko (1661–1662), retoriko na akademiji v Zagrebu (1663) ter filozofijo, logiko ter matematiko in fiziko na univerzi na Dunaju (1664–1666).

⁷ Karl A. F. Fischer, *Die Koschauer und Tyrnauer Jesuiten-Universitäten im 17. und 18. Jahrhundert. Namenslisten und Professoren*. V: *Ungarn-Jahrbuch*, München, Ungarisches Institut, 1987, B. 15, str. 154.

⁸ Johann N. Stoeger, O. c. ... str. 404.

⁹ Mary E. Frandsen, *Crossing Confessional Boundaries: The Patronage of Italian Saacral Music in Seventeenth-Century Dresden*. Oxford–New York, Oxford University Press, 2006, str. 111. Čeferin naj bi, po navedbi Frandsenove, živel med letoma 1620 in 1682.

¹⁰ Ta datum smrti navaja: Francesco Spessot, L. c., str. 30; Joannes N. Stoeger navaja 10. april 1679 (O. c., str. 404), Ladislav Lukács 12. april 1679 (O. c., str. 1891), pri Baker-Sommervoglu je ta datum 15. april 1679 (O. c., str. 1479).

¹¹ Ivan in Branko Marušič, Goriški rojak dr. Marko Anton pl. Plenčič. V: *Goriška srečanja* (Nova Gorica), 2/1967, št. 8, str. 31; Ljubomir Andrej Lisac v: *Primorski slovenski biografski leksikon*. 1, str. 222; Vinko Paljk, *Iz cerkvene zgodovine Solkana*. V: *Jako stara vas na Goriškem je Solkan*. Zbornik ob tisočletnici omembe kraja. Solkan, Krajevna skupnost, 2001, str. 108, 111; Ivan in Branko Marušič, Goriški rojak dr. Marko Anton pl. Plenčič. V: *Goriška srečanja* (Nova Gorica), 2/1967, št. 8, str. 31 (članek je izšel tudi v separatni obliki).

¹² Spessot, L. c., str. 22; *Jahresbericht des kais. kön. ersten Staats-Gymnasiums in Graz*. Graz 1870, str. 63; Vinko Paljk, L. c. str. 111. Podatek, da sta brata Čeferina umrla na začetku 18. stoletja na Japonskem, ki sta ga Ivan in Branko Marušič (L. c., str. 31) kot nepreverjen, je neresničen.

¹³ Joseph Dehergne, *Répertoire des jésuites de Chine de 1552 a 1800*. Roma–Paris, Institutum historicum, 1973, str. 303.

Kitajskem, kamor se je želel podati pred tem že dvakrat (1654, 1655),¹⁴ a zdi se predvsem zato, da bi na kitajskem dvoru deloval kot matematik in astronom. Jezuit in morda tudi matematik je bil tudi še tretji brat Čeferin, in sicer *goritiensis* Andrej (1634–1668), ki je umrl na misijonski službi v Beogradu.¹⁵ Verjetno mu je delovanje v tem srbskem mestu, a v turški državi, omogočalo prav znanje slovenskega jezika.

V Backer-Sommervoglovi enciklopediji književnega ustvarjanja jezuitske družbe¹⁶ pa je podatek, da je bil Bernard Čeferin avtor dveh latinskih del, in sicer *Ephemrides Tyrnavienses* (Trnava 1662) in *Questiones controversarium fidei*, ki naj bi izšlo postumno v Rimu leta 1680. Primož Simoniti v svoji bibliografiji slovenskih latinskih piscev¹⁷, sestavljal jo je tudi na podlagi Backer-Sommervoglovega dela, Bernarda Čeferina ni uvrstil med slovenske latinske pisce. Na Backer-Sommervogla se je oziral tudi madžarski avtor Kiss Farkas Gábor, ki je v razpravi o astrofilu Johannu Mischu¹⁸ omenil kar dva Zefferina, in sicer avtorja Trnavskih efemerid in Zefferina, ki je učil v Trnavi v letih 1661–1662. Očitno gre za pomoto zaradi napačno zapisanih priimkov (Zefferim namesto Zefferin).

Iskanje kraja in ustanove, kjer bi se obe Čeferinovi deli hranili, ni bilo uspešno. Na izrecno vprašanje, če morda knjigi hrani zgodovinska knjižnica jezuitskega reda v Rimu, je bil odgovor negativen. Iz kronike jezuitskega reda v Gorici ter iz Čeferinovi biografiji (J. Stoeger, Backer-Sommervogel), ki pa so temeljile na podatkih iz te jezuitske kronike, je mogoče razbra-

ti, da je bilo delo *Quaestiones contraversarium fidei* pripravljeno za tisk, a vendar ni nikdar izšlo. Nekaj gradiva (*Epistolae. Elogia defunctorum societatis Jesu*) o Bernardu Čeferinu (Zefferinu oz. Zefferimu) je hranila knjižnica univerze v Budimpešti, ki sicer hrani več gradiva o jezuitskem šolstvu v Trnavi (madžarska oblika: Nagyszombatban).¹⁹ V arhivu knjižnice pariškega observatorija (Observatoire de Paris) se nahajajo v korespondenci poljskega astronoma Jana Heweliusza (1611–1687) Čeferinovi pismi, ki ju je poslal Heweliuszu v Gdansk (Dunaj, 25. julij 1665 in 30. januar 1666) in naslovnikova odgovora (Gdansk, 9. oktober 1665 in 23. april 1866). Dopisovala sta si v latinščini.²⁰ Nihče izmed furlanskih in goriških leksikografov kot so bili Pier Antonio Codelli, Carlo Morelli, Francesco di Manzano, Giuseppe Marchetti in Gianni Nazzi, ni navedel življenjepisnih podatkov za Bernarda Čeferina, prav tako ga ne omenja *Nuovo Liruti*.

Latinskega pesnika **Andreja Batiča (Andreas Battig)**, ki je bil rojen v Solkanu 16. oktobra 1636, pozna kot slovenskega rojaka Primož Simoniti,²¹ mesto pa je našel tudi v *Primorskem slovenskem biografskem lekikonu*, kjer je o njem, tako kot o Bernardu Čeferinu, pisal hrvaški pisec Ljubomir Andrej Lisac. Ob njegovem imenu je v biografiji dodano, da je *Salcanensis, Italus* in *Goritiensis*.²² Kar pa zadeva Batičevo poznavanje pri goriških oziroma furlanskih leksikografih, pa velja podobno kot za Čeferina. Batič je humaniora in filozofijo končal pri jezuitih v Gorici, teologijo je študiral na Dunaju in tam stopil v jezuitski red (1660). Po končanem noviciatu je bil v dušnopastirski službi v več jezuitskih kolegijih. Med letoma 1668–1671 je bil profesor na gimnaziji v Gradcu. Nato je bil kot vojaški spovednik poslan Carigrad, kjer je v cerkvenih zadevah, očitno zaradi znanja slovensčine, posredoval med kristjani in turškim

¹⁴ Ladislav Lukács, O. c., str. 1891. Filip Čeferin naj bi od novembra 1665 živel v Carigradu (Galata).

¹⁵ Ladislav Lukács, O. c., str. 1890; Mijo Korade–Mira Alikšić–Jerko Matoš, *Isusovci i hrvatska kultura*. Zagreb, Hrvatski povijesni institut u Beču, 1993, str. 102. V mrliški knjigi solkanske župnije je zapisan natančen podatek o dveh bratih Čeferin, ki sta bila matematika in umrla na Japonskem (?) v začetku 18. stoletja.

¹⁶ *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, n. d., str. 1479.

¹⁷ *Sloveniae scriptores latini recentioris aetatis. Opera scriptorum latinorum Sloveniae usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita*. Zagreb–Ljubljana, SAZU in JAZU, 1972.

¹⁸ http://epa.oszk.hu/00000/00021/0045/kszc_2005-2-02.htm

¹⁹ *Catalogus manuscriptorum Bibliothecae reg. Scient. Univeritatis Budapestensis*. 2, Budapest, Typis typographie Universitatis Re. Scient., 1889, str. 40 in 43. Navajata se Zefferin in Zefferim. Zefferin se dvakrat omenja, ob njem pa enkrat Zefferim.

²⁰ <http://www.aihs-iahs.org/fr/system/files/md-aihs.pdf>.

²¹ *Sloveniae scriptores latini ...*, str. 20.

²² J. N. Stoeger, O. c., str. 23.

dvorom. Leta 1683 se je moral vrniti na Dunaj, poslej je služboval na Dunaju, v Steyerju, Linzu in Trstu, kjer je 17. junija 1702 umrl. V Gradcu naj bi Batič objavil dela *Lycaeam Sapientiae Martis gymnasium* (1670) in *Laus sapientiae ex sacro codice deprompta et lyrico carmine deducta atque ... neomagistris in alma ac celeberrima universitate Graecensi a r. P. Francisco Seitz ... oblata anno MDCLXXI* (1671). Tudi teh dveh objav ni bilo mogoče izslediti.²³

Naslednji solkanski latinski pisec je mnogo bolj poznani **Janez Marija Žbogar (Joannes Maria Sbogar)**, rojen v Solkanu 5. maja 1654. Odraščal je v Nemčiji (Bavarska, Westfalija), na Dunaju pa je stopil v red sv. Pavla (barnabiti) in tam študiral teologijo. Slovesne zaobljube je opravil 14. decembra 1681 in bil posvečen 13. marca 1683. Januarja 1684 je postal kaplan v župniji Mistelbach v Nižji Avstriji. Leta 1690 je postal predstojnik rodovne hiše (kolegij sv. Mihaela) na Dunaju in od leta 1894 je vodil kolegij v Pragi. Podatki o kraju in času njegove smrti so različni, najverjetneje je umrl leta 1711. Čeravno naj bi po nekaterih navedbah umrl že deset let pred tem, leta 1701.

Žbogarja omenja Asquini v svojem delu *Cent'ottanta e piú uomini illustri del Friuli ...* (Venezia 1735, Bologna 1990), poznajo pa ga tudi Codelli, Morelli, Manzano, *Nuovo Liruti* in slovenski leksikografski izdaji *Slovenski biografski leksikon* in *Primorski slovenski biografski leksikon*, vendar ni zastopan v *Enciklopediji Slovenije* ter v delu *Osebnosti. Veliki slovenski biografski leksikon* (1–2, Ljubljana 2008).

Žbogarjevo temeljno delo je obsežna *Theologia radicalis*, ki je izšla v treh izdajah v Pragi (1698, 1708 in 1725) in šteje preko 1.200 strani. Podpisal jo je kot Solkanec (»a d. Joanne Sbogar Salcanensi«). V knjigi je obrazložil 143 nasprotujočih si trditev raznih teologov, in sicer 110 tako imenovanih ohlapnih trditev in 33 trditev tako imenovane strožje morale, »ki jih je Sveti sedež zavrnil kot nevarne v pastirovanju, in s tem obvaroval versko življenje vsakršne

skrajnosti.«²⁴ Žbogar je zbral ugovore oziroma obsodbe papežev Aleksandra VII., Aleksandra VIII. in Inocenca XI. na stroge trditve univerzitetnih učiteljev. Pri tem se je, kot pravi p. dr. Bruno Korošak, »razodela vsa genialnost p. Žbogarja«,²⁵ da je vso raznovrstnost problematike uredil tako, da je ustvaril pravi teološki leksikon in bi se njegova knjiga o zakoreninjeni teologiji moral po pravici imenovati *Lexicon theologicum*. Delo patra Janeza Marije Žbogarja bi se zaslužilo temeljitejšo oznako kot jo zmore opozorilo na tem mestu.

V drugi polovici 17. stoletja sta bila rojena v Solkanu dva zdravnik, in sicer **Ivan Štefan Zanutti (Joannes Stephanus Zanutti)** oziroma Zanutig, ko so takrat zapisovali v solkanske matične knjige²⁶ in **Franc Ksaverij Bensa (Franciscus Xaverius Bensa)**. Iz poškodovane matične knjige v solkanskem župnijskem arhivu za čas med letoma 1655 in 1692 ni mogoče ugotoviti, da bi bila rojena v Solkanu. Le za Benso bi po nepopolnem podatku iz poškodovane knjige skleпали, da bil rojen sredi leta 1668.²⁷ Zapis v mrliški knjigi *Liber mortuorum Venerande Ecclesiae S. Stephani Salcani* (1727–1784) govori, da je umrl na Dunaju zelo verjetno leta 1750 v starosti okoli osemdesetih let.²⁸

Ivan Štefan Zanutti (tudi Zannutti) je bil starejši od Bense, morda največ za deset let. Podatek, da je bil rojen v Solkanu, najdemo v literaturi, ob tem je še dodano, da je bil *Italus Goritiensis*.²⁹ Leta 1688 se je vpisal na dunaj-

²⁴ Bruno Korošak, Barnabit pater Janez Žbogar in njegova »zakoreninjena teologija.« V: *Jako stara vas na Goriškem ...* str. 386–387.

²⁵ Bruno Korošak, L. c., str. 388.

²⁶ Leta 1648 sta rojstni/krstni knjigi solkanske župnije za obdobje 1633–1655 vpisana na primer Jurij Zanutig in njegov sin Štefan (rojen 24. marca 1648).

²⁷ 26. julija 1668 se je deček, čigar ime ni ohranjeno, rodil zakocema Katarini in Janezu Bensa.

²⁸ Lavoslav Glesinger (Goričan dr. Anton Mihelič 1748–1819 in njegove zasluge za medicinsko delo, Srečanja (Nova Gorica) 7/1972, št. 33–34, str. 43) navaja leto 1670, *Primorski slovenski biografski leksikon* (1, str. 63) pa leto 1679. .

²⁹ *Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis*. 6, 1912, str. 94; Adolf Holzhausen, *Geschichte der Stadt Wien*, Wien 1918, str. 150. Za slovenskega leksikografa Marka Pohlina (*Bibliotheca Carnioliae*. Laibach 1862, str.62) je bil Kranjec (Carniolus).

²³ Publikacijo *Lycaeam Sapientiae...* omenja tretji zvezek *Deutsches Anonymen-Lexicon 1501-1850* (Weimar, Gesellschaft der Bibliophilen, 1905, str. 97) Michaela Holzmann in Hannsa Bohatte.

sko univerzo, nadaljeval je šolanje v Padovi tu je doktoriral in nato ta doktorat potrdil še na Dunaju (1692). Leta 1705 je postal profesor dunajske univerze in bil vpisan v seznam uglednih predstavnikov dunajske univerze kot doktor medicine in filozofije, redni profesor univerze, osebni zdravnik cesarice vdove Eleonore Magdalene, tretje soproge cesarja Lepolda I. Bil je tudi deželni fizik Nižje Avstrije³⁰ in dekan dunajske medicinske fakultete. Umrli je na Dunaju 28. marca 1720 zaradi krvavitve ob operativnem posegu.

Prispevki k Zanuttijevi biografiji niso zelo natančni v navajanju njegovih objav. Že leta 1689 je na Dunaju objavil panegirik *Lysia subierunt divi Cosmas et Damianus medicinae principes*. O svetih Kozmi in Damijanu je napisal in objavil tudi dva slavnostna govora.³¹ Objavil je nekaj polemičnih besedil, tiskanih v folio formatu (4°)³². Med njimi je tudi polemični spis, namenjen rektorju univerze v Strassbougju Johannu Georgiusu Scherzii *Quaestio an carnificis, vel excoriatoris filius ad gradum medicinae possit admitti* (1719)³³. Katalog knjižnice dunajske medicinske fakulteta pa vsebuje listek za navedbo, da je leta 1713 pa je na Dunaju objavil v nemščini knjigo *Ganz kurzer deutlicher Aufsatz wie sich der gemeine Mann ... gegen die Seuch... selbst schützen und heilen kann* (136 strani).

Peti solkanski pisec, rojen v 17. stoletju, je zdravnik Franc Ksaverij Bensa. Mejnika njegovega življenja smo že omenili. Kaj drugega pa iz njegovega življenja za enkrat ni znano. Več podatkov bi nudili dunajski arhivi. Medicino je študiral na Dunaju. Iz tega časa sta ohranjeni dve njegovi natiskani tezi, in sicer *Theses medicae de signis in genere*, ki jo je branil pri Karlu Wolfgangum Lebzelterju, je izšla leta 1704 na Dunaju ter *Theses medicae de morborum* iz leta 1705. V avstrijskem glavnem mestu je

Bensa opravljal zdravniško prakso (»Magist. Sanit. extra urbem«). Leta 1717 je na Dunaju izdal delo *Historica relatio pestis anni huius saeculi XII. XIII. & XIV. Austriam & conterminas partes infestantis; Exhibens causas, differentias, signa tam diagnostica, quàm prognostica, & methodum genuinam tam praeservatoriam, quàm curatoriam hac renus à nemine sic practicaram. Cum adjunctibus Spacialioribus Observationibus propria experientia & autopsia in Lazaretho tam Posoniensi quàm Viennensi factis.*³⁴ Podpisal jo je kot: »Phil. & Med. Doct. Magist. Sanit. extra Urbem«. V 248 strani obsegajoči knjigi je objavil svoje zdravniško delo in opazovanja ob epidemiji kuge med letoma 1712–1714, zlasti pri zdravljenju obolelih v dunajski in bratislavski bolnišnici. Bensova knjiga se je nahajala v knjižnici madžarskega grofa Szechenyja,³⁵ nahaja pa tudi v drugih svetovnih knjižnicah.

Zdravnika in zdravstvena pisca **Marko Anton Plenčič (Marcus Antonius Plenciz)** in **Anton Mihelič (Antonius Michelitz)** pripadata 18. stoletju. Med vsemi latinskimi pisci, rojenimi v Solkanu, je Marko Anton Plenčič (tudi Plentschitsch) daleč najbolj poznan. Prav zato se mu na tem mestu ne bomo podrobneje posvečali. Rojen je bil 22. aprila leta 1705, srednje šole je opravil v Gorici, medicino je študiral na Dunaju in v Padovi, kjer je doktoriral leta 1733. Potem se je vrnil na Dunaju, kjer je opravil nostrifikacijo doktorata, ki ga prejel na padovanski univerzi. Morda je rokopis *De febribus putridis*³⁶ besedilo njegove doktorske disertacije. V avstrijski prestolnici je opravljal zdravniško prakso in se posvečal raziskovalnemu delu na področju medicine. Od leta 1762 je učil na dunajski medicinski fakulteti in istega leta je kot rezultat svojega do takratnega raziskovanja objavil delo *Opera medico-physica in quatuor tractatus digesta, quorum primus contagii morborum ideam novam una cum additamento de*

³⁰ Ignaz Pöck, *Catalogus Reverendissimorum, illustrissimorum, magnificorum ... dominorum antiquissima ad celeberrima Universitate Viennensi in clyte Nationis Austriae procuratorum...* Dunaj 1748, str. 19

³¹ Marko Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*. Laibach 1862, str. 62.

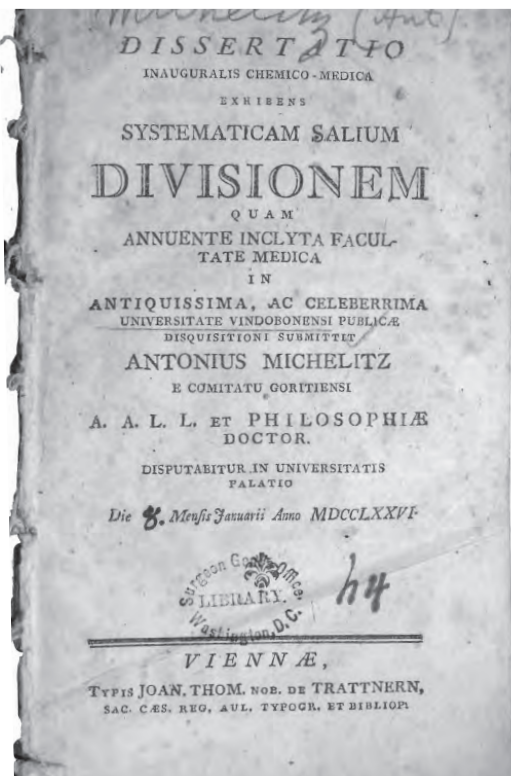
³² Primož Simoniti, O. c., str. 152.

³³ booksnow2.scholarsportal.info/e-books/oca9/.../cataloguegn47_fran_djvu.txt.

³⁴ Bensovo knjigo omenja: Antoine J. L. Jourdan, *Dictionary des sciences médicales: Biographie medicale*. 2. Paris 1820, str. 150 ter nemški prevod tega dela *Biographie der Aerzte* (1, Helberstadt 1829, str. 389).

³⁵ *Catalogus Bibliotheca Hungarica Francisci com. Szechenyi. T. I. Scriptores Hungaris et rerum Hungaricam typis editos complexus*. Sopron 1799, str. 98–99.

³⁶ Marko Pohlin, O. c., str. 42.

Naslovna stran farmakološke teze *Dissertatio systematicam salium divisionem* s katero je Anton Mihelič promoviral na Dunaju (1776).

lue bovina anno 1761 epidemice grassante sistit; secundus de variolis; tertius de scarlatina; quartus de terrae motu, sed praecipue illo horribili agit, qui prima novembris anno 1765 Europam, Africam et Americam conquassabat sestoječe iz štirih knjig. V prvi je obdelal najprej izvor bolezenskega kužila (*contagium vivum*) ne le pri človeku, marveč tudi pri živali. V drugi knjigi je pisal o varioli, o epidemiji črnih koz, v tretji knjigi je razglabljal o škrlatinki in četrto knjigo namenil problematiki potresov, zlasti tistemu kiz leta 1755. Prva knjiga o bolezenskem kužilu je bila prevedena tudi v slovenščino.³⁷ V njej je Plenčič razložil svojo teorijo o živem kužilu, nastalo zaradi novih spoznanj o vzrokih določenih bolezni ne le pri človeku, posegel je na-

mreč tudi na področje veterine. Plenčič je dokazoval, da bolezenske klice ne nastanejo same od sebe, temveč vsaka iz svojega semena, tako kot pri rastlinah. Velja za predhodnika moderne mikrobiologije. V poznejših letih je besedilo škrlatinki iz leta 1762 izšlo v ponatisu (1775), v nemškem prevodu (1779) ter v knjigi *Tractatus de scarlatina, olim cum aliis eiusdem operibus, nunc vero separatim et ab auctore ipso novis observationibus auctus* (1780). Plenčič je obravnaval tudi probleme ohranjanja zdravih živil in kako preprečiti njih gnitje (1764; več izdaj tudi v nemščini in francoščini). S tem je posegel tudi na področje gospodarstva, podobno kot je pred tem posegal tudi na področje veterine, ko je proučeval bolezni pri govedu. Plenčič je umrl na Dunaju 25. septembra 1786.

O Plenčiču so pisali F. Di Manzano, C. Morelli, G. Marchetti in *Nuovo Liruti*. Plenčič je ena izmed pomembnih osebnosti v zgodovini svetovne medicine. O njem piše tudi Wurzbachov biografski leksikon avstrijskega cesarstva (zv. 22, 1870) in druga leksikografska dela. Posvečali so se mu in se mu še posvečajo predvsem zgodovinarji medicine. Goriški deželni stanovni so ga leta 1766 povzdignili med deželno plemstvo. Uveljavljal se je tudi Plečnikov sin Jožef (1752–1785), ki mu je obetajočo kariero zdravnika in znanstvenika preprečila prezgodnja smrt.

Anton Mihelič je bil za življenja bolj poznan v svetu kot v domačih krajih. Že omenjeni Wurzbachov leksikon na primer ne pozna kraja in ne natančnega datuma njegovega rojstva (zapiše tudi napačno leto rojstva – 1747).³⁸ V arhivu dunajske univerze je te temeljne podatke Miheličevega življenja odkril pred polstoletja zagrebški zgodovinar medicine Lavoslav Glesinger.³⁹ Mihelič je bil rojen 10. maja 1748 v Sol-

³⁸ *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 18, Wien, K.K. Hof- und Staatsdru-CKerei, 1868, str. 217. Ta leksikon pozna, med v tem članku omenjenimi solkanskimi rojaki, le Plenčiča in Miheliča.

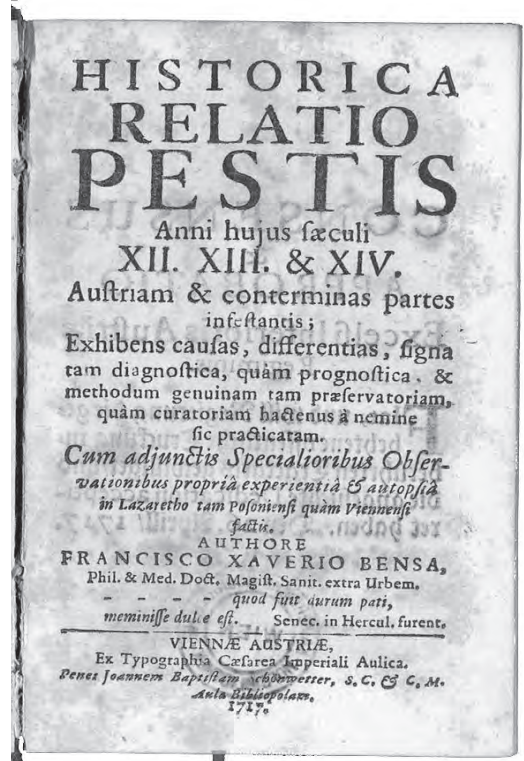
³⁹ Anton Mihelič (1748–1818) i njegov doprinos neurofiziologiji. V: *Liječnički vjesnik* (Zagreb), 85/1963, št. 3, str. 307–315; Id., Anton Mihelič (1748–1818) and his Contribution to Neurophysiology. V: *Ithaca. Proceedings of the tenth international congress of history of science* 26. 8. – 2. 9. 1962. Paris, Hermann, 1964, str. 931–935; Id., Goričan dr. Anton Mihelič (1748–1818)

³⁷ O bolezenskem kontagiju. *Nova ideja*. Ljubljana, Inštitut za zgodovino Medicinske fakultete in Slovensko mikrobiološko društvo, 1998.

kanu, umrl pa je 18. avgusta 1818 v Pragi, kjer je preživel velik del življenja. Rojstna/krstna knjiga s podatkom o Miheličevem rojstvu oziroma krstu ni ohranjena. Promoviral je na Dunaju (1776) in na objavljeni farmakološki tezi *Dissertatio sistens systematicam salium divisionem* piše, da je » e comitatu Goritiensi«. Od leta 1878 je bil profesor na medicinski fakulteti univerze v Pragi, kasneje dekan fakultete in rektor univerze. Poleg disertacije je objavil še pet samostojnih strokovnih del, med njimi je eno v nemščini. Med objavami je najpomembnejša knjiga *Scrutinium hypoteseos spirituum animalium* iz leta 1782, v njej je pokazal svoje nove poglede na delovanje, zgradbo in funkcijo živčnega sistema. Pisal je o problemu, ki so mu zdravniki pogosto namenjali veliko pozornost. Pri tem je Miheliču, kot piše že omenjeni prof. Glesinger, pripadalo posebno mesto tudi zato, ker je imel velik vpliv na velikega pionirja nevrologije Jiřija Prochasko, ki je med drugim razložil nastanek refleksa pri človeku. Mihelič se je ukvarjal tudi s fiziologijo. Knjigi iz leta 1782 sledi naslednje leto prav tako v Pragi izdana *Disquisitionis physiologica caussarum respirationis* ter leta 1792 *Materiase medicae ad normam pharmacopoeae Austriaco-provincialis ordine therapevtico digestae et novissimi saeculi observationibus illustratae*.⁴⁰ V latinščini *Programma quo hodierna vestibus mulieris ratio valetudini perniciose asseritur* in nemščini *Über den Nachtheil welchen die heutige Frauentracht der Gesundheit bringt* je leta 1803 je objavil besedilo o zdravju škodljivem vplivu ženskih oblačil.

Razlaga Miheličevih kot tudi Plenčičevih dognanj potrebuje posebna medicinska znanja, tako kot jih sicer zahteva zgodovina medicine sploh. Krajevni goriško-furlanski biografski leksikoni Miheliča ne poznajo, izjema je *Primorski slovenski biografski leksikon*. Mihelič, podobno kot Franc Ksaver Bensa, tudi ni uvrščen, v seznam knjižnih objav slovenskih piscev v latinskem jeziku, sestavlja te bibliografije pa

pozna Plenčiča.⁴¹ Na kratko ga je omenil v članku *Il primo manuale di fisiologia edito a Praga* leta 1950 (*Humana studia*) češki medikohistorik M. Matoušek.

Naslovna stran knjige zdravnika Franca Ksaverija Bense v kateri je objavil svoje zdravniško delo in opazovanja ob epidemiji kuge med letoma 1712–1714, zlasti pri zdravljenju obolelih v dunajski in bratslavski bolnišnici.

* * *

O solkanskih latinskih piscih, njih življenju in delu je še veliko neznanega. Raziskovalna pot bi nas morala voditi do arhivskega gradiva, ki ga hranijo na Dunaju, Gradcu, Pragi, Budimpešti, Parizu in Rimu. To naštevaje pove veliko o prostorski in vsebinski razsežnosti njih delovanja.

in njegove zasluge za medicinsko delo. V: *Srečanja* (Nova Gorica) 7/1972, šte. 33–34, str. 43–44.

⁴⁰ V uvodu/posvetilu knjige je omenil svoje rojštvo: »... forojuliensem simplicitatem meam adulari scio.«

⁴¹ Primož Simoniti, O.c., str. 101.

SADJARSKO IN VINARSKO DRUŠTVO ZA KANALSKI OKRAJ (1894–1915)

ROBERT DEVETAK
dipl. zgodovinar (UN)
devetak.robort@gmail.com

Na gospodarskem področju dežele Goriške-Gradišanske so imela v poznem obdobju Avstro-Ogrske pomembno vlogo različna društva in zadruge. Kmetijstvo je bila najpomembnejša gospodarska dejavnost v deželi, a so se kmetje kljub temu soočali s številnimi pritiski in krizami. Na razmere v kmetijstvu je vplivalo več dejavnikov: razdrobljena posestna struktura, davki in zemljiškoodvezna odškodnina, zastarele obdelovalne tehnike in orodja ter neprilagojenost na nove razmere, ki jih je vse bolj določal globalni trg. V 70. in 80. letih 19. stoletja je s širitvijo železniškega omrežja in vstopom konkurenčnih tujih izdelkov na domači gospodarski trg prišlo do več sprememb in kriz, ki so prizadele tudi kmetijstvo.¹ Da bi omejili posledice kriz in ujrm ter ponovno zagнали kmetijstvo, so se pričeli kmetje združevati. Predvsem od konca 19. stoletja so tako v večjih kot manjših krajih pričeli ustanavljati zadruge in različna gospodarska društva. Kanalski okraj² ni ostal izvzet, leta 1894 so v Kanalu kot prvo ustanovili Sadjarsko in vinarsko društvo. Namen društev je bil prilagoditev članov na nove razmere in specializacija, kar je posledično pripeljalo do večje konkurenčnosti na trgih. Možnosti za razvoj so videli predvsem na dveh področjih, ki jih je omogočalo ugodno podnebje v deželi. »Goriška dežela je za vinarstvo in sadjarstvo kakor ustvarjena; ali tudi tu treba poduka in podpore. Trtne bolezni so pridelovanje

vina silno podražile; naj bi vlada, ki je oškodovala deželo z vinsko klavzulo, pomagala vsaj s tem, da priskrbi vinorejcem dovolj ameriških trt in da podpira vinarska društva, ki že obstoje, ali ki se šele osnujejo. Sadje uspeva na Goriškem prav dobro; pa treba ljudstvo poučiti da, bo sadilo v prvi vrsti to, kar se lahko proda in pošlje po svetu.«³ Izvoz sadja je v deželi hitro napredoval, med letoma 1870 in 1890 se je tovor preko železniške postaje v Gorici povečal za več kot trikrat. Izvažali so predvsem češnje, marelice, breskve in sušene češplje.⁴

Podobno kot drugod po deželi je bila najpomembnejša gospodarska dejavnost na Kanalskem pred prvo svetovno vojno kmetijstvo. Zaradi hribovitega terena in ozke doline, ki jo deli reka Soča, pogoji za poljedelstvo niso bili najprimernejši in kvaliteta obdelovalne zemlje je bila v primerjavi z nekaterimi drugimi okraji (Ajdoščina, Krmin, Gorica) slabša. Dodana vrednost je leta 1890 znašala 4,17 goldinarjev na hektar, kar je bilo nižje od povprečja dežele – 5,63 goldinarjev na hektar.⁵ Vseeno pa je bilo kmetijstvo na območju občine pomemben dejavnik in vir preživetja. Izstopala sta predvsem sadjarstvo in vinogradništvo, ki sta se po kvaliteti pridelkov lahko primerjala z Brdi. Za območje je bila značilna pridelava vina

¹ Seručnik, *Trtna uš, ta strašno drobna pošast*, str. 201.

² Kanalski sodni okraj je obsegal občine Ajbo, Anhovo, Avče, Banjšice, Bate, Deskle, Kanal, Kal nad Kanalom, Lokavec in Ročinj.

³ Soča, 10. 05. 1895, št. 19.

⁴ Valenčič, *Sadjarstvo*, str. 341. Povprečni tovor se je povečal iz 4702 metrskih stotov na 15783 stotov. Češplje so sušili v posebnih sušilnicah (*pajstvo*).

⁵ Rutar, *Poknežena grofija Goriška in Gradišanska*, str. 67–68.

„*cividin*“.⁶ Večino sadja in grozdja so prodali v druge, predvsem severne dežele cesarstva.⁷ Če primerjamo podatke o izrabi tal in živinoreji na območju občine Kanal⁸ v letih 1830 in 1900, lahko vidimo, da je prišlo do nekaterih sprememb. V elaboratu franciscejskega katastra iz leta 1830 so nepozidane površine obsegale 2185 hektarov, od katerih so predstavljale njijske površine 260 ha (11,9 %), travniki 1033 ha (47,2 %), pašniki 625 ha (28,6 %), gozdovi 258 ha (11,8 %), vrtovi pa 10 ha (0,5 %).⁹ Leta 1900 se obseg in delež njiv v primerjavi z letom 1830 ni spremenil, površina travnikov se je povečala za petino na 1229 ha (56,7 %), podobno je bilo pri površini gozdov – 302 ha (13,9 %). Površina vrtov se je povečala za tretjino na 15 ha (0,7 %). Na drugi strani se je površina pašnikov zmanjšala za skoraj polovico na 361 ha (16,7 %). Celoten obseg nepozidanih površin je znašal 2166 ha.¹⁰ V višje ležečih predelih so redili predvsem ovce in goveda, v dolini pa prašiče. Število domače živine (govedo, ovce, prašiči in konji) je v tem času padlo za slabih 25 % (z 1860¹¹ na 1401¹²). Število ovac se je zmanjšalo za 80 %, na drugi strani se je za slabo tretjino povečalo število goveje živine. To je bil splošen trend na Slovenskem v 19. stoletju. Ovčjereja je nazadovala zaradi bolezni (metljavost), hkrati so jo smatrali za škodljivo gozdomom. Poleg tega je domača volna izgubljala svojo vrednost v primerjavi z volno in bombažem iz tujine, ki

sta vstopala na trg.¹³ Povečanje hlevske živine je hkrati pomenilo tudi povečanje hlevskega gnoja, ki so ga kmetje vse bolj uporabljali za gnojenje njijskih in drugih obdelovalnih površin. Zaradi velikih količin so na Kanalskem v drugi polovici 19. stoletja gnojili vinograde vsako leto, v večini drugih predelov pa se je uveljavilo gnojenje na tri leta.¹⁴ Zaraščanje obdelovalnih površin še ni bilo izrazito, kot je bilo to v primeru nekaterih drugih občin okraja.¹⁵ Kanalsko je poleg zgoraj navedenih razlogov prizadelo še več zaporednih slabih letin (1876–1880),¹⁶ dva večja požara v Ročinju leta 1876 in 1877 ter trtne bolezni (plesen, peronospora, trtna uš), ki so povzročile precej škode v vinogradništvu. Razmere so pripeljale celo do tega, da v Ročinju konec 70. let 19. stoletja domačini niso zmogli plačati jesenske bere v vinu kaplanu Jožefu Kodelji.¹⁷ Poslabšanje življenjskih razmer in izguba dohodka sta sprožila množično izseljevanje v druge dele cesarstva in v tujino.

Ustanovitev Sadjarskega in vinarskega društva je bila ena od pomembnejših ukrepov za izboljšanje stanja v okraju. Velik pomen za njegovo ustanovitev je imel nadučitelj, kasnejši župan in odbornik goriškega kmetijskega društva Miha Zega.¹⁸ Kot učitelj je svoje učence

¹³ Novak, *Živinoreja*, str. 390.

¹⁴ Valenčič, *Vinogradništvo*, str. 282.

¹⁵ Delež gozdnih površin se je v tem obdobju povečal v občinah Deskle (iz 5,3% na 10,5%), Anhovo (iz 9,3% na 25,7%) in Ročinj (iz 8,9% na 25,5%). V večini preostalih občin okraja je delež ostal približno enak, v občini Kal pa se je celo zmanjšal (iz 34,6% na 31,3%). (podatki za leto 1830: http://www.archivodistatotrieste.it/AriannaWeb/main.htm?jsessionid=EC619B72D68927BF892AB2DDBD1EE0CF#14175_archivio Bodres 64.01, Canale d'Isonzo 110.01, Goregna di Canale 335.01, Idria di Canale 361.01, Villa Morsca 905.01.

¹⁶ Kofol, *Kronika Kanala (1848–1914)*, str. 40–41.

¹⁷ AACGO, fond župnije Ročinj.

¹⁸ Miha Zega, rojen 25. septembra 1852 v Skopem, umrl 25. aprila 1919 v Ljubljani je bil leta 1873 nameščen za učitelja v Kanalu. V kasnejših letih je postal nadučitelj in je do leta 1899 vodil kanalsko šolo. Deloval in uveljavil se je na širšem področju. Tako je bil večletni predsednik Kanalske narodne čitalnice, moške podružnice sv. Cirila in Metoda in Sadjarskega in vinarskega društva. Med letoma 1898 in 1903 je bil župan

⁶ Uporablja se tudi izraz *čividinec* – kislo vino, navadno belo, izvorno iz območja Čedad.

⁷ Prav tam, str. 74.

⁸ Občino Kanal so sestavljale katastrske občine Bodrež, Gorenja vas, Lig (Idrija), Kanal, Morsko in Kanalski Vrh, leta 1890 je površina obsegala 22,74 km².

⁹ http://www.archivodistatotrieste.it/AriannaWeb/main.htm?jsessionid=EC619B72D68927BF892AB2DDBD1EE0CF#14175_archivio Bodres 64.01, Canale d'Isonzo 110.01, Goregna di Canale 335.01, Idria di Canale 361.01, Villa Morsca 905.01.

¹⁰ *Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru izdelan po rezultatih popisa 1900*, str. 19.

¹¹ http://www.archivodistatotrieste.it/AriannaWeb/main.htm?jsessionid=EC619B72D68927BF892AB2DDBD1EE0CF#14175_archivio Bodres 64.01, Canale d'Isonzo 110.01, Goregna di Canale 335.01, Idria di Canale 361.01, Villa Morsca 905.01.

¹² *Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru izdelan po rezultatih popisa 1900*, str. 19.

poučeval o novih metodah pri sadjarstvu. Na svojem vrtu je zanje organiziral praktični pouk o cepljenju dreves.¹⁹ V občinskem odboru je v začetku 90. let 19. stoletja podal več predlogov za pomoč kmetom in sodelovanje s Cesarsko-kraljevo kmetijsko družbo v Gorici.²⁰ Deloval je tudi kot zastopnik kmetijskega ministrstva za stanje poljskih pridelkov v kanalskem sodnem okraju.²¹ Za izboljšanje razmer, predvsem pri tržno usmerjenih panogah, tj. sadjarstvu in vinogradništvu, ki se je še pobiralo od posledic trtnih boleznih, je 20. septembra 1894 v kanalski občinski pisarni organiziral ustanovni zbor Sadjarskega in vinarskega društva za kanalski okraj.²² Na zboru so sestavili in potrdili društvena pravila. Te so poslali na cesarsko-kraljevo namestništvo v Trst, ki jih je potrdilo 25. januarja 1895 in s tem dalo zeleno luč za pričetek delovanja.

Pravila sadjarskega in vinarskega društva za kanalski okraj.

I. Društva ime, sedež in delokrog

Društvu je ime „Sadjarsko in vinarsko društvo za kanalski sodnijski okraj“ s sedežem v Kanalu.

II. Namen

- a) pospeševati in povzdigniti sadjarstvo
- b) pospeševati in povzdigniti vinarstvo

III. Sredstva v dosego tega namena

1. Pospeševati znanje sadjereje in vinoreje s predavanji v različnih krajih, z razstavami sadja in vina v okraju, v izobrazbo umnih sadjerejcev in vinorejcev i. t. d.
2. Pospeševati sadjerejo s tem, da se v okraju nasade in razširijo najboljše sadne vrste.
3. Pospeševati sadjerejo s tem, da se določijo in širijo prava tehnična imena sadja.
4. Spodbujati prebivalstvo k nasajanju sadnih dreves ob cestah in poteh.

občine Kanal, leta 1908 in 1909 pa je bil izvoljen na listi Slovenske ljudske stranke izvoljen v goriški deželni zbor. (Marušič, Zega Miha. *Primorski slovenski biografski leksikon IV*, str. 333).

¹⁹ Verč, Izvadek iz kronike ljudske šole v Kanalu, str. 35.

²⁰ PANG 37, Občina Kanal, t. e. 1, a. e. 2.

²¹ Verč, Izvadek iz kronike ljudske šole v Kanalu, str. 35-36.

²² Soča, 14. 09. 1894, št. 37.

5. Priporočevati praktične sušilnice in poučevati, kako je napravljati sadni mošt.
6. Posredovati kupčijo s sadjem.
7. Ustanoviti sadjarske knjižnice društvnikom v porabo.
8. Ustanoviti sadne vrte v večjih krajih.
9. Ustanoviti trtnice v večjih krajih in skrbeti za razširjenje dobrih, krajnim razmeram primernih trtnih vrst.
10. Uzgojevati, kupovati in prodajati ameriške ključe (kolči²³), bilje in cepljene trte.
11. Pospeševati umno kletarstvo.
12. Pospeševati domačo vinsko kupčijo.

IV. Pripomočki in dosego tega namena

- a) doneski društvnikov,
- b) darila,
- c) državne in deželne podpore,
- d) dohodki drevesc, kolči in trt, prodanih iz društvenih drevesnic in trtnic.

V. Uprava

Društvo se upravlja samo, ima zapisnik udov, tirja letne doneske in odločuje samostojno o uporabi dohodkov.

VI. Udje

Sadjarsko in vinarsko društvo obstoja:

- a) iz ustanovnikov,
- b) iz pravih udov,
- c) iz časnih udov.

VII. Ustanovniki

Ustanovniki so oni udje, ki vplačujejo v prvem letu donesek najmanj 10 gld. enkrat za vselej. Ta donesek se ima naložiti kot zakladno premoženje ali v vrednostnih papirjih ali pa v nakupu zemljišča.

VIII. Pravi udje

Kot pravi udje morajo ustopiti sadjarji, trtojeji, prijatelji in pospeševalci sadjereje in vinarstva, občine, kmetijske družbe in šole. Letni donesek pravih udov je 50 kr., kateri občni zbor po potrebi lahko zniža ali zviša.

IX. Častni udje

Častni udi se lahko imenujejo take osebe, ki so si stekle za društvo ali za sadjarstvo in vinarstvo sploh izvanredne zasluge.

²³ Odrezan del rozge ameriške trte za cepljenje z žlahtno trto.

X. Pravice in dolžnosti udov

Ustanovniki in pravi udje imajo dolžnost, po svojih močeh pospeševati društvene namene in vrhu tega uplačevati ustanovnino in udnino.

Vsi udje imajo pravico:

- a) udeleževati se vseh društvenih zborovanj in posvetovanj;
- b) obiskovati brezplačno društvene razstave;
- c) sprejemati brezplačno društvena sporočila, ako jih društvo izdaja;
- d) dobivati od društva brezplačno cepiče, dokler so v zalogi;
- e) dobivati po določilu odborovem brezplačno drevesca in trte iz društvenih drevesnic in trtnic;
- f) izposojevati si knjige iz društvene knjižnice;
- g) udeleževati se vseh koristij izvirajočih iz kupčije s sadjem, sadnimi drevesci, ključi, trtami i. t. d.
- h) voliti in voljeni biti.

XI. Sprejem udov

Ustanovnike in prave ude sprejema društveno vodstvo na ustne ali pismene oglase; prosilec mora biti neomadeževan in imeti vse državljanске pravice. Vodstvo lahko vsprejem uda odkloni brez motivacije.

XII. Izstop in izključenje uda

Vsak ud lahko izstopi, ako jeden mesec pred koncem leta vodstvu to pismeno naznani. Društveno vodstvo sme izključiti one ude, kateri ukjub opominom ne plačujejo udnine, in tiste, ki društvenim namenom nasprotujejo.

XIII. Občni zbori

Redni občni zborvrši se redno vsako leto meseca februarja v okraju. Kraj določi občni zbor. Občni zbor se naznani udom z dnevnim redom štiri (4) tedne prej pismeno. Udje morajo svoje predloge uložiti vsaj 14 dnij pred občnim zborom društvenemu vodstvu. Predlogi, ki dojdejo prepozno ali ki se stavijo na dan občnega zbora, izročé se odboru v pretresovanje. Občnemu zboru predseduje predsednik ali njegov namestnik.

XIV. Sklepi občnih zborov

Občni zbori sklepajo z nadpolovično večino glasov; pri enakem številu glasov odločuje predsednik. Da je občni zbor sklepčen, mora biti vsaj 20 udov navzočih. Ako občni zbor ni v pr-

vič sklepčen, se mora v 4 tednih drugič in tedaj sklepa lahko pri vsakem številu navzočih udov. Pri vseh volitvah odločuje večina glasov, in pri enakih glasovih žreb.

Pravice občnega zbora so:

1. pregledovati in odobravati društvene letne račune;
2. Potrjevati predloge društvenega vodstva in preudarke za prihodnje leto;
3. Voliti:
 - a) častne ude
 - b) odbornike, in
 - c) dva pregledovalca računov, katera ne smeta biti odbornika
4. Razsojati o predlogih udov in pritožbah proti odborovim sklepom;
5. spreminjati pravila;
6. razpustiti društvo.

XV. Izredni občni zbori

Društveno vodstvo sme sklicati v važnih slučajih izredne občne zборе. Tudi mora vodstvo sklicati izredni občni zbor, ako to zahteva najmanj 20 udov. Izvanredni občni zbori se sklicujejo kakor redni občni zbori.

XVI. Društveno vodstvo

Društveno vodstvo, odbor, obstoji iz predsednika, podpredsednika, 7 odbornikov in 4 namestnikov.

- a) Zastopani morajo biti v vodstvu vsi glavni kraji v okraju.
- b) Društveno vodstvo voli iz svoje srede denarničarja in tajnika.
- c) Društveno vodstvo voli se na dobo treh let in opravlja svoj posel brezplačno.
- d) Vsakdo sme zopet izvoljen biti.
- e) Društveno vodstvo sklepa z nadpolovično večino glasov. Pri enakem številu glasov odločuje predsednik.
- f) Da so vodstveni sklepi veljavni, morajo biti navzoči razven predsednika ali njegovega namestnika najmanj 4 odborniki.
- g) Vsa društvena pisma podpisujeta predsednik ali njegov namestnik in tajnik, v denarnih zadevah tudi denarničar.
- h) Društveno vodstvo je odgovorno občnemu zboru v vseh zadevah, zlasti pa glede gospodarske uprave.

XVII. Predavanja in razstave

Da se pospešujejo društveni nameni, vrše se v raznih krajih v okraju po sklepu občnega zbora predavanja o sadjarstvu in vinarstvu in prireja jo se razstave sadja in vin.

XVIII. Rzsodišče

O vseh prepirih med društveniki in društvenih zadevah odločuje rzsodišče. V tem slučaju si izvoli vsaka prepirajočih se strank svojega rzsodnika in te vkupno prvosednika. Ako se ne moreti zjediniti stranki o izvolitvi predsednika, ga izbere društveni predsednik. To rzsodišče rzsvoja po najboljši vesti v prepirih in proti njegovim rzsodbam ni priziva.

XIX. Prememba pravil

Društvena pravila se smejo le tedaj premeniti, ako to zahtevati dve tretjini pri občnem zboru navzočih udov. Nasveti glede teh sprememb morajo se podati pismeno društvenemu vodstvu, dobro utemeljeni, da jih predloži prvemu občnemu zboru v pretresovanje in sklepanje.

XX. Razpust društva

Da se društvo pravno razpusti, treba je:

1. da to sklne občni zbor.
2. da je bil ta občni zbor izrečno s to opomnjo sklican, da se bode pri njem razgovarjalo in sklepalo o razpustu društva.
3. pri tem občnem zboru mora biti navzoča in glasovati za razpust vsaj polovica vseh udov. O društvenem premoženju odločuje ta občni zbor.²⁴

Po večmesečnih pripravah se je društvo javnosti prvič predstavilo na občnem zboru 27. marca 1895 v Kanalu. »Izpolnila se nam je hvala Bogu želja, po katere vresničenju smo že davno hrepeneli. Na dan sv. Jožefa šlo se je na vabilo osnovalnega odbora lepo število posestnikov in druge gospode iz raznih krajev našega okraja, med njimi tudi trije gospodi župani, v šolski sobani, ko jo je v ta namen prepustil slavni c(esarski). kr(aljevi). okr(okrajni). šolski svet.« Predsedoval je kanalski župan Franc vitez Malnič, kateremu so pripadle uvodne besede. Osrednji govorec je bil Miha Zega. Opisal je spremembe, ki so nastale s prihodom železnice

in vse večjim vključevanjem na širše trge na področju pridelave sadja in vina. Predstavil je tudi razmere na Kanalskem. »Kaka je pa pri nas? Res je, da je bilo sadje naše doline že od nekdaj jako čistlano; res je tudi, da je pri zadnji deželni razstavi v Gorici l. 1891, naše sadje drugo prekosilo; resnične so tudi besede, s katerimi je razstavin podpredsednik naše sadje predstavil Njegovi c. in kr. Visokosti, prejasnemu nadvojvodi Karolu Ludviku; „To je sadje iz kanalske doline, katero je Bog kakor nalašč ustvaril za sadjarstvo!“ In vendar pri vsem tem ne gre, pri vsem tem imamo le jako malo kupcev v našem okraju. In zakaj? Zadnja razstava v Gorici nas jo o tem podučila. Razstavili smo okoli 110 vrst jabolk in 80 vrst hrušk, meneč, da pokažemo s tem svoje bogastvo v sadju, ter pričakovali, da bodo kupci kar drli v našo dolino sadje kupovat; toda podučili so nas: „Jako krasno sadje pridelate v resnici v vaši dolini, vendar za naše namene ni to vaše sadje, kajti mi hočemo imeti prvič lepo sadje, drugič malo vrst in tretjič ločeno po plemenih in v veliki množini.“ In to je tudi resnica; kajti trgovec, ki kupi raznovrstno sadje pomešano, mora to vse prebrati in ločiti, s tem pa se sadje pokvari in mesto dobička ima gotovo zgubo. Da bomo torej zopet zvalili kupce k nam, moramo skrbeti, da bomo vsi pridelovali malo vrst sadja, a to v veliki množini. Nekateri sicer uče, da naj si vsak po svoje kuje svojo srečo tudi v tem oziru, vendar ni to pravi nauk, kajti še nikdar ni en sam, in najsi je bil še tako mogočen in premožen, mogel predruščiti gospodarskih razmer cele dežele, marveč, tudi tukaj velja zlata resnica: „V družbi je moč!“ Da se torej v tem oziru združimo, združimo za svoj blagor, - to je namen našemu sadjarskemu in vinarskemu društvu, ki ga danes ustanovimo./.../ pri tem našem naporu ne bomo sami, marveč imeli bomo krepkih podpirateljev in prijateljev: podpisala nas bode gotovo slavna c. kr. kmetijska družba, preslavni deželni zbor in gotovo tudi visoka vlada, ki povsod rada na roko gre takim društvom.“²⁵ Za njim so se kot gorniki zvrstili še Anton Kazafura, učitelj iz Ročinja, ki je posebej izpostavil prodajo sliv, Edmund Konjedic ter H. Konjedic, izšolana agronoma iz Plavi, ki sta poudarila pomen razvoja in uporabe novih

²⁴ AST, I. R. Luogotenenza societa, b. 11, d. 621.

²⁵ Soča, 05. 04. 1895, št. 14.

tehnologij pri sadjarstvu in vinogradništvu. V društvo se je vpisalo okoli 80 posestnikov in kmetov, ki so izvolili odbor, v katerem so bili zastopani predstavniki vseh večjih krajev okraja, za predsednika je bil potrjen Miha Zega.²⁶

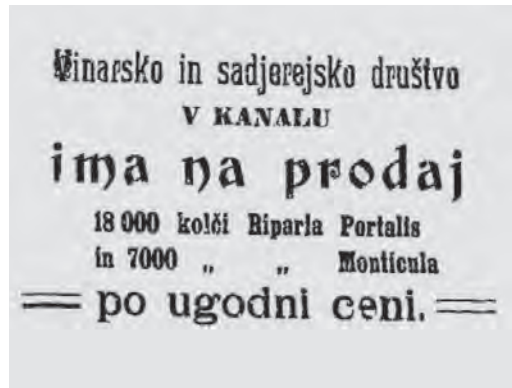
Društvo je delovalo 20 let, vse do prve svetovne vojne. Bilo je prvo najpomembnejše gospodarsko društvo v okraju in hkrati edino s sedežem v Kanalu. Glavni nameni društva so bili izobraziti kmete, ki so kljub dobrim pogojem za sadjarstvo in vinogradništvo zaradi mešanja različnih sort, zastarelih tehnik obdelovanja, pridelave majhnih količin in individualne prodaje izgubljali boj na spreminjajočem se trgu, ki je postajal vse bolj specializiran in globalen. Društvo se je zavzemalo tudi za ohranjanje domačih in vpeljavo novih, rentabilnih sort, s čimer bi si lahko finančno opomogli in uspešneje konkurirali na trgih. Da bi jih pripravili na nove razmere je zanje organiziralo več predavanj, tečajev in razstav, na katerih je propagiralo doma pridelano sadje in vino. Odprlo je knjižnico s referenčno literaturo in po krajih ustanovilo več sadnih vrtov, drevesnic in trsnic, kjer so zasadili najprimernejše sadne sorte in trte. Te je društvo proti simboličnemu plačilu oddajalo svojim članom in jim kasneje kot posrednik pomagalo pri odprodaji. Funkcijo predsednika je po vsej verjetnosti skozi celotno obdobje delovanja opravljal Mihael Zega. V odboru so bili še štirje namestniki in sedem odbornikov. Sedež se je nahajal v občinski stavbi, dvorano kanalske šole so uporabljali za različna predavanja. Društvo je s strokovnimi predavanji po vaseh in občinah delovalo po celotnem okraju in s tem izobraževalo kmetovalce ter privabljal nove člane. Število teh je znašalo leta 1897 okoli 100, v začetku 20. stoletja pa preko 160.²⁷ Na predlog odbornika Antona Križniča²⁸ je občina že 20. marca 1895 pristopila k društvu kot ustanovna članica.²⁹ Tudi v nadalj-

²⁶ Prav tam.

²⁷ Soča, 15. 02. 1908, št. 20.

²⁸ Anton Križnič (1847–1926) večkratni župan in deželni poslanec Narodno napredne stranke. Poleg tega še industrialec (lastnik tovarne pohištva v Klavžah pri Podmelcu), lastnik hotela „Pri zlatem levu“, mesar, kotlar, večletni predsednik čitalnice in prostovoljnega gasilskega društva v Kanalu (Marušič, Križnič Anton. *Primorski slovenski biografski leksikon IV*, str. 677).

²⁹ PANG 37, Občina Kanal, t. e. 1, a. e. 2.

Oglas društva za odprodajo trtnih sadik, objavljen v časopisu Soča, dne 02. 01. 1909

njih letih je društvo z občino uspešno sodelovalo. „Kanalškemu županstvu se mora izrekati čast, ker je dovolilo precej znatno podporo v prospeh živinoreje v okraju. To je ena prvih občin, ki so se začele brigati za provspeh kmetijstva. Da bi dobila ta občina le mnogo posnemalcev.“³⁰ Septembra 1906 sta kanalska in mirenska občina skupaj poslali vladi resolucijo, v kateri so se zavzeli, da bi Cesarsko-kraljevo kmetijsko društvo v Gorici postalo zastopnik kmetijskih interesov slovenskega dela dežele.³¹ Poleg lokalnih finančnih prilivov občine in članov so sredstva za delovanje prihajala še iz deželnega proračuna, Cesarsko-kraljevega kmetijskega društva iz Gorice in ministrstva za poljedelstvo.

Z delovanjem so pričeli najprej na sadjarskem področju in v začetku leta 1896 posadili preko 2000 sadik različnih vrst jabolk, hrušk in češenj, poleg tega pa še repo za krmo živine in hmelj.³² Naslednje leto so z nakupom zemljišča in s postavitvijo drevesnice in trtnice za vzgojo ameriških trt razširili delovanje še na vinogradništvo.³³ Nakup in izgradnjo je s 500 goldinarji sofinanciralo c. kr. ministrstvo za poljedelstvo.³⁴ Za gojenje sadnih dreves je že pred ustanovitvijo društva delovalo več drevesnic, ki so jih

³⁰ *Primorski gospodar*, 18. 10. 1906, št. 20.

³¹ *Primorski gospodar*, 18. 09. 1906, št. 18.

³² Soča, 01. 05. 1896, št. 18.

³³ Soča, 05. 03. 1897, št. 10.

³⁴ *Pertrattazioni della Dieta provinciale della Contea principesca di Gorizia e Gradisca redatte sulle annotazioni stenografiche Anno 1900*, str. 34.

postavili ob šolskih stavbah. Leta 1893 so jih imele šole v Desklah, Gorenjem Polju, Lokovcu, Lomu, Plavah in Ročinju.³⁵ Učitelj Anton Kazafura, ki je deloval v Ročinju med letoma 1879 in 1896 je imel pomembne zasluge za izobraževanje kmetov. „Posebno jo bil vnet za kmetijstvo, ker jo videl, kako rodoviten je svet okoli Ročinja. Kjer je mogel, je vnmal posestnike, naj delajo vinograde, naj obdelujejo in čistijo sadna drevesa ter naj cepijo prave vrste hrušk in jabolk. A ne samo učil je in prigovarjal, ampak tudi pokazal je, kako se dela, v svojem šolskem vrtu. Mnogo cepljenih drevesc jo prišlo iz njegovega vrta.“³⁶ Društvo si je zadalo še razširiti in ustanoviti nove sadne vrtove in drevesnice po okraju, s katerimi so povečali pridelek in razširili število sort. Oddaja sadik in kolčev je potekala vsako leto januarja ali februarja. Članom in ostalim interesentom so razdelili po več 100 ali 1000 sadik različnih vrst jabolk, hrušk, češenj sliv in breskev. Poleg tega so letno oddali več 10000 sadik trt (vrste: *Riparia Portalis*, *Rupestris Monticola*, *Solonis*) največ leta 1904- 44700.³⁷ Število se je v naslednjih letih postopoma zmanjševalo in leta 1909 znašalo 25000 sadik.³⁸ Te so člani društva prejeli proti plačilu (10 do 50 vinarjev za sadiko sadnih dreves glede na vrsto in kvaliteto, trte so prodajali po ceni 30 do 80 vinarjev za 100 sadik, glede na vrsto in kvaliteto, člani društva so imeli pri nakupu popust in so prejeli brezplačne sadike), posebne ugodnosti so imeli ustanovni člani. Ob presežku je bil nakup dovoljen tudi kmetovalcem, ki niso bili včlanjeni. Skupno zemljišče je bilo namenjeno še izobraževanju članov s prikazom in preizkušanjem novih obdelovalnih tehnik. Za člane in zainteresirane posameznike je pripravljalo različne tečaje o sadjarstvu, vinogradništvu in kmetijstvu na splošno.³⁹ Skrbelo je za odkup in prodajo pridelkov članov.⁴⁰

Društvo je delovalo tudi na področju živi-

noreje⁴¹ in se zavzelo za ustanovitev zavarovalnice za govejo živino, do katere je prišlo v Kanalu junija 1909.⁴²

V namen propagiranja in širitve svoje dejavnosti je društvo v Kanalu priredilo več sadnih in govejih razstav, poleg tega pa se jih je udeleževalo tudi po drugih krajih (Gorica, Most na Soči). „Najbogatejšo in najlepšo sadno zbirko so poslali na razstavo Kanalci. To je bilo sadje, da je oči vnmalo in na-se vleklo in skoro izključno zbrane, plemenite vrste. Gosp. Franc Vuga, po domače Črnč, nekdanji upravnik kanalske grajsčine, je izložil samo čisto, po obliki popolno sadje/.../ Sploh je pokazala kanalska izložba, da je kanalski okraj eminentno sadorodna pokrajina, kjer vspevajo najplemenitejše sadne vrste; treba samo, da se združita marljivost in razumnost in da ustvarita sadjereji zdravo podlago.“⁴³ Tako društvo kot posamezni člani so se lahko pohvalili z mnogimi visokimi uvrstitvami – društvo je na goriški razstavi leta 1900 prejelo srebrno svetinjo (medaljo)⁴⁴ in več denarnih nagrad za svoje delo in razstavljeno sadje ter vino.

Poleg odprodaje sadja, tečajev in sodelovanja članov na razstavah so imela za društvo pomembno vlogo tudi različna predavanja, ki so jih prirejali po celotnem okraju (Avče, Gorenja vas, Gorenje Polje, Levpa, Lokovec, Ročinj). Na predavanjih so kot govorniki sodelovali tudi učitelj Tomaž Lukančič, sadjar Anton Štrekelj, vikar Franc Šmid, agronom Ernest Konjedic in vidni član goriškega c. kr. kmetijskega društva Ernest Klavžar, ki je bil po rodu iz Ročinja. Njegov sorodnik Jožef Klavžar se je kot župan v Ročinju že v drugi polovici 40. let 19. stoletja zavzemal za izboljšanje stanja v vinogradništvu. Ročinjski kaplan in kasnejši deželni poslanec Filip Jakob Kafol je leta 1847 v *Kmetijskih in rokodelskih* novicah zapisal: „Obilnost letašnje tergatve je celo primorala našiga župana gospoda Jožefa Klanzarja (Klavžarja), kateri se posebno z modrim obdelovanjem svojima polja drugim na izgled obnaša, noviga vinostiskača, po (V)

³⁵ Ročni kažipot za Goriško in Gradiščansko za leto 1894, str. 62-63.

³⁶ Soča, 04. 09. 1896, št. 36.

³⁷ Soča, 20. 02. 1904, št. 15.

³⁸ Soča, 02. 01. 1909, št. 1.

³⁹ Soča, 01. 12. 1900, št. 139.

⁴⁰ Gorica, 23. 02. 1900, št. 16.

⁴¹ ASGO, Capitanatto distrettuale di Gorizia, b. 12, f. 97, d. 2965.

⁴² Gorica, 10. 07. 1909, št. 55.

⁴³ Primorski gospodar, 30. 11. 1909, št. 22.

⁴⁴ Soča, 11. 10. 1900, št. 118.

*Ipavsko narejenima, si pripraviti, kateri je že tudi zato naše paznosti vreden, ker je prvi naše vasi.*⁴⁵ Glavni namen strokovnih predavanj je bila predstavitev novih tehnik obdelovanja, novosti na področju kmetijske mehanizacije, gnojil in orodja. Pozivali so tudi k ustanovitvam podružnic, mlekarn in zavarovalnic za govejo živino. Kmetom so priporočali specializacijo in usmeritev na dobičkonosne in podnebju primerne vrste sadja in vina. S sodobnimi načini pridelave in predelave so ti dosegli povečanje letine, vrednosti, kvalitete in cene. Teme so presegle sadjarstvo in vinogradništvo, velik poudarek so dajali še živinoreji, mlekarstvu, razvoju cestnega omrežja v visokoležečih in oddaljenih krajih (Lig, Kambreško, Banjšice) in prilagoditvi na izgradnjo železniške proge, ki je od leta 1906 dalje prečkala okraj. Na področju živinoreje so svetovali kmetovalcem pri izbiri pasme in krme, zdravljenju (leta 1900 sta delovala dva živinozdravnika v Kanalu in Gorenji vasi ter konjski zdravnik v Ročinju⁴⁶) in zavarovanju živine.

»Akoravno je društvo še mlado, je vendar že toliko uplivalo, da se je ustanovilo precej sličnih društev. Namen društva je med drugim tudi tudi to, da se prideljuje take pridelke, katere pri deju tujci sami iskat. A treba z združenimi močmi na to delovati. Tako se bode še le blagostanje povrnilo v našo dežel.«⁴⁷ Po vsej verjetnosti sta izboljšanje kmetijske proizvodnje in pomoč kmetom vplivala na zmanjšanje izseljevanja in dvig življenjskega standarda ter s tem na gibanje števila prebivalstva, ki se je po dvajsetletni stagnaciji (1880–1900)⁴⁸ v naslednjem desetletju dvignilo z 1867 na 1974.⁴⁹ Boj proti trtnim boleznim in uvajanje odpornih sort sta imela pomemben vpliv na količino pridelanega vina. To je po vsej verjetnosti posredno vplivalo na število gostiln in prodajaln žganih pijač. Leto pred ustanovi-

tvijo društva so v občini obratovale 4 gostilne,⁵⁰ leta 1897 jih je bilo 7,⁵¹ leta 1901 11,⁵² leta 1905 pa kar 19.⁵³ Če primerjamo gibanje števila živine v občini, se je to v obdobju med letoma 1830 in 1900 znižalo za povprečno 66 živali⁵⁴ na desetletje. Med letoma 1900 in 1910 se je ta padec zmanjšal za skoraj polovico, na 37.⁵⁵

»Tudi na Kanalskem se vidi, da se kmet vzbuja. Pač zadnji čas! Res je še tu pa tam kak starokopitnež, ki misli, da zna le on, kako je treba kmetovati, kakor je bil en opozicionalec v Desklah, toda na sploh je ljudstvo tudi tu vneto za kmetijski napredek. V Desklah se je šlo tudi za vstanovo mlekarske zadruga, ker so pogoji za to tukaj jako dobri. Stvar se pa ni mogla že ta dan izpeljati, ker se je premalo posestnikov za stvar vnelo. Mogoče bo boljše, če se vstanovi mlekarna v Plaveh, kamor bodo nosili mleko za to vneti posestniki iz Deskel in iz desnega brega Soče.«⁵⁶ Shodi in predavanja po številnih krajih so pripomogli k postopnemu ustanavljanju gospodarskih društev in drugih organizacij v okraju. Pospeseno so se pričela organizirati predvsem od leta 1905 dalje. V Kanalu so leta 1907 ustanovili politično društvo Kmetiska zveza, ki se je borilo za »politične pravice in gospodarsko blagostanje kmetkega stanu«.⁵⁷ Na Ligu je tamkajšnji kurat Franc Šmid povezal lokalne posestnike z območja Liga in Zapotoka in 2. februarja 1898 ustanovil Zavarovalnico za govejo živino.⁵⁸ Istočasno sta pobudo za združevanje kmetov v Ročinju dala kurat Ivan Jarec in nadučitelj ljudske šole Leopold Pavlin.⁵⁹ Ideja je bila realizirana poleti 1898 z ustanovitvijo kmetijske

⁴⁵ *Kmetijske in rokodelske novice*, 10. 11. 1847, št. 45, str. 178.

⁴⁶ *Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru izdelan po rezultatih popisa 1900*, str. 18.

⁴⁷ *Soča*, 15. 03. 1898, št. 21.

⁴⁸ Leta 1880 je prebivalstvo občine Kanal znašalo 1843, leta 1890 1865, leta 1900 pa 1867.

⁴⁹ *Spezialortspertorium für das österreichisch-illyrische Küstenland: bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910*, str. 7.

⁵⁰ *Ročni kažipot za Goriško in Gradiščansko za leto 1894*, str. 91–92.

⁵¹ *Ročni kažipot za Goriško in Gradiščansko za leto 1898*, str. 49.

⁵² *Ročni kažipot za Goriško in Gradiščansko za leto 1902*, str. 92.

⁵³ *Ročni kažipot za Goriško in Gradiščansko za leto 1906*, str. 116–117.

⁵⁴ Všteto je število goveda, ovc, prašičev in konjev.

⁵⁵ *Soča*, 23. 02. 1911, št. 22.

⁵⁶ *Primorski gospodar*, 02. 06. 1906, št. 11.

⁵⁷ AST, I. R. Luogotenenza societa, b. 7, d. 1128.

⁵⁸ *Soča*, 15. 02. 1898, št. 13.

⁵⁹ ASGO, Capitanatto distrettuale di Gorizia, b. 12, f. 98, d. 1185.

zadruga, v okviru katere je od decembra 1899 delovala še manjša mlekarna.⁶⁰ V kraju so pred prvo svetovno vojno delovala še Kmetijsko in rokodelsko bralno društvo Orel ter podružnici sadjarskega in vinogradniška društva.⁶¹ Ostale občine okraja so pri gospodarstvu podobno kot v primeru kulturnih društev Kanalu in Ročinju sledile z večletnim zamikom.⁶² Do razmaha je prišlo ob koncu prvega desetletja 20. stoletja. V *Ročnem kažipotu za Goriško in Gradiščansko za leto 1911* se gospodarska društva navajajo za občine Anhovo (Kmetijsko izobraževalno društvo v Ložicah), Avče (Zavarovalnica goveje živine), Kal (Kmetijsko izobraževalno društvo v Kalu nad Kanalom in Kmetijsko izobraževalno društvo v Kanalskem Lomu) in Lokovec (Kmetijsko izobraževalno društvo).⁶³

Sadjarsko in vinarsko društvo je imelo zagotovo velik pomen za vnovičen zagon sadjarstva in vinogradništva, specializacijo in usmeritev na širše trge. Pripomoglo je k razvoju tako Kanala kot celotnega okraja, ki se je prej soočalo s krizo na področju kmetijstva in izseljevanjem. Bilo je precedens za ostala gospodarska društva in zadruga v okraju, katerih ustanovitve so sledile v nadaljnjih letih. Večina njihovih predsednikov in pobudnikov je bilo članov in je aktivno sodelovalo v Sadjarskem in vinarskem društvu. Njegova usoda ni znana, delovanje je bilo prekinjeno najkasneje ob vstopu Italije v prvo svetovno vojno maja 1915. Zadnja najdena omemba v časopisu je iz februarja 1914.⁶⁴

⁶⁰ Soča, 16. 12. 1898, št. 100.

⁶¹ Soča, 26. 11. 1902, št. 120.

⁶² V Kanalu je bilo prvo slovensko kulturno društvo (Narodna čitalnica) ustanovljena leta 1867, v Ročinju (Bralno in pevsko društvo) pa leta 1897. V časopisu Soča so leta 1902 opozorili, da je v kanalskem okraju „ljudstvo v narodnem obziru popolnoma še zaspano, kar izvira še iz tega, ker nimajo nikjer nobenega društva, v katerem bi se navduševali in bodrili za narod. Treba torej, da v teh vaseh rodoljubi delujejo na ustanovitve kmetijskih bralnih društev, če tudi bo v istih le malo društvenikov, a to malo krdelce bo drugim očmi odpiralo. Na delo!“ (Soča, 13. 09. 1902, št. 99).

⁶³ Ročni kažipot za Goriško in Gradiščansko za leto 1911, str. 122–129.

⁶⁴ Soča, 28. 02. 1914, št. 5.

Viri in literatura

Arhivski viri:

AACGO= Archivio Arcidiocesi di Gorizia
AACGO, fond župnije Ročinj
ASGO= Archivio di Stato di Gorizia
ASGO Capitanatto distrettuale di Gorizia, b. 12, f. 97, d. 2965.
ASGO Capitanatto distrettuale di Gorizia, b. 12, f. 98, d. 1185.
AST= Archivio di Stato di Trieste
AST I. R. Luogotenenza societa, b. 7, d. 621.
AST I. R. Luogotenenza societa, b. 11, d. 1128.
PANG= Pokrajinski arhiv Nova Gorica
PANG 37 občina Kanal, t. e. 1, a. e. 2.

Časopisni viri:

Gorica 1900, 1909
Kmetijske in rokodelske novice 1847
Primorski gospodar 1906, 1909
Soča 1894–1914

Internetni viri:

http://www.archivodistatotrieste.it/AriannaWeb/main.htm;jsessionid=EC619B72D68927BF892AB2DDBD1EE0CF#14175_archivio Bodres 64.01, Canale d'Isonzo 110.01, Goregna di Canale 335.01, Idria di Canale 361.01, Villa Morsca 905.01, Aiba 8.01, Anicova Corada 20.01, Cal di Canale 102.01, Descla 253.01, Plava 547.01, Ronzina 621.01, Ucania dei Marchi 847.01.

Literatura:

Kofol, Valentin: *Kronika Kanala (1848–1914)*. *Kanal ob Soči*. Nova Gorica: Goriški muzej; Kanal: Občina, 2006, str. 37–44.

Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru izdelan po rezultatih popisa 1900, VII. Avstrijsko-Ilirsko primorje. Dunaj: C. Kr. dvorna in državna tiskarna, 1906.

Marušič, Branko: Križnič Anton. *Primorski slovenski biografski leksikon IV*. (ur. Martin Jevnikar). Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1991–1994, str. 677.

Marušič, Branko: Zega Miha. *Primorski slovenski biografski leksikon IV*. (ur. Martin Jevnikar). Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1991–1994, str. 333.

Novak, Vilko: Živinoreja. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: [enciklopedična obravnava po panogah]*. *Zgodovina agrarnih panog. Zv. 1, Agrarno gospodarstvo* (ur. Pavle Blaznik, Grafenauer Bogo,

Sergij Vilfan). Ljubljana: DZS, 1970, str. 343–394.

Pertrattazioni della Dieta provinciale della Contea principesca di Gorizia e Gradisca redatte sulle annotazioni stenografiche Anno 1900. Gorizia: Giunta provinciale, 1900.

Posebni krajevni imenik za Primorje. K. K. statistischen Central-Commission = c. kr. Centralna statistična komisija (izdal), Alfred Hölder, Wien, 1885.

Ročni kašipot za Goriško in Gradiško za leto 1894. Gorica: Goriška tiskarna, 1894.

Ročni kašipot za Goriško in Gradiško za leto 1898. Gorica: Goriška tiskarna, 1898.

Ročni kašipot za Goriško in Gradiško za leto 1902. Gorica: Goriška tiskarna, 1902.

Ročni kašipot za Goriško in Gradiško za leto 1906. Gorica: Goriška tiskarna, 1906.

Ročni kašipot za Goriško in Gradiško za leto 1911. Gorica: Goriška tiskarna, 1911.

Rutar, Simon: *Poknežena grofija Goriška in Gradišanska*. Nova Gorica: Jutro, 1997.

Seručnik, Miha: *Trtna uš, ta strašno drobna pošast*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

Specijalni repertorij krajev na avstrijsko-ilirskem Primorju: na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890. Dunaj: A. Holder, 1894.

Spezialortsrepertorium für das österreichisch-illyrische Küstenland: bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Wien: K. k. Hof-und Staatsdruckerei, 1918.

Valenčič, Vlado: *Vinogradništvo. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: [enciklopedična obravnava po panogah]. Zgodovina agrarnih panog. Zv. 1, Agrarno gospodarstvo* (ur. Pavle Blaznik, Grafenauer Bogo, Sergij Vilfan). Ljubljana: DZS, 1970, str. 279–308.

Valenčič, Vlado: *Sadjarstvo. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: [enciklopedična obravnava po panogah]. Zgodovina agrarnih panog. Zv. 1, Agrarno gospodarstvo* (ur. Pavle Blaznik, Grafenauer Bogo, Sergij Vilfan). Ljubljana: DZS, 1970, str. 317–341.

Verč, Alojzij: *Izvadek iz kronike ljudske šole v Kanalu. Kanal ob Soči*. Nova Gorica: Goriški muzej; Kanal: Občina, 2006, str. 33–36.

O MOTIVIH S PRVIH RAZGLEDNIC IZ TRNOVSKEGA GOZDA

Petra Kolenc

Univ. dipl. bibl., Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

petra.kolenc@zrc-sazu.si

Razmah fotografije na Slovenskem lahko postavimo v 90. leta 19. stoletja, ko je slovenski periodični tisk med svoje strani ob bok slikam, reproduciranim v bakrotisku in kamnotisku, umestil prve fotografske podobe. Slovenske periodične publikacije (*Dom in Svet*, *Slovan*, *Planinski vestnik* idr.) je od tedaj dalje spremljala tudi fotografija, sprva še pod vtisom odnosa do videne resničnosti z zmožnostjo »popolne inventarizacije stvarnosti« (Krečič 1989: 38). Na razvoj razglednic, ki je bil neposredno povezan z razvojem tiskarskih tehnik in poštinih storitev, je vplivala tudi fotografija. In če prvi fotografski zametki, ki jih je medse sprejelo francosko meščanstvo že v tridesetih letih 19. stoletja, še niso bili reproduktibilni, se v pričujočem prispevku dotaknemo ravno ene izmed osnovnih značilnosti, ki jih je v polju socialnega statusa prinesla fotografija – njeno razširjenost, njeno množičnost (Kovič 1989: 6). Ta je bila predpogoj, da se je časovno vzporedno iz prvih dopisnic, imenovanih listnice, razvila »dopisnica s fotografijo«. Korenine razglednic gre iskati v sredino šestdesetih let 19. stoletja¹ ko so se pojavile poštne dopisnice in kasnejša navezava na fotografijo, ki je bila že pri svojih začetkih, v 40. letih 19. stoletja, uporabljena tudi za razglednice (Berger 1999: 32). Stopnja, ki je enostavno dopisnico nadgradila, je tako bila »dopisnica z razgledom«. Od tu pa je bil le še korak do razglednice, kjer pa še

ni bilo mesta za sporočilo naslovnikom. Kljub začetnim zadržkom, češ da bo dopisnica s svojo »odkritostjo« posegla v človeško intimo, so se kasneje razglednice, zlasti od konca 19. stoletja dalje, izredno razširile (Marušič 1991: 842). 20. stoletje pa je bilo stoletje v katerem so, kot je zapisal Aleksander Bassin ob otvoritvi razstave izbranih razglednic slovenskih slikarjev in arhitektov, »poročali, obveščali, soglašali, razpravljali, se žalostili ali radostili, praznovali in napovedovali dovolj na široko in skrbno: iz kraja v kraj, iz države v državo, s kontinenta na kontinent. In na kakšen način: na velikosti 10 x 15 cm, večinoma iz polkartona« (Bassin 2002).

Prve razglednic naj bi dosegale naklado okoli 1000 izvodov, kar je že ob koncu stoletja kazalo na popularizacijo njihovega pošiljanja. Moda pošiljanja in zbiranja razglednic je trajala do prve svetovne vojne in je založnikom prinašala velik zaslužek.

Prva slovenska razglednica naj bi nastala v 80. letih 19. stoletja. Leta 1891 pa je bila poslana prva barvna razglednica s podobo tujih mest iz večje serije, natisnjena na Dunaju. Kmalu so se na Slovenskem začele pojavljati razglednice z domačimi kraji v družbi pregovorov ali rečenic, kar je pripomoglo k številčnejši proizvodnji in potrošnji razglednic, ki so se začele prodajati kot turistični spominki. Na Goriškem pa naj bi bila prva razglednica odposlana leta 1892 prav iz Gorice (Marušič 1999: 8).

Le sedem let kasneje, leta 1899, je bila iz Trnovskega gozda odposlana prva večmotivna turistično propaganda dvojezična nemško-

¹ Formalno rojstvo so zapisali z letnico 1869, ko je avstrijska pošta iznašla dopisnico, ki je že četrto stoletja zatem dosegla v vseh državah sveta naklado prek milijarde (Bassin 2002).

Slika 1: Prva razglednica iz Trnovskega gozda odposlana 1899 (iz knjige Kristjan in Magda Maver Nekoč je bilo: stare razglednice Goriške dežele in Zgornje Vipavske doline, 2007).

-slovenska litografija² »Pozdrav iz Trnovskega gozda=Gruss aus dem Ternovaner Walde« b/ Gorz – Kusterland. Na njej so uprizorjena središča vasi Trnovo, Lokve, Dol (danes Predmeja), otliška cerkev ter tri letoviščarsko zanimive točke: Krnica, Anina bukev ter Anina koč. Gre za koč, ki jo je dal zgraditi tedanji gozdni oskrbnik Trnovskega gozda Josef Jarisch³ (1848–1906) iz dunajskega Novega mesta (Wiener Neustaat). Jarisch se je rad zatekal v različne predele Trnovskega gozda, najbolj pa mu je k srcu prirasla Smrekova draga. V tem okolju je v času njegovega službovanja zrasla lepo opremljena lesena koč,⁴ ki jo je po svoji ženi poimenoval Anina koč. Vsak, ki je kdaj zašel v Trnovski gozd, si jo je ogledal, najpogosteje seveda planinci in lovci (Čibej 2005: 253).

Vpliv »letoviških krajev« na kulturo pošiljanja razglednic

Prvi prostočasni obiski Trnovskega gozda, če izvajamo obiske gozdarjev, ki so že od

poznega 16. stoletja zahajali v gozd predvsem zaradi ogledov in posledično možnosti izkoriščanja gozda, so bili obiski visokega plemstva, ki je svoj prosti čas namenjalo lovu. Pred 19. stoletjem govorimo o prihodu posameznikov visokega plemstva na območje gozda zavoljo »lovskega turizma«. Prav najeta lovišča s strani visokega plemstva in meščanov, ki so se ob koncu 19. stoletja zgrinjali na lov, so predstavljala prve oblike letovanja v Trnovskem gozdu. O začetkih razvoja turizma v pomenu prenočevanja gostov, ponudbe hrane, pijače in drugih pridelkov ter rokodelskih izdelkov (Fakin Bajec 2008), lahko govorimo od osemdesetih let 19. stoletja dalje. Tedaj je veliko vlogo imelo zlasti goriško in tržaško meščanstvo, ki je v krajih na Trnovski planoti odkrivalo blagodejno delovanje sredogorskega podnebja, ki je posebej v poletnem času osvežilo prebivalce zatohlih tržaških in goriških mestnih ulic. Ali kot je po Ursuli Becher povzel zgodovinar Andrej Studen, se je za manj premožne meščane, ki jim omejena finančna sredstva niso dopuščala večjih potovanj, ustvarila nova meščanska oblika počitnic t. i. »poletna svežina«, za katero je bil značilen v veliki meri enak način vedenja: navezanost na enkrat izbrano letovišče, iskanje tesnejših stikov med družinskimi člani in nekakšen občutek superiornosti nasproti podeželskemu prebivalstvu. Čas bivanja na podeželju je bil dolg en mesec ali več, od konca junija

² Izdana pri dunajski umetniški tiskarni Karl Schwidernoch, ki je imela v svojem programu izdajanje razglednic vseh krajev avstro-ogrske monarhije (*Pozdrav z vrhov* 2009).

³ V Trnovskem gozdu so imeli gozdni oskrbniki vedno velik ugled in vpliv, saj je vse prebivalstvo večinoma delalo v državnem gozdu. Moški so delali kot drvarji, oglarji ali cestarji, ženske po gozdnih vrtovih, otroci pa so tam največ pasli (Čibej 2005).

⁴ Kočo so pred prvo vojno požgali divji lovci (Čibej 2005: 253).

Sliki 2, 3: Več kot sto let stari motivi razglednic iz Trnovskega gozda poslani med letoma 1903 in 1907 so fotografije lovske koč v Krnici (Gruss aus Karnizza – Ternovaner Wald), katerih naročnik bi lahko bil sam lastnik koč, ta je na eni tudi prisoten. (Iz knjige Kristjan in Magda Maver *Nekoč je bilo: stare razglednice Goriške dežele in Zgornje Vipavske doline*, 2007).

do začetka septembra (Studen 1996: 101–102). Poveden je zapis slikarja Saše Šantla iz goriške meščanske družine, ki je kot petletni otrok leta 1888 letoval v Čepovanu, vasi, ki je le pet kilometrov oddaljena od osrednjih naselij Trnovskega gozda: »Najlepši čas je bil zame počitniški, ko smo redno leto za letom potovali iz Gorice na dvomesečno bivanje na deželo. Bili smo menda prvič v Čepovanu, ko mi je bilo 5 let. Pot tja je bila za nas otroke kaj zabavna. Na »lojtrniku« je bila vsa počitniška oprava, vstevši oddeje, blazine, kuhinjske in druge potrebščine. Z deskami so bile improvizirane klopi. Ko je bilo vse pripravljeno smo stopili v voz, ki nas je še dokaj hitro prepeljal skozi Solkan do vzhodja strme ceste proti

Grgarju. Tam je šlo počasi. Na drugi strani sedla smo prišli zopet v hitrejši tempo, in ko smo bili v Fopškem kalu, smo vedeli, da bo cesta kmalu zavila na levo v prelepo čepovansko dolino« (Šantel 2006: 136). Tu so Šantlovi stanovali pri najbogatejšem vaškem kmetu Kofolu.⁵ Ko so se udobno namestili in si sredi velike kmečke hiše obdane z gospodarskimi poslopji pripravili vse potrebno za dvomesečno bivanje na deželi, so začeli z obiski okolice in s spoznavanjem kmečkega življenja. Pri tem pa niso ostali neopaženi, kajti

⁵ Tako Josip kot Anton Kofol sta bila v Čepovanu ob koncu 19. stoletja znana »krčmarja in štacunarja« (RKGG 1894).

Slike 4, 5 in 6: Leta 1908 neki K. Doljak, morda sorodnik lastnika tedanje gostilne Josipa Doljaka, založi dve razglednici s podobnim motivom pred gostilno Andreja Miljavca v Grgarju in pred furmansko gostilno Na mostu v Ravnici lastnika Rudolfa Rijavca (RKGK 1908: 100). Pred vojno dobi tudi vas Ravnica dvomotivno razglednico z gostilno A. Filipiča. (fotografiji 4 in 5 sta iz knjige Kristjan in Magda Maver *Nekoč je bilo: stare razglednice Goriške dežele in Zgornje Vipavske doline*, 2007, fotografija 6 pa iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici).

ob koncu osemdesetih let 19. stoletja je bil prostor čepovanskega podeželja še zelo vase zaprt in malo obiskan, kar potrjuje tudi Šantlov zapis: »Bili smo prvi letoviščarji v tistih krajih, zato smo vzbujali pri ljudeh – a tudi pri živalih, posebno pri pasočih kravah-veliko pozornost. Ljudje so bili vedno prijazni z nami, saj je papa kot kmečki sin takoj našel pravo nit razgovora z domačini (Šantel 2006: 136). Nekoliko več gostov je v tistem času zahajalo v zahodni del Trnovskega gozda, v tedaj že letoviške vasi in zaselke: Trnovo, Rijavci, Krnica, Nemci, Lokve.⁶ kar potrjuje tudi Šantlov zapis v nadaljevanju: »Po Čepovanu smo si izbrali letovišče v vasi Trnovo. Kraj ima zelo lepo lego, ni daleč od veličastnega Trnovskega gozda in ima krasen razgled na Goriško stran (Šantel 2006: 154). Trnovo z okoliškimi zaselki (Voglarji, Nemci) je bilo v tistem času že precej znano letovišče s tremi gostilnami (do leta 1911 se je število povečalo na pet). Tu so gostje jedli, prenočevali in si med domačini krajšali tople poletne dni. Razglednic iz omenjenih vasi pa ob koncu 19. stoletja gostje še niso imeli možnosti pošiljati. Te so lastniki gostiln založili šele v prvem desetletju 20. stoletja, ko je bilo »turistično gostinstvo« (Marušič 1987: 316) kot nova gospodarska panoga v vzponu.

In prav vse večji obisk letoviščarjev in s tem razvoj turizma je tudi v Trnovskem gozdu vplival na uveljavitev razglednic, kajti vsakdo je želel iz kraja, ki ga je obiskal kot turist, svojim bližnjim pokazati, kje je bil, kaj je videl. Glavni namen izdajanja razglednic lepo opiše tudi notica v *Planinskem vestniku* iz leta 1900: »Navdušeni prijatelj prirode in veliki turist, vrli gospod župnik Lavtižar v Ratečah, nas je iznenadil s krasno razglednico, ki jo je sam založil v korist koči v Planici ... Vse sličice so okusno razvrščene, zlasti se pa čudimo izredni jasnosti vseh predmetov v tako malem obsegu. Lična in ljubka nova

⁶ Sodeč po statističnih podatkih *Ročnega kažipota po Goriškem in Gradiščanskem*, so bile od srede 90. let 19. stoletja na Trnovem tri gostilne, katerih lastniki so bili Fran Peršič, Katarina Hvala in Valentin Volk. Tudi v Voglarjih so bile tri krčme, katerih lastniki so bili Blaž Plesničarj, Anton Kogoj in Jožef Plesničarj; Lokve z Nemci pa so imele štiri krčme. Njihovi lastniki so bili Štefan, Leopold ter Fran Winkler in Anton Makuc (Kolenc 2012: 41).

razglednica bode vsled tega gotovo popolnoma dosegla svoj namen: opozarjati domačine in tujce na nedavno še prikriti gorenjski biser.« *Planinski vestnik* je v eni izmed svojih rubrik tudi poročal o izdaji novih razglednih dopisnic, katerih založniki so bili fotografi, trgovci in društva. Pod okriljem vestnika je na prelomu stoletja začel delovati tudi *Foto klub amateur-fotografov*, kar je nudilo možnost vse večje ponudbe fotografskih motivov tudi na razglednicah. Vse več je bilo tudi oglasov povezanih s prodajo fotografskih aparatov (*Planinski vestnik*, 1899, št. 5, str. 103), ukvarjanje s fotografijo je bilo v razmahu.

Fotografski oglas v *Planinskem vestniku* (1900).

Kar se motivov na razglednicah tiče, lahko pri razglednicah obravnavanega območja izpostavimo dva zgodnejša motiva: slikovno podoba povezano s krajevno panoramo ter motiv z gostilnami in trgovci v prvem planu. Prav motivov z gostilnami je iz krajev Trnovskega gozda največ, in sicer zato, ker je bilo med domačimi gostilničarji kot glavnimi nosilci gospodarske dejavnosti v manjših krajeh tudi največ izdajatelj (Pungerčar 2007: 129). Nič drugače ni bilo v vaseh na Trnovski planoti, kjer so večinoma gostilničarji poleg fotografov že v prvi letih 20. stoletja poskrbeli za veliko število razgledniških upodobitev krajev, s čimer so tedaj dvignili kulturo razgledničarstva na visoko raven.

Preval, predvojna razglednica (iz zbirke Egena Valantiča).

Do danes se je pri razglednicah iz Trnovskega gozda (največ iz vasi Lokve) nabralo več kot 200 različnih motivov.⁷ Na tem mestu je potrebno posebej imenovati najpomembnejšega goriškega fotografa, Antona Jerkiča (1866–1924),⁸ ki je z dokumentarnimi posnetki goriških krajev soustvarjal družbeno podobo Gorice in Goriške v desetletjih pred prvo svetovno vojno. Posebej med letoma 1897 in 1915 se je aktivno posvetil izdelavi razglednic: sredi leta 1899 naj bi imel že veliko število motivov, za katere je bil pripravljen ob naročilu 1000 izvodov spustiti ceno tudi na 20 goldinarjev (Marušič 1999). Zanimiv je v Soči oktobra 1899⁹ izdan oglas: »na željo pride fotografirat sam in sicer brez-

plačno. Noben kraj naj ne bi zamudil te ugodne prilike, v tem ko se ilustruje cel svet na razglednicah« (Marušič 1999: 9). Poleg Jerkiča¹⁰ je na Goriškem delovalo veliko drugih fotografov, za Trnovsko planoto še posebej pomembni so bili Augusto Marega, ki je imel svoj fotografski studio v Gorici, fotografski atelje Weiss iz Gorice in Tržačan Ivan Stein, ki se je velikokrat pojavil tudi v vlogi založnika. Vsi omenjeni fotografi so naredili mnoge povedne slikovne posnetke, »odslikave sveta, ki so ga tedaj srečevali« (Belting 2004: 225).¹¹ Na tej točki bi bila lahko zelo povedna žal izgubljena¹² brošura *Občinstvo pri fotografu* (kratka navodila za fotografsko portretiranje, o važnosti oblačenja in obnašanja pri fotografu) Antona Jerkiča (1907), kot razmišljanje o njegovem delu, ki je pripomoglo k vzponu fotografije na Goriškem. Zagotovo je fotografija tudi s pojavom razglednic prodrla do vseh tistih obrobnihi vasi in zaselkov, v katere je komaj kdaj vstopila kultura urbanega sveta. Kulturo urba-

⁷ Kar potrjuje zbirka Zdravka Grudna iz Solkana, po rodu iz Lokvi, ki ima v lasti eno največjih zbirk razglednic o vaseh in zaselkih na Trnovsko-Banjški planoti (predvsem iz Lokvi, Lazne in od Nemcev).

⁸ Anton Jerkič se je leta 1866 rodil v Dobravljah pri Ajdovščini. Gimnazijo je obiskoval v Gorici, fotografije se je izučil na Madžarskem. Po končanem šolanju je delal v Nabrežini pri Trstu. Leta 1891 je v Gorici odprl fotografski atelje, sedem let kasneje še podružnico v Trstu. Leta 1899 je izdal 63 posnetkov slovenskih krajev na razglednicah, znane pa so njegove dokumentarne fotografije pogreba Simona Gregorčiča, leta 1907 je kot navodilo za fotografsko portretiranje napisal strokovno brošuro *Občinstvo pri fotografu*. Umrl je v Gorici, star 58 let (*Enciklopedije Slovenije*, str. 291).

⁹ V omenjene, let naj bi izdal 63 posnetkov slovenskih krajev na razglednica (*Enciklopedije Slovenije*, str. 291).

¹⁰ Zbiratelj Zdravko Gruden iz Solkana ima ohranjeno eno najstarejših Jerkičevih razglednic iz Lokvi (datirano v začetek 20. Stoletja).

¹¹ Na tem mestu se lahko strinjam z Hansom Beltingom, ki definicijo fotografije, kot odslikavo sveta, na nek način ovrže, kot ovrže Barthovo udobno in avtoritarno razlago, da s podobami lahko razložimo svet, ki si ga hkrati polastimo (Belting 2004: 226).

¹² V svoji hiši na Pristavi (Rafutu) naj bi imel shranjen ves svoj fotografski arhiv, ki so ga nemški vojaki med drugo svetovno vojno uničili.

Preval, predvojna razglednica (iz zbirke Egon Valantiča).

nega sveta pa je s svojo potencialno zmožnostjo – zbiranja in posredovanja informacij v vsakemu berljivem jeziku – gledati, videti – ne glede na stopnjo pismenosti (kulturne razvitosti in jezika) reprezentirala prav fotografija (Amodeo 1988: 11). Zagotovo je postala tudi razglednica s upodobitvami krajevnih zanimivosti neke vrste teritorialna reprezentacija, čeprav »vsiljena« s strani naročnika-založnika (vaški gostilničar, trgovec) oz. tistega, ki gleda in »videno« (nastavljeno) skuša ujeti – fotografa.

Literatura:

150 let fotografije na Slovenskem 1839–1919. 1989. Ljubljana: Mestna galerija.

Amodeo, F. 1988: La fotografia come atto involontario. V: *Sloveni di confine: fotografie*. 11–14.

Bassin, A. 2002: *Izbrane razglednice slovenskih slikarjev in arhitektov*. Vabilo k razstavi. Razstavni prostor Kresje, febr. 2002, Ljubljana.

Beatens et al. 2008: The pose in early portrait photo-

graphy. Questioning attempts to appropriate the past. <http://www.imagineandnarrative.be>

Belting, H. 2004: *Antropologija podobe: osnutki znanosti o podobi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Berger, J. 1999: *Rabe fotografije*. Ljubljana: cf*.

Barthes, R. 1992: *Camera lucida. Zapiski o fotografiji*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Burke, P. 2003: *Očevid. Upotreba slike kao povjesnog dokaza*. Zagreb: Antibarbarus.

Caprin, G. [s.a.]: *Alpi Giulie*, str. 162.

Crivellari, D. 1924: La Selva di Tarnova. V *Vie d'Italia*, N.9.

Edmund Čibej: *zbrani spisi*. 2005: Uredil Franc Černigoj. Gora: Društvo za ohranjanje in varovanje naravne in kulturne dediščine.

Dentro i paesi=Znotraj vasi: Nadiške doline 1968: fotografije Riccarda Toffoletti. Čedad: Zadruga Most.

Edmund Čibej: *zbrani spisi*. 2005: Uredil Franc Černigoj. Gora: Društvo za ohranjanje in varovanje naravne in kulturne dediščine.

Fakin Bajec, J. 2008: Pregled razvoja turizma na kraškem podeželju v obdobju socializma in postsocializma. *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU*, 5, 23–29.

Fischietti, L. 1911, 1912: *L'Acrocoro di Tarnova*. In *Alpi Giulie* XVI, XVII.

Geromet, G. 2007: Gorizia: la sua provincia e altri luoghi del Friuli Venezia Giulia in immagini d'epoca. Gorizia: Edizioni della laguna.

Huber, I. 2011: Fotografija v Prekmurju v prvi polovici 20. stoletja med spominom in kulturno prakso. V: *Politike reprezentacije v jugovzhodni Evropi na prelomu stoletij*, str. 335–358.

Signori, si parte!: come viaggiamo nella mitteleuropa: 1815–1915. 2011. Mariano del Friuli: Edizioni della Laguna.

Kambič, M. 1973: Fotografija kot zgodovinski dokument. *Kronika*, 1973, št.2. 131–132

Kofol, K. 2011: Vaške gostilne in družabno življenje na vasi. V: *Naplavine obsoške zgodovine: vodnik po stalni razstavi tolminskega muzeja*. Tolmin: Tolminski muzej. 44–47.

Kolenc, P. 2012: »Bodi na torej pozdravljen Trnovski les, kakor si dolg in širok! Trnovski gozd v luči starejše turistike. *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU*, 9, 41–47..

Kozorog, M. 2009: *Antropologija turistične destinacije v nastajanju*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozof-

ske fakultete.

Krečič, P. 1989: O starejših objavah fotografije v slovenskem revialnem tisku. V: 150 let fotografije na Slovenskem 1839–1919. Ljubljana: Mestna galerija, 38–41.

Marušič, B. 1987: Goriška in Beneška Slovenija. V: *Pozdravi iz slovenskih krajev: dežela in ljudje na starih razglednicah*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 314–351.

Marušič, B. 1991: Trnovski gozd – krajina in ljudje: razstava razglednic v Goriškem muzeju maja 1991. *Primorska srečanja* 125, str. 842.

Marušič, B. 1999: Fotograf ali svetlopišec. V: *Anton Jerkič, Pozdrav iz...: stare razglednice iz primorskih krajev*. Nova Gorica: Branko, str. 5–11.

Maver, K. in M. 2007: *Nekoč je bilo: stare razglednice goriške dežele in Zgornje Vipavske doline Nova Gorica: Mestna občina*.

Morpurgo, M. 1941: *L'altipiano di Tarnova: studio di geografia fisica e antropica*. Padova: Università di Padova, Facoltà di lettere e filosofia.

Naplavine obsoške zgodovine: vodnik po stalni razstavi tolminskega muzeja. 2011: Tolmin: Tolminski muzej.

Pečnik, B. 2008: Ako ste primorani, idite v javno gostilnico, ki je na dobrem glasu: vedenje v gostilnah glede na bontone 19. in začetka 20. stoletja. *Zgodovina za vse*, št. 1, 120–138.

Pungerčar, M. 2007: Pozdrav iz Bele Krajine. Kočevske, osrednje Dolenjske in Posavja, Gospodarske dejavnosti na razglednica do srede 20. stoletja. *Kronika* 55, 129–132.

Melik, V. (ur.) 1987: *Pozdravi iz Slovenskih krajev: dežela in ljudje na starih razglednicah*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Pozdrav z vrhov: slovensko planinstvo na starih razglednicah: [stare razglednice iz zbirke Marka Korenčana]. 2009: Žirovnica: Medium.

Razvoj turizma v Sloveniji: zbornik referatov, 28. Zborovanje slovenskih zgodovinarjev 1996. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.

Ročni kažipot po Goriškem in Gradiščanskem za leto 1908. Vir: DLib.

Senses of places. 1996: Santa Fe: School of American research press.

Sontag, S. 2001: *O fotografiji*. Ljubljana: Študentska založba.

Studen, A. 1996: Iz avanturizma v turizem. V: *Razvoj turizma v Sloveniji. Zbornik referatov*, 28. Zborovanje slovenskih zgodovinarjev. 96–104.

Spangher, L.; Tavano, S. 1989: *Gorizia in posa: con 158 fotografie commentate da Luciano Spangher e Sergio Tavano*. Gorizia: Editrice Goriziana.

Studen, A. 2006: Gremo na rajžo: potovalna kultura in začetki modernega turizma na Slovenskem v stoletju meščanstva. V: *Turizem smo ljudje*. Ljubljana: Turistična zveza Slovenije, 23–35.

Šantel, S. 2006: Med barvami in glasbo. V: *Življenje v lepi sobi*. Ljubljana: Nova Revija, 131–211.

Turizem smo ljudje: zbornik ob 100-letnici ustanovitve Deželne zveze za pospeševanje prometa tujcev na Kranjskem, Turistične zveze Slovenije in organiziranega turizma v Sloveniji: 1905–2005. 2006: Ljubljana: Turistična zveza Slovenije.

Un secolo di Alpinismo Goriziano 1883–1983. 1984: Gorizia: Tipologia Sociale.

Vranješ, M. 2008: *Prostor teritorij kraj – produkcije lokalnosti v Trenti in na Soči*. Koper: Univerza na Primorskem, ZRS.

Zupančič, J. 1911: Okolica Gorice v luči turistike. V: *Planinski vestnik*. Ljubljana: Slovensko planinsko društvo.

Arhivski viri:

Zbirka starih razglednic Zdravka Grudna iz Solkana. Pogovor 6. 12. 2012, RP NG.

PANG – Pokrajinski arhiv Nova Gorica, Kogoj, L. 1950: *Šolska kronika: neobjavljeni zapisi 1950–1980*.

Arhiv TKŠ društva LO-KO, Lokve, Arhiv Razglednic.

PLANINI SLEME IN MEDRJE NA TOLMINSKEM¹

Špela Ledinek Lozej

Dr. etnoloških znanosti ter prof. umetnostne zgodovine

Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU

spela.ledinek@zrc-sazu.si

Planini Sleme in Medrje ležita v osrednjem območju Triglavskega narodnega parka, in sicer Sleme pod Rdečim robom, Medrje pa na gozdni jasi pod Visoč vrhom ob vznožju Velikega Stadorja na Tolminskem in sta po obsegu pašnih površin eni izmed največjih planin v Julijskih Alpah, saj obsegata več kot 330 ha pašnikov.

Po ustnih virih naj bi planino Sleme, ki je bila svoj čas v lasti tolminske gospode oziroma zatolminske cerkve sv. Petra, vaščanom poklonila cesarica Marija Terezija,² domnevamo pa lahko, da je planina prešla v last pašne skupnosti Zatolmin šele po uveljavitvi cesarskega patenta iz leta 1853 z določbami o odkupu in ureditvi služnostnih pravic na deleže 54 kmetom, Medrje pa naj bi Zatolminci odkupili od tolminskega plemiča in advokata Kramerja (Dokumentacija ZVKDS; Novak 1955; Perat: 41–42).

Planinsko naselje na Slemenu so pred prvo svetovno vojno sestavljali skupna sirarna in manjši hlevi za prenočevanje živine in pastir-

jev. Gospodarji so smeli gnati v planino točno določeno število glav mlečne živine,³ jalovno, tj. mlado živino – od telet do brejih telic, pa so pasli ločeno v nižji planini Dolga Črča in v visoki planini Na glavah. Ker so bili pašniki na območju Medrij oddaljeni, so solastniki leta 1912 izoblikovali dve društvi⁴ ter pasli izmenično, sprva po eno leto, kasneje pa po dve leti, v planini Sleme in po dve v planini Medrje (Lipušček 2011).⁵ Namesto manjših hlevov, kot je bilo do tedaj v navadi, so v planini Medrje postavili za prenočevanje in molžo živine večji skupni hlev. Stavbe v obeh planinah so bile med prvo svetovno vojno hudo poškodovane, že leta 1932 pa je Matteo Marsano v pregledu planin v Posočju pohvalil poveljno obnovo obeh planin, sirarn, kleti, spalnih prostorov, hlevov, napajališč in vodovodne napeljave. Označil ju je za najbolj urejeni planini v Posočju (Marsano 1932: 17, 26–27).

Kmetje iz Zatolmina so do druge polovice 20. stoletja pasli in predelovali mleko sprva dva do tri tedne v nižjih oziroma senožetnih plani-

¹ Prispevek je bil spisan na podlagi zbiranja gradiva za dokumentacijo dediščine visokogorskih planin v okviru projekta ETNOFOLK (Preservation and Enhancement of Folk Cultural Heritage in Central Europe), sofinanciranega iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR) in izvajanega v okviru programa transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2007–2013. Za strokovni pregled se zahvaljujem g. Mihi Lipuščku.

² Planina Sleme je vrisana že na t. i. jožefinskem zemljevidu, vojaškem zemljevidu, ki je nastal v letih med 1763 in 1787; stavba, označena kot *Stan*, je vrisana pod greben, označen kot *Slemen* (Rajšp 1997: Sekcija 154). Na franciscejskem katastru iz prve polovice 19. stoletja planina in objekti niso vrisani (Dokumentacija ZVKDS).

³ Število živine je bilo odvisno od priposestvalskega deleža. V primeru, da je imel določen gospodar več živine, kot je bil njegov delež v planini, je lahko pravico odkupil od tistega, ki je imel v planini manj živine, kot je bil njegov delež (Lipušček 2013).

⁴ Sleme in Medrje, slednje kot zatolminsko *novi planino* omenja Henrik Tuma v rokopisnem zvezku *Pregled goriških planin* iz leta 1918 (Tuma 1918). V članku *Naše planine*, objavljenem leta 1923 v *Jadranskem almanahu* in v istoimenskem članku, objavljenem leta 1925 v *Gospodarski čitanki* navaja le planino Sleme (Tuma 1923: 78; 1925: 36).

⁵ V nekaterih virih je navedeno, da so sprva pasli izmenično pet let, in se pozneje menjavali vsako leto (Lipušček 1993: 136).

Slika 1: Planina Medrje, 19. 7. 2011 (foto Špela Ledinek Lozej).

nah (*predpašnikih*) Laška seč, Črča, Stena, Zagrmuč, Srednjica, Javorca, Na produ, Školj, Na vrhu in Za vrhom, zatem so gnali živino bodisi v planino Sleme bodisi Medrje, jeseni so se vrnili v nižje planine, kjer so ostali, dokler je bila paša oziroma dokler so dopuščale vremenske razmere. Medtem ko sta bili visokogorski planini skupni, so bili *predpašniki* v zasebni lasti (Lipušček 2011; 2013; Melik 1950: 198–199).

Po uveljavitvi cesarskega patenta je s planino Sleme upravljalo sprva zatolminsko mlekarско društvo, kasneje mlekarška zadruga. Društvo je imelo prvotno enega in zatem po dva gospodarja, ki sta bila do prve svetovne vojne voljena, potem pa je bilo v navadi, da so se gospodarji vrstili po hišnih številkah. Gospodar je bil ob posvetovanju z ostalimi solastniki zadolžen za določitev odhoda v planino, za najetje sirarja (*mlekarja*) in pastirjev (*govedarjev*), za določitev dela (*rabote*) lastnikom živine, oskrbo mlekarja, pastirjev in živine s siriščem, soljo, koruzno moko in kruhom, za prinos oz. dovoz vsega potrebnega v planino na začetku pašne sezone ter redni odvoz sira iz planine, za skupno prodajo, delitev sira in skute ter izkupička, za hrambo denarja in vodenje finančne evidence (Čujec-Stres 1975: 301–302).

Pastirje (*govedarje*) in sirarja (*mlekarja*) so gospodarji zbirali (*kardali*) na prvo pomladansko nedeljo. Za pastirje, ki so skrbeli za *trop*, tj. živino več gospodarjev, ki je štel od 15 do 20 glav, se je lahko udinjala tudi domača delovna sila, starejši otroci in neoženjeni strici. Glav-

ni pastir oziroma predpastir, imenovan *prbc*, je odločal o tem, na katerem pašniku (*pasku*)⁶ se bo pasel posamezen *trop*. Pastirje je plačalo mlekarско društvo, poleg plačila jim je zjutraj pripadalo še mleko,⁷ opoldne pa *skutnica*, sirotka s posameznimi kosmiči skute, ki je ostala v kotlu potem, ko so iz njega pobrali skuto. Položaj pastirjev se je izboljšal po prvi svetovni vojni, saj so jih bili kmetje primorani oskrbovati še s koruzno moko, iz katere so pripravljali polento, s kruhom, ki so ga gospodinje pekle po vrstnem redu enkrat tedensko, ter s slanino in sirom. Položaj *mlekarja* je bil boljši kot položaj pastirjev, v času med prvo in drugo svetovno vojno je dobival enkrat večje plačilo (Čujec-Stres 1975: 301–302; Lipušček 2011).

Planinski delovnik se je pričel zgodaj zjutraj. Na Slemenu je *mlekar* zbudil pastirje s pritrkavanjem na zvon, napravljen iz granate, na Medrjih pa kar z lučanjem kamnov na strehe hlevov. Po jutranji molži, okoli pete ure so pastirji gnali govedo na pašo. Pred prvo svetovno vojno so vse mleko živine posameznega gospodarja stehali le na začetku pašne sezone, sredi 19. stoletja na merni dan na predvečer sv. Ivana (Ruttar 1854: 227), kasneje pa enkrat me-

⁶ *Paski* oziroma pašniki planine Sleme se imenujejo V klincu, Svinjska dolina, Pod patočno, Pri skalah, Pri frnaž, Pri čelu (Čeak 1999; Lipušček 2011).

⁷ V obdobju pred prvo svetovno vojno je jutranje mleko pripadalo pastirjem le do sv. Jakoba, 25. julija, kajti kasneje je količina mleka upadla do te mere, da bi odtegljaj s strani pastirjev lahko ogrozil zadostno proizvodnjo sira.

Slika 2: Planina Sleme, 19. 7. 2011 (foto Špela Ledinek Lozej).

sečno, na podlagi česar so izračunali povprečje. Po prvi svetovni vojni je bilo uvedeno dnevno tehtanje mleka. Količino je *mlekar* zabeležil na tablo in naknadno prepisal v knjigo. Pri pomoči *mlekarju* pri sirarskih opravilih so se pastirji vrstili. Za živino *domaćinarja*, pastirja, ki je bil na vrsti za pomoč sirarju, so tisti dan poskrbeli drugi pastirji. Poleg za pomoč mlekarju je bil *domaćinar* zadolžen tudi za čiščenje hlevov in kuhanje polente za kosilo. S paše so se pastirji vračali okoli poldne in pokosili. Med drugo in poltretjo uro so krave zaprli v hleve in jih pomolzli. Po molži sta gnala dva pastirja na popoldansko pašo, imenovano po popoldanski malici *u kobšče*, ostali so pripravljali drva ali počivali. Krave so zaprli v hleve ob 8 h zvečer. Poleg goveje živine so imeli posamezni pastirji v planini tudi prašiče, ki so jih hranili s sirotko (Čujec-Stres 1975: 302–303; Lipušček 2011; 2013).

V planinah so izdelovali polnomastni sir tolminc v 5 do 6 kg težkih kolutih, pa tudi sir iz posnetega mleka, ki so ga imenovali *čuč*. *Mlekarji* so sirili po občutku in pri tem upošte-

vali tudi dnevno pašo.⁸ Poleg sira so v planini izdelovali še albuminsko skuto in občasno tudi maslo. Glavnina sira je bila namenjena prodaji, le v primeru, da *ni bilo poti za sir*, se pravi, da ga niso uspeli prodati, so si ga razdelili. Z zaslužkom so v društvu pokrili skupne stroške za plačilo sirarja, pastirjev in nakup soli. Do prve svetovne vojne so sir znosili iz planine v oprtnikih, potem pa je bila do Medrij urejena pot, po kateri so ga lahko zvozili na samotežnih saneh, *ulačeh*, šele po drugi svetovni vojni pa je bila urejena pot do planine Sleme do mere, da je bilo moč sir in ostalo potrebno zvoziti na saneh s konji (Čujec-Stres 1975: 303). Delo v planini, t. i. *rabote*, npr. popravljanje ograje, priprava drv, čiščenje in trebljenje pašnikov, popravilo hlevov, urejanje poti, je bilo razdeljeno po številu glav živine posameznega gospodarja, stroški za plačilo mlekarja pa glede na količino namolženega mleka posameznega gospodarja. Glede na količino namolženega mleka so si lastniki živine razdelili (*partili*) tudi skuto.⁹ Medtem ko je bil sir namenjen prodaji, pa so skuto rabili za domače prehranjevanje. Skuto so shranili v lesenih perforiranih čebrih, *skutenkih*. Ob slehernem dodajanju skute, je vroča sirotka konzervirala skuto in odtekla skozi odprtine pri dnu (Čujec-Stres 1975: 303; Lipušček 2011; 2013).

Pašni upravičenci so zaradi upadanja govedoreje v drugi polovici 20. stoletja¹⁰ opustili sočasno rabo planin Medrje in Sleme in pričeli pasti stopenjsko. Kot prvo ženejo konec maja v nižje ležečo planino Medrje (1150 m). V začetku junija, ko živina popase travo, ženejo v višje ležečo planino Sleme (1436 m), se konec julija

⁸ Ko so pripovedovali *mlekarji*, je bil sir, ki je bil pridelan iz mleka, namolženega po paši v Stodorju, v Policah, v Pelinovcu ali na Senožeti, najboljši, in ga niso namenili prodaji, marveč so ga uživali doma (Lipušček 2011).

⁹ Skuto so si delili, ko je bil poln čeber, ob *prekladanju* iz ene v drugo planino ali ob koncu pašne sezone, pri čemer so razprostrli prst in premešali starejšo in mlajšo skuto (Lipušček 2013).

¹⁰ Konec 70. in v začetku 80. let je število živine upadlo na manj kot 80 glav (Čujec-Stres 1975: 301); za primerjavo, leta 1932 naj bi bilo v planinah Sleme in Medrje skupaj 210 glav živine (Marsano 1932: 27), po drugi svetovni vojni pa okoli 190 glav (Čujec-Stres 1975: 301).

vrnejo na Medrje in po možnosti – odvisno od vremenskih okoliščin – konec avgusta vnovič na Sleme, kjer ostanejo do sredine septembra. Posamezni rejci pasejo v začetku maja, pred odhodom na Medrje, še v nižjih oziroma senožetnih planinah (*predpašnikih*) Laška seč, Črča, Zagrmuč, Lapoč, drugi ženejo v našete senožetne planine le jeseni. Od 70. let 20. stol. dalje so rejci sledeč nasvetom veterinarjev, kmetijske pospeševalne službe in novogoriškega kmetijskega zavoda pričeli uvajati poleg že utečene jesenske paše po prihodu iz planine tudi spomladansko pašo na bližnjih vaških pašnikih in travnikih. Prav tako so veterinarji, kmetijski pospeševalci in novogoriški kmetijski zavod od 70. let dalje spodbujali namesto dotedanjega goveda cikaste ali pincgaverske pasme uvajanje bolj mlečne rjave ali montafonske oziroma kasneje brown-swiss pasme goveda, ki imata tudi do petkrat več mleka kot nekdanja cika, ter dokrmeljevanje pasoce živine z močnimi krmili (Batistuta 2008; Lipušček 1993; Lipušček 2011).

Pomanjkanje sirarjev in pastirjev, do katerega je prišlo zaradi deagrarizacije in industrializacije,¹¹ ter zahtevnost živinske oskrbe zaradi višje mlečnosti in občutljivosti novouvedenih pasem za mastitis sta prispevala k preoblikovanju organizacije skrbi za živino in predelavo mleka v planini in sicer v obliki družinskega odpaševanja. V okviru odpaševalnega sistema so lastniki živine primorani sledeč vrstnemu redu, dogovorjenem na začetku pašne sezone, oddelati v planini določeno število dni na glavo živine,¹² in sicer del v planini Sleme in del v planini Medrje, v kateri so pogoji dela težji. Pašni interesenti morajo oddelati tudi določeno število skupnega dela v planini, t. i. *rabote*, in sicer 12 ur na kravo, pri čemer so ure različnega dela različno vrednotene.¹³ Pri vsaki hiši, kjer ženejo v planino, je tako vsaj en po-

sameznik, ki je vsaj priučen sirarskih opravil in dela z živino, nekateri pa so opravili tudi sirarski tečaj.¹⁴ V okviru pašne skupnosti se letno določi gospodarja planine, ki je zadolžen za operativne naloge. Sir in skuto si lastniki razdelijo po pripadajočih deležih glede na količino namolzenega mleka ob nenapovedani mesečni veterinarski kontroli, in sicer tako, da napravijo oštevilčene kope po tri kolute sira po vrsti od najbolj starih do najmlajših ter zatem žrebajo številke. V primeru, da je potrebno uravnavati težo, razrežejo srednji hlebec sira. Sir delijo, ko so police v shrambi polne, ob menjavi odpaševalcev oziroma ob selitvi iz ene planine v drugo. Posamezni lastniki napravijo zase tudi večje, 5 do 6 kg težke kolute sira, sicer tehtajo koluti zaradi lažje prodaje okoli 3 kg. Skuto si razdelijo tako, da zmešajo starejšo in mlajšo skuto. Nekaj sira prodajo tudi v planini, po skuti ni povpraševanja. Denar od prodaje sira je namenjen kritju skupnih stroškov (Čeak 1999; Rutar 2011; Lipušček 2011).

Prav tako kot sta bili planini sledeč zabeležki Mattea Marsana izstopajoči in zgledno urejeni že v tridesetih letih, sta zgledno urejeni in dobro organizirani še danes. Že v 70. letih 20. stol. so zatolminski rejci na prigovarjanje veterinarja pričeli razmišljati o nakupu in namestitvi molznega stroja. V potresu leta 1998 so bili objekti v planini poškodovani; v letih med 2006 in 2007 sta bila sirarna in skupni hlev obnovljena v okviru popotesne obnove s strani Državne tehnične pisarne, pri čemer je država zagotovila ureditev dokumentacije in denar za obnovo prostorov, občina Tolmin in Agrarna skupnost Zatolmin pa opremo in ureditev sirarne, bivalnih prostorov in sodobnega molzišča na mestu nekdanjega skupnega hleva. Za potrebe dovoza materiala so uredili tudi dovozno pot (Dokumentacija ZVKDS; Kranjc 2007: 10). Preurejena sirarna in sodobno opremljeno molzišče zagotavljata časovno gospodarnejšo molžo in

¹¹ V začetku so izbirali pastirje, ki so bili najboljši, potem so ostali za pastirje tisti, ki so bili bolj *škarf*. Ker ni šlo, so začeli sami gospodarji (Lipušček 2013).

¹² Število dni je spremenljivo in je znašalo leta 2007 4,5 dneva na glavo živine, leta 2011 pa le 2,5 dneva (Rutar 2011; Lipušček 2011).

¹³ Delo z motorno žago je npr. ovrednoteno za tri ure ročnega dela, delo s traktorjem pa za štiri ure ročnega dela. V primeru, da ima posameznik višek delovnih

ur, se mu le-te izplačajo po 6 eur za uro dela (Rutar 2011).

¹⁴ Sirarski tečaji so organizirani v prenovljeni vaški mlekarni v vasi Krn. Prenova mlekarnice in organizacija sirarskih tečajev je bila izvedena v okviru projekta Usposobljena delovna sila – predpogoj za razvoj ter povezovanje turizma, kmetijstva in naravovarstva na planinah zgornjega Posočja, ki je bil financiranega s strani sredstev Phare (Kranjc 2007).

higiensko neoporečno predelavo mleka in zatolminski rejci razmišljajo, da bi sodobno opremljeno molzišče uredili tudi v planini Medrje.

Planini Medrje in Sleme ležita v osrednjem območju Triglavskega narodnega parka in imata neprecenljivo vlogo pri ohranjanju kulturne dediščine, npr. značilne kulturne krajine, stavbarstva, sirarskega znanja izdelave tolminca, rokovanja z živino, kolobarjenja paše in košnje med visokogorskimi in senožetnimi planinami ter dolinskimi travniki in pašniki ter pri bogatitvi kulturne, dediščinske in kulinarčne turistične ponudbe. In naposled ima reja živine in predelava mleka tudi velik pomen za pridelavo in uživanje zdrave hrane. Na ocenjevanju sirov je bil tolminc iz zatolminskih planin Sleme in Medrje že večkrat nagrajen. Vzpostavljen sistem družinskega odpaševanja pa zagotavlja vsaj delno priučitev rokovanja z živino in s sirarskih opravili vsem družinskim članom ter tako prenos tradicionalnega znanja in veščin mlajšim rodovom.

Sogovornici

Lipušček Miha, Solkan, 11. 7. 2011; Sleme, 19. 7. 2011; Nova Gorica 12. 11. 2013.

Rutar Andrej, v. Kletnik, Sleme, 19. 7. 2011.

Viri

Dokumentacija Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Nova Gorica, dosje Medrje in Sleme (Dokumentacija ZVKDS).

Perat, J.: *Planine umirajo počasi*. Nabor časopisnih članov Janka Perata. Kopije hrani Inštitut za slovensko narodopisje (zbral in posredoval Gorazd Kutin, junij 2013).

Rajšp, V. 1997: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 (1804)* 3 (Kartografsko gradivo). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Arhiv republike Slovenije.

Terenski zapiski Špele Ledinek Lozej, Inštitut za slovensko narodopisje, Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici.

Tuma, H. 1918: *Pregled goriških planin 1918 po nalogu zavoda za vzpostavitev Goriške*. Rokopis iz Arhiva dr. Henrika Tume, Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici.

Literatura

Batistuta, M. 2008: Zatolminci med prvimi pogнали živino (Iztis spletnega prispevka v Dokumentaciji Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE

Nova Gorica, dosje Sleme).

Čeak, B. 1999: Odpaševanje na planini Sleme. *GEA* 7: 6–9.

Čujec-Stres, H. 1975: Pastirovanje na planinah Sleme in Mederje. *Tolminski zbornik* 2: 301–304.

Čujec-Stres, H. A. in Stres Š. 2008: Razvoj ledinskih imen na področju Zatolmina z visokogorskimi planinami. *Traditiones* 37/1: 169–199.

Koren, D. 2006: *Mlečne planine v Zgornjem Posočju: O življenju in gospodarjenju na planinah s predelavo mleka*. Bled: Triglavski narodni park.

Kranjc, Š. 2007: Delo na obnovljenih planinah je lažje. *Epicenter* 8/6–7: 10–11.

Lipušček, M. 1997: Tolminska in živinoreja. *Tolminski zbornik* 3: 397–401.

Lipušček, R. 1993: *Dolini Tolminke in Zadlaščice: Zbornik (Alpski mladinski raziskovalni tabori, Tolmin 1988–1990)*. Tolmin: Triglavski narodni park; Ljubljana: Republiški koordinacijski odbor Gibanja Znanost mladini pri Zvezi organizacij za tehnično kulturo.

Marsano, M. 1932: *I pascoli alpini dell'alto e medio Isonzo*. Gorizia: Prem. Stab. Tip. L. Lucchesi.

Melik, A. 1950: *Planine v Julijskih Alpah*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Miklavčič-Brezigar, I. 1995: Tipi planinskih naselij v Gornjem Posočju. V: Cevc, T. (ur.): *Planšarske stavbe v Vzhodnih Alpah*. Ljubljana: ZRC SAZU, ISN: 94–109.

Novak, V. 1955: Odkup in ureditev služnostnih pravic v Bohinju. *Zbornik Filozofske fakultete* 2: 259–315.

Ruttar, T. 1854: Planine. *Arkiv za povjestnico jugoslavensko* 3: 227–230.

Tuma, H. 1923: Naše planine. *Jadranski almanah* 1923: 76–94.

Tuma, H. 1925: Naše planine. V: Rustja, J. (ur.): *Gospodarska čitanka*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba: 36–47.

Filmografija

Lipušček, M. 1990: *Bogata skromnost planin* (idejna zasnova in besedilo M. Lipušček; lektorica A. Štefan; vodenje po terenu M. Lipušček, snemanje in fotografija A. Vencelj; montaža J. Škrlep; bral je I. Lotrič; oblikovanje naslovnice S. Lipušček; posneto v letih 1989–1990, 11 min, 12 sek).

Kranjc, Š. 2007: *Čezmejna sirarska pot I: Planine Sleme, Kuhinja, Razor* (pripravila Š. Kranjc; kamera I. Saksida, Š. Rutar; sestavil M. Rijavec; produkcija M. Saksida; strokovna sodelavca D. Koren, S. Beguš). Dornberk: ViTel (1 video DVD, 23 min, 14 sek).

POMEN EVROPSKEGA PROJEKTA THETRIS PRI RAZVOJU PODEŽELJA NA GORIŠKEM

JASNA FAKIN BAJEC

Dr. etnoloških znanosti in prof. zgodovine
 Sekcija za interdisciplinarno raziskovanje ZRC SAZU
jasna.fakin@zrc-sazu.si

»Verjeti, da bodo Evropo iz krize potegnili tehnokrati, strokovnjaki, ekonomisti, tudi doktorji ekonomije – in ti se pogosto motijo – je napaka. Po mojem prepričanju so prava pot, ki vodi iz krize, kultura, izobraževanje, univerze, mladina. O njih sploh ne govorimo, a so bistveni, če hočemo vrniti Evropi dušo, vizijo in duha.«

(Jack Lang, bivši francoski minister za kulturo, *Delo, Sobotna priloga*, 1. december 2012, str. 25).

Podeželje se v evropskem in slovenskem prostoru sooča z vrsto težav. S socialnega in ekonomskega vidika se razvojni problemi kažejo med drugim tudi v pomanjkanju medsebojnega zaupanja in povezovanja med lokalnimi skupnostmi ter prebivalstvom, kar posledično ogroža prizadevanja za tesnejša partnerska povezovanja in sodelovanja tudi na področju trženja in razvoja novih konkurenčnih lokalnih produktov. Obenem so ključni problemi sodobnega razvoja neugodne socialne in finančne razmere za vzpostavljanje ustvarjalnega okolja, neusklajeno delovanje lokalne politične javnosti, stroke, gospodarstvenikov in domačega prebivalstva ter trenutna pasivnost krajanov. Hkrati vse večja brezposelnost, ki je še zlasti problematična med mladimi in starejšimi, beg možganov, zapuščanje kmetijskih dejavnosti, staranje prebivalstva, vse večje število revnih ljudi in okoljsko neravnovesje spodbujajo razmišljanje, kako celostno pristopiti k reševanju aktualnih težav oziroma kako s razvojem novih dopolnilnih dejavnosti na podeželju vzpostaviti nova delovna mesta oziroma dodatne vire dohodka.

Pot k iskanju rešitev na predstavljene probleme se kaže tudi v aktivnostih povezanih s kulturno dediščino, zlasti z raziskovanjem, ohranjanjem, predstavljanjem, ponovno rabo preteklih znanj, večšin in materialnih ostankov.

V znanstvenih razpravah se pri vključevanju dediščine v reševanje aktualnih razvojnih dilem osredotoča na dva segmenta: pomen znanj in izkušenj naših prednikov pri razvijanju novih konkurenčnih izdelkov in storitev na temelju tradicije in inovacije ter pomen dediščinskih dejavnosti za vzpostavljanje socialne in teritorialne kohezivnosti, medgeneracijskega povezovanja, novih oblik vseživljenjskega učenja, pogojev za ustvarjalno okolje. Ker so naši predniki živeli v sožitju z naravo, so lahko njihove znanje, izkušnje in dosežki izrednega pomena za razvoj novih trajnostnih izdelkov in storitev na temelju obogatitve tradicije z sodobnimi tehnološkimi znanji in potrebami. Pomen dediščinskih praks pri utrjevanju socialnih povezav, krepitevi lokalne identitete, spodbujanju sodelovanja lokalnega prebivalstva s stroko in politično javnostjo pa bo v nadaljevanju predstavljan skozi kratko predstavitev aktivnosti, ki se izvajajo v okviru mednarodnega projekta THETRIS – THEMatic Transnational church Route development with the Involvement of local Society/Razvoj mednarodne tematske cerkvene poti s sodelovanjem lokalne skupnosti, ki je sofinanciran iz strukturnih skladov Evropske unije s pomočjo programa evropskega transnacionalnega teritorialnega sodelovanja v Srednji Evropi. Pri projektu sodelavke Raziskovalne postaje Nova Gorica (RP

NG) sodelujemo kot partner, prijavitelj in vodilni partner projekta je Združenje občin območja zgornje Tise iz Fehérgyarmata (Felső-Tisza Vidéki Többcélú Kistérségi Társulás) na Madžarskem. Poleg nas sodeluje še deset partnerjev iz srednjeevropskih regij, in sicer s Češke (Javna organizacija Češka Švica iz Krásne Lípe), Nemčije (Center za tehnološko-strukturni razvoj pokrajine Riesa-Großhain iz Glaubitz), Slovaške (Regionalna razvojna agencija Prešovske samoupravne regije iz Prešova), Italije (LAMO-RO razvojna agencija iz Astija, Provinca Padova in Provinca Torino), Avstrije (Graška škofija), Poljske (Združenje malopoljskih občin in mest iz Krakówa) in Slovenije (poleg RP ZRC SAZU Nova Gorica še BSC, Poslovno podporni center d. o. o. iz Kranja). Projekt se je začel prvega julija 2012 in se bo končal konec leta 2014.

Cilji in naloge projekta THETRIS

Z zavedanjem, da se podeželje Srednje Evrope spopada z demografskimi težavami, visoko brezposelnostjo in nerazvitostjo, hkrati pa v svojih vaških jedrih skriva nešteto dragocenih in zanimivih kulturnih vrednot, je namen projekta oblikovati strategijo, sodobne pristope in tehnike ohranjanja in trajnostne rabe kulturne dediščine za zagotavljanje socialne in ekonomske vitalnosti podeželskih skupnosti. Projekt se skozi aktivnosti, ki so razvrščene v pet delovnih paketov, osredotoča na cerkveno kulturno dediščino, zlasti na ohranjanje, predstavljanje in rabo srednjeveških in romarskih cerkva, ki so v mnogih skupnostih ključni dejavniki srečevanja in povezovanja ljudi. Ker je njihov socialni in ekonomski pomen velikokrat izključen iz regionalnih, državnih ali transnacionalnih razvojnih strategij, projekt na podlagi regionalnega identificiranja in ovrednotenja cerkvene dediščine, priprave SWOT analiz in oblikovanja regionalnih cerkvenih poti podaja inovativne tehnološke rešitve, strategije in priporočila o sodobnih pristopih rabe in koriščenja cerkvene dediščine. Na novo oblikovane ali tematsko dopolnjene že obstoječe regionalne cerkvene poti bodo predstavljale del skupne transnacionalne cerkvene poti, ki bo potekala po srednjeevropskih regijah, in hkrati predstavljala skupni element evropske-

thetris

Marijine božjepotne cerkve med Alpami in Krasom

Slika 1: Naslovnica publikacije *Marijine božjepotne cerkve med Alpami in Krasom* avtorice Jasne Fakin Bajec.
Slika 2: Zemljevid vključenih cerkva v projekt THETRIS.

ga povezovanja. Hkrati je namen projekta ozavestiti lokalno prebivalstvo o novih izzivih, ki jih ponuja trajnostno ohranjanje in raba kulturne dediščine za oblikovanje in utrjevanje kolektivne identitete ter dvig konkurenčnosti evropskih regij. Regionalne cerkvene poti bodo oblikovale mrežo lokalnih kulturnih prizorišč, za katere bodo razvite strategije regionalnega ohranjanja in upravljanja. Hkrati bodo skozi projektne aktivnosti testirane različne informacijske in komunikacijske tehnologije (QR kode, GPS sledenje, 3D foto natečaj za mlade), ki lahko zmanjšajo stroške dediščinskega upravljanja in promocije ter hkrati k dediščinskih aktivnostim pritegnejo mlajše generacije.

Projektne aktivnosti potekajo na regionalnem območju, kjer delujejo ustanovljene regionalne delovne skupine, in čezmejnem območju, kjer sodelujoči partnerji na skupnih srečanjih izmenjujemo različna mnenja, izkušnje in dobre prakse. Velik poudarek projekt namenja vključevanju različnih deležnikov iz lokalnega okolja (predstavnikov župnij, nacionalnih dediščinskih institucij, občinskih oblasti in turističnih organizacij), ki so glavni upravljavci kulturne dediščine in njene sodobne rabe za izboljšanje kakovosti življenja v lokalni skupnosti.

Poleg prvega in drugega delovnega paketa, ki sta namenjena upravljanju in usklajevanju aktivnosti ter zagotavljanju promocije projektne dosežkov in rezultatov, se glavnina vsebinskega dela izvaja v tretjem, četrtem in petem delovnem paketu.

Namen tretjega delovnega paketa, ki poteka od konca leta 2012, je analiza snovne in nesnovne dediščine na regionalni in transnacionalni ravni ter oblikovanje regionalne in transnacionalne strategije za njeno ohranjanje in trajnostno rabo. V jesenskem času v letošnjem letu so se pri nekaterih partnerjih odvila transnacionalna srečanja ogleda in ocenitve dobrih praks, po diskusijah s lokalnimi strokovnjaki in prebivalstvom pa so se podala poročila in predlogi o predstavljeni dediščinski problematiki. Sodelavke RP NG smo se udeležile ocenitev dobrih praks v Provincii Torino v Severni Italiji, kjer smo si na tridnevem gostovanju ogledali dediščino geografsko in kulturno raznolike

doline Sussa, ki se razprostira od visokih gora v bližini francoske meje (leta 2006 so tu potekale zimske Olimpijske igre) do krajev v bližini Torina. Kljub temu da so v Provincii Torino izvedli več projektov s področja ohranjanja in rabe kulturne dediščine, hkrati so pred nastalo ekonomsko krizo bančne družbe finančno pomagale pri ohranjanju in restavriranju državnih spomenikov, se soočajo s podobnimi težavami kot v mnogih evropskih regijah, tj., kako lokalno prebivalstvo pritegniti v upravljanje dediščine po zaključkih dediščinskih projektov. Glavni cilj četrtega delovnega paketa, ki se je začel v drugi polovici leta 2013, je izvedba sedmih pilotnih akcij in seminarjev v nekaterih partnerskih regijah z namenom testirati inovativne pristope, metode in rešitve za ohranjanje in rabo kulturne dediščine, ki jih bo mogoče prenesti na druga partnerska območja. To bo pripomoglo k razpršitvi in uporabi inovativnih tehnologij upravljanja s kulturno dediščino. Peti delovni paket se bo začel v začetku leta 2014 in bo zagotovil trajnost projektne rezultate. Vsak partner bo oblikoval prenosljiv plan, kako prenesti in implementirati izbrane prvine dobrih praks upravljanja z dediščino iz drugih partnerskih regij. Partnerji bodo tudi predstavili trajanje, finančni okvir in proces implementacije izbrane dobre prakse glede na potrebe in zmožnosti vključene regije in posamezne ciljne skupine (mlade, invalide, romarje ipd.). Regionalne cerkvene poti bodo istočasno virtualno vključene v skupno meddržavno pot, ki bo predstavljala transnacionalno mrežo regionalnih partnerskih kulturnih središč. Partnerji bodo za svojo regijo oblikovali tudi trajnostni plan, ki ga bodo podpisali lokalni politiki in dediščinski upravljavci, v njem pa bodo navedeni časovni okviri, viri in organizacijske vsebine ohranjanja projektne rezultate. S tem se bo v projektne aktivnosti vključilo tudi lokalno politiko, ki poleg strokovnjakov in lokalnih prebivalcev predstavlja najpomembnejšega akterja pri nadaljnjem življenju projektne rezultate. Na podlagi različnih partnerskih izkušenj, analiz in ovrednotenja dobrih praks ter inovativnih rešitev za ohranitev, rabo in upravljanje kulturne dediščine bodo oblikovana priporočila za Evropsko skupnost in druge evropske regije. V

okviru drugega paketa je bila aktivirana internetna stran (<http://www.thetris.eu>), kjer so predstavljeni strokovni materiali, študije, politike in zakoni, povezani z ohranjanjem in upravljanjem s cerkveno kulturno dediščino.

Projekt THETRIS in goriški prostor

Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici vodi peti delovni paket. S svojim strokovnim znanjem bomo poleg vodenja predstavljenih aktivnosti izvedli še izobraževanje o prenosljivosti elementov dobrih praks upravljanja z dediščino v lokalno okolje, predvsem pa o pomenu in načinih vključevanja lokalnega prebivalstva v različne dediščinske aktivnosti, saj so domačini poglavitni akterji nadaljnje rabe kulturne dediščine. V okviru tretjega delovnega sklopa smo oblikovali regionalno cerkveno pot po Goriški, v katero smo vključili Marijina božjepotna svetišča med Alpami in Krasom. V skupno srednjeevropsko cerkveno pot smo pritegnili naslednja goriška svetišča, župnije in samostane: cerkev Lavretanske Matere Božje v Trenti (župnija Soča, oskrbovana iz župnije Bovec), cerkev Device Marije v Polju pri Bovcu (župnija Bovec), cerkev Marijinega imena na Mengorah (župnija Volče, oskrbovana iz župnije Most na Soči), cerkev Marijinega imena na Marijinem Celju (župnija Marijino Celje, oskrbovana iz župnije Kanal), cerkev Marije Snežne v Nadavčah (župnija Avče, oskrbovana iz župnije Ročinj), cerkev Device Marije na Vrhovlju pri Kojškem (župnija Kojško), baziliko Marije Božje Matere na Sveti Gori (Frančiškanski samostan), cerkev Gospodovega oznanjenja na Kostanjevici pri Novi Gorici (Frančiškanski samostan, župnija Nova Gorica – Kapela), cerkev Žalostne Matere Božje na Mirenskem Gradu (samostan Lazaristov), cerkev Brezmadežne Device Marije na Gradišču nad Prvačino (župnija Renče), cerkev Marijinega vnebovzetja nad Vitovljami (župnija Osek, oskrbovana iz župnije Šempas), cerkev Marije Tolažnice žalostnih v Logu pri Vipavi (župnija Vipava) cerkev Marije Snežne na Obeluncu nad Gočami (župnija Goče), in cerkev Device Marije Obršljanske pri Komnu (župnija Komen). Naštete cerkve bodo predstavljene v okviru virtualne srednjeevropske cerkvene poti

na internetni strani in v brošuri *Marijine božjepotne cerkve med Alpami in Krasom*, ki bo izšla v začetku leta 2014. Pet izbranih cerkva, tj. Cerkev Marije Snežne v Nadavčah, Cerkev Brezmadežne Device Marije na Gradišču nad Prvačino, Cerkev Marijinega vnebovzetja nad Vitovljami, Cerkev Marije Snežne na Obeluncu nad Gočami, Cerkev Device Marije Obršljanske pri Komnu, je tudi označenih z napisnimi tablami.

Marijine božjepotne cerkve povezuje romarska pesem *Marija, skoz življenje voditi srečno znaš*, skladatelja Ignacija Hladnika. Ker besedilo pesmi izraža prošnjo Mariji v boju proti revščini in drugim težavam, hkrati je po ljudskem pripovedovanju opogumljajoče bodrilo naše prednike skozi težke osebne in družbenopolitične preizkušnje, lahko tudi v sodobnem času spodbuja upanje na lažji, predvsem pa bolj prisrčen, spoštljiv in radoživ jutrišnji dan. Pesem simbolno povezuje življenje preteklih in sodobnih generacij, skupaj s predstavljenimi cerkvami pa sooblikuje prvino lokalne in regionalne identitete. Vključene in v brošuri opisane cerkve predstavljajo prostor skupnega druženja, vzpostavljanja prijateljskih vezi, solidarnosti in medsebojne pomoči. To so glavne socialne vrednote, ki bodo tudi v prihodnosti ohranjale in vzpostavljale kvalitetnejše in bogatejše življenje na podeželju, posledično pa zdravo in spodbudno okolje za inovativne poslovne ideje in nova delovna mesta. Za naše prednike, zlasti za kmečki sloje je božjepotništvo marsikdaj predstavljalo edino obliko turizma in možnosti srečevanja z drugimi kulturami. Tudi danes lahko na podeželju romarska cerkev predstavlja pomembno točko, ki s svojo zgodovino in arhitekturo duhovno oplemeniti turistično ponudbo kraja. Ker so se že naši predniki zavedali, da je za lažje življenje na kmetiji potrebno medsebojno sodelovanje, zaupanje in vaška pomoč, ter da tekmovalnost, individualizem, sledenje lastnim interesom ne prinesejo osebnega in družbenega zadovoljstva ter napredka, naj v prihodnosti njihove izkušnje, znanja in nauki skupaj s kulturnimi in svetnimi prostori predstavljajo temelj za boljše, predvsem pa sočutnejše jutrišnje dni.

Z VSAKIM JEZIKOM, KI GA OHRANIMO, OHRANIMO VELIKO VEČ KOT ZGOLJ BESEDE

Danila Zuljan Kumar

Dr. jezikoslovnih znanosti in docentka za jezikoslovje

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

DZuljan@zrc-sazu.si

Individualna in kolektivna identiteta je rezultat zapletenega niza socialnih procesov in ne nastane spontano, sama od sebe. To pomeni, da ni »nespremenljivo skladišče pomenov, podob, navad« (Preston 1997: 4), ampak obsega vrsto pomenov, ki se v času in različnih družbenih okoliščinah spreminjajo. Konstruiranje identitete je tako stalen proces, ki je zelo občutljiv na spremembe, s katerimi se skupina in posamezniki znotraj nje soočajo (Harvey 2001: 208).

V zadnjih letih raziskovalci posvečajo vse več pozornosti povezavi med identiteto skupnosti in njenim jezikom, saj je potrebno za razumevanje narave določene skupnosti razumeti naravo njenega jezika. Kenny in Preston poudarjata, da se besed ne da razumeti izven konteksta človekovih nejezikovnih dejanj (Preston 1997: 6). Trditvev podkrepija z mislijo, da nam je to, »kar pripada realnosti, posredovano skozi jezik, ki ga govorimo« (prav tam). Človeški jezik je tako formalni sistem, skozi katerega se ustvarja »sfera življenjskih izkušenj« (prav tam). Jezikovni znaki so dogovorjeni, oblika in vsebina se gradita po pravilih, ki jih ustvari skupnost govorcev. Kot pravi Culler, »vsak jezik artikulira in organizira svet drugače« (Culler, v: Preston 1997: 6). Jeziki zato sveta ne samo poimenujejo, ampak ga tudi ustvarjajo. Furlanski profesor Gianfranco D'Aronco jezik definira kot osebno izkaznico naroda, in dodaja, da je furlanska identiteta brez furlanskega jezika kot koruzna polenta brez koruzne moke«, torej njene glavne sestavine (Cisilino 2012: 38).

Skupaj z jezikom sprejema otrok vrednote svojih staršev in skupnosti, v kateri živi, in sicer

skozi njene kulturne prakse in verovanja, skozi jezik tudi razvije občutek pripadnosti skupnosti in navezanost na družino. Jezik primarne socializacije s tem pravzaprav postane središče posameznikove identitete (Padilla, Borsato 2010: 11), saj je otrokov razvoj stvar jezikovne interakcije in instrument, s katerim poimenuje sebe in svet. Če imajo starši do svojega jezika pozitiven odnos, ga bo kot takega sprejel tudi otrok in nasprotno (prav tam: 142). Otrok, katerega materni jezik ima v dominantni socialni skupini status nižjega jezika, razume, da je pripadnik skupine, katere jezik in kultura v očeh dominantne in močnejše skupine nista spoštovana (Padilla, Borsato 2010: 12).

Odklonilen odnos družbe ali sprejemanje določenega jezika kot manjvrednega pomembno določa govorne prakse govorcev tega jezika. Hkrati pa je pomembno dejstvo, da spremenjene družbene razmere, v katerih postane raba določenega jezika sprejemljiva ali celo obravnavana kot vrednota, v pomembni meri vplivajo na odnos do jezika (in z njim povezane identitete) njegovih govorcev. Govorci se v svojih govornih praksah vedno odzovejo na spremenjene družbene razmere, zato je za razumevanje jezikovne izbire posameznika in skupine govorcev ter posledično procese spreminjanja identitete nujno poznavanje in razumevanje političnih, socialnih in ekonomskih razmer v družbi (Vassberg 1993: 5).

V zadnjih desetletjih je v Evropi opaziti spreminjajoči se odnos do manjšinskih, regionalnih in lokalnih jezikov v Evropi (Dow 2010: 233), kar se poleg spodbujanja rabe regionalnih

in lokalnih jezikov kaže tudi v oživljanju izumirajočih jezikov: keltskega, irskega, galskega bretonskega, valižanskega. To pa poteka drugače kot v 19. stoletju v času prebuje narodov, ko so se zahteve po uveljavitvi jezika kazale skozi politične zahteve. Danes to marsikje poteka skozi (popularno) kulturo; tj. glasbene festivale, dramatiko, poezijo ipd., kot to velja za oživljanje rabe valižanskega jezika (Williams 2010: 244).¹ Spodbujanja rabe regionalnih in lokalnih in oživljanja že skoraj izumrlih jezikov so deloma sprožila prizadevanja vlad posameznih držav po decentralizaciji, v veliki meri pa je to tudi posledica globalizacije. Ta je sicer destabilizirala narodne kulture in ogrozila narodne jezike (sploh njihovo rabo v mednarodni komunikaciji), toda hkrati je sprožila procese poglobljenega zavedanja o pripadnosti ožjemu, lokalnemu in regionalnemu prostoru ter izostrila pogled na posebnosti tako skupinske kot posameznikove narodne, regionalne in lokalne identitete in pripadajočih jezikovnih posebnosti (Rizman 2003: 41, Fakin Bajec 2011: 46–47).

Vrednotenje narečnega jezika kot pomemben dejavnik regionalne in lokalne identitete je v slovenskem prostoru povezano z demokratizacijo slovenske družbe v začetku 90. let 20. stoletja ali kot je zapisal Just: »Revitalizacija slovenskega narečnega jezika je povezana predvsem s poosamosvojitvenim mehčanjem pozicije slovenskega knjižnega/standardnega jezika kot edinega ustreznega/legitimnega kulturnega in narodotvornega koda« (Just, spletni vir, 1–2).

Regionalni in lokalni jezik je eden od nosilcev ohranjanja razlik med regijami in lokalnimi okolji. Njegova raba v tem smislu predstavlja močan kazalec pripadnosti lokalni skupnosti,

¹ V ogroženih regionalnih in lokalnih jezikih se tako snemajo filmi in druge zvrsti vizualnih umetnosti, kot to velja za jezike sami. Filmii v teh jezikih uspešno konkurirajo na filmskih festivalih, kar podira stereotipno razmišljanje, da regionalni in lokalni jeziki zaradi svoje geografske omejenosti ne morejo tekmovali z »glavnimi« jeziki. V jeziku inari sami, ki je izjemno ogrožen, poje priljubljen rap glasbenik, ki je zelo znan ne samo med govorce tega jezika, ampak tudi med drugimi mladimi. (prav tam: 234). Taki pojavi kažejo na to, da postaja jezikovni purizem preteklost in da se jezikovna raznolikost vedno bolj ceni (Garcia 2010: 266).

odraža govorcevo regionalno in lokalno zavest in zvestobo lokalnemu okolju ter predstavlja način izražanja spoštovanja do zgodovine pokrajine, v kateri se jezik govori, in do ljudi, ki ga govorijo (Vassberg 1993: 158).

Regionalni, predvsem pa lokalni jeziki se nanašajo predvsem na ruralno okolje, ki je v preteklosti simboliziralo zaostalost in pomanjkanje izobrazbe, toda v zadnjih letih raba regionalnih in lokalnih jezikov počasi izgublja asociativno zvezo s pomanjkanjem omike, tudi zato, ker se spreminja razumevanje ruralnega okolja. Danes, ko se človek odmika od urbanega okolja v mir podeželja, to pridobiva drugačno vrednost.

Ob svojem terenskem delu in siceršnjem spremljanju življenja v Beneški Sloveniji tudi na tem geografskem območju opažam spremembe v izražanju slovenske identitete in bolj odprt odnos do slovenskega jezika. Zdi se, da je manjvrednostnega občutka, ki ga je Slovenecem dolga leta vcepljala italijanska politika, vse manj. To opažanje sem želela preveriti pri Benečanih samih, zato sem intervjuvala dvanajst govorcev, različnih starosti, ki se identificirajo kot Slovenci.

Starostna skupina	20–30	30–40	40–50	50–60	60–70
Št. govorcev	3	1	2	3	3

Postavila sem jim osem vprašanj, na katera sem dobila obširne odgovore, za pričujoči prispevek pa naj zadostujejo odgovori na tri vprašanja:²

1. Kaj vas definira kot Slovenca/Slovenko?
2. Kakšen je bil po vašem mnenju odnos slovenske identitete in jezika v preteklosti?
3. Kakšen je po vašem mnenju odnos do slovenske identitete danes?

Predpostavljala sem, da bo odgovor na vprašanje, kaj jih definira kot Slovenca/Slovenko, predvsem jezik, kar pri nekaterih odgovorih drži:

² Vsem govorcev, ki so si vzeli čas za izčrpne odgovore na moja vprašanja, se iz srca zahvaljujem.

»Mislim, da biti Slovenec je zelo v zvezi s tem, da živimo na tem teritoriju. To, kar nas razlikuje od Furlanov, je govorica, ne.«

Vendar večina odgovorov v vseh starostnih skupinah kaže, da slovensko identiteto razumejo širše: da jih kot Slovence opredeljuje občutek pripadnosti skupnosti, ki govori slovenski jezik:

»Jasno, da predvsem jezik, ker že od otroštva eden je vaje govorniki v svojem jeziku, to mislim, da je najbolj važna značilnost, da si Slovenec v tem prostoru. Potem so še druge. Tu so še druge vsakdanje stvari, ki ko vstopiš v stik z drugo realnostjo, kot je Furlanija za nas, se zavedaš, da so razlike, kar se tiče tradicij, kar se tiče navad.«

Izmed vprašanih se nekateri starejši govorci niso nikoli spraševali, kaj jih definira kot Slovenca/Slovenko, to so se preprosto čutili:

»To je malo čudno vprašanje. Ker to je kot bi vprašala, kaj pomeni biti živ. Sem se rodil kot Slovenec v slovenski družini, na slovenskem teritoriju, četudi izven meje slovenske države. In se čutim član enega naroda, ene skupnosti, ki ji sledim in me zanima, in se tudi angažiram in dam svoj prispevek za ohranitev slovenske identitete na tem teritoriju.«

Nasprotno pa mlajši govorci svoje slovenstvo povezujejo z zavestno opredelitvijo, da so po narodnosti Slovenci:

»Sem Slovenec, ki živi v Italiji in zame ni bil nikoli problem reči prijateljem, da sem Slovec. In kot Slovenci dve leti nazaj smo cela družina dobili slovensko državljanstvo.«

To zavedanje jim je prinesla dvojezična šola:

»Jaz mislim, da moja generacija, ki smo delali dvojezično šolo, smo generacija, ki smo bolj samozavestni. Jaz se spomnim, da so nas učili v šoli, nekaj je identiteta, nekaj je državljanstvo. Mislim, da smo prva generacija, ki se zavedamo, da imamo eno državljanstvo in drugo identiteto.«

Veliko vlogo pri zavedanju lastne slovenske identitete je prineslo tudi delo v slovenskih družinah:

»Skupina mladih, ki se zanimamo za Be-

neško gledališče, skupina, ki je pri Slovenski matici, ta skupina ima bolj močno identiteto kot ena oseba, ki bi samo prebrala časopis in bo šla enkrat na leto, zato ker je navada, na dan emigranta. Mislim, da bo mene bolj težko prepričati, da nisem Slovenka, da imam bolj močno identiteto kakor en drugi človek, ki dela to samo za rutino.«

Po mnenju mlajših govorcev je prav zavestna opredelitev, da si Slovenec, ključna pri samozavesti. Tega v preteklosti ni bilo, kot slikovito prikaže eden od mlajših govorcev:

»Ker če bi prašal mojo nono, kaj je, ona verjetno bi govorila v slovenščini, da je Tatljanka.«

Vsem govorcem je skupno zavedanje, da je biti Slovenec bistvo njihove osebnosti. Starejši govorci so morali v težkih razmerah zaničevanja slovenske identitete vsak pri sebi razčistiti, kaj jim pomeni biti Slovenec, kar zgovorno potrjuje izjava starejše govorke:

»Dokler tega ne razumeš, da je slovenstvo bistvo tvoje osebnosti, da je to tisto, kar te ustvarja kot človeka, boš imel vedno zaničevalen odnos tudi do samega sebe. Ker vsi rečejo, ja, smo Slovenj, ampak ko se resnično zavedaš, da si Slovenj, da je to vrednota, da nisi manjvreden, da nisi škla, kot so ti vedno štulili tu pamet, da je to bogastvo, da si sin svoje zemlje, da ta ni revna, ampak bogata, takrat ti postane slovenstvo še večja.«

Zavedanje o lastni vrednosti se je po mojem mnenju začelo kazati v Benečiji tudi navzven, v italijansko okolje. Zato me je zanimalo, kako to spreminjanje doživljajo govorci sami.³

Starejši govorci menijo, da bistvene razlike med pripadnostjo »slovenski stvari«, kot to Benečani sami imenujejo, v preteklosti in danes ni, je pa zaradi ugodnejših družbenih razmer izražanje identitete postalo bolj odprto v italijanski prostor, ne samo omejeno na življenje znotraj skupnosti:

»Po mojem čut identitete je bil v preteklosti zelo močen, ma ni bil izražen, zaradi pri-

³ Na 3. vprašanje je večina govorcev odgovarjala že ob postavljenem 2. vprašanju, zato odgovore navajam skupaj.

tiskov, nasprotovanj. Dandanes je dosti manj problemov in zato tudi se ljudje ne bojijo. Na primer šola, danes je sto ali koliko otrok, učencev na dvojezični šoli in prihajajo tudi iz mešanih zakonov in tudi iz italijanskih, je zanje privlačna ta šola. Ni blo lahko na začetku se pokazati, se izkazati. Po moje zdaj se je veliko bolj razširilo, ne vem, zakaj, ker ni več pritiska, smo bolj močni, so padle meje, ne vem, iz raznih vzrokov.«

Prelomnico v občutenju samozavesti biti Slovenec je po mnenju več govorcev prinesla osamosvojitve Slovenije:

»Za me taglavna meja je osamovojitev slovenije 1991. To je kot ena meja zame. Prej vsekakor je bila ideologija, je vplivalo tudi na manjšino. Potem 25. junija vse se je spremenilo. In potem država je država, ne. Mi imamo vsekakor državo, kot Tirolci na Južnem Tirolskem, Francozi v Dolini Aoste.«

Vsi govorniki kot veliko razliko med preteklostjo in sedanostjo vidijo v današnji normalnosti priznavanja obstoja večkulturnosti v Benečiji in Furlaniji na splošno:

»Biti Slovenec je postala ena stvar normalna, kar ni bilo normalno še 20 let nazaj. Da mi sodelujemo v Čedadu z občino Čedad, je postala ena stvar normalna, ker oni so razumeli, da je to stvar normalna. Da biti Slovenec ni ena stvar tako titovska, da je normalna. Čeprav vsake toliko še pride. Da mi hočemo spremeniti meje. Ker so ljudje iz vseh taborov razumeli, da je to ena stvar normalna. Da je to del vsakdanjega življenja, da je to vrednota, da jo je treba gojiti. To rabimo, normalizacijo odnosov. Če je normalno življenje, to ne nič moti nobenega.«

Tudi pri Italijanih opažajo, da se zanimajo za drugo kulturo, česar za preteklost (razen izjem) ne bi mogli trditi:

»Poznam veliko ljudi, ki so pravi Italijani, niti Furlani, e, ki imajo željo se naučiti slovensko, tudi samo za znati en jezik več. Veliko ljudi mi reče, kako se teče Fare il pieno,⁴ da ne bom šu gor v Kobarid in da ne bom

znal niti ene besede. To je moja generacija, 25. letniki. Bolj se zanimajo, da ni prav katastrofa. In tudi ko smo klapa, in govorimo po slovensko in potem se zavedeš da imaš tam enega Italijana in te gleda in rečeš, no, in on reče, ne, ne, govorite naprej, jaz si mislim na tisto besedo, ki ste me jo naučili.«

Vendar so še vedno kritični do tistih znotraj svojih vrst, ki so preveč nedejavni glede izražanja svoje slovenske identitete:

»Znotraj skupnosti jaz sem malo kritičen, ker sem mnenja, da nekateri iz srednje, moje generacije, nekateri bi se lahko naučili, da bi govorili boljše slovenščine, se morajo tudi osebno malo angažirati. Se ne da vse rešiti samo z narečjem. Narečje je en most, da pripadaš slovenskemu jeziku, in da če se naučiš slovenščine, ne ošibiš narečja, ne. Jaz sem se na primer do določene mere naučil slovensko, ampak nimam problema govorit v narečju, če govorim z enim domačinom, če govorim s Slovincem iz Slovenije, se trudim govoriti slovensko, če mi ne uspe v slovenščini, se obrnem v narečje. Nimam problemov. Sem imel probleme na začetku tega procesa, ker če sem se zavedel, da bom zgrešil v slovenščini, sem zamolčal, zdaj nimam nobenega problema. Me bolj zanima, če me nekdo razume, četudi potem slovnica ... sklanjatev in spregatev je ... (smeh).«

Vsi govorniki gledajo na spreminjajoči se odnos znotraj skupnosti in večinskega naroda do Slovencev optimistično in verjamejo, da se bo slovenščina v Furlaniji Julijski krajini ohranila, čeprav verjetno v prihodnosti ne bo več stvar geografskega območja, ampak socialnih skupin:

»Verjetno obstoj naše skupnosti ne bo več ena teritorialna zadeva, ne bo več povezana toliko na teritorij kot na ljudi. Bo možno, da veliko Slovencev bo živelo v Čedadu, v Špetru, in in bodo živeli tako, mešani z ostalimi. Ne bomo vezani več na teritorij, kot zdaj, ko prečkaš most eee, dol pri mostu (smeh) in si pršu v drugi svet.«

Med mladimi je prisotno tudi zavedanje, da bo večkulturnost, ki ne bo omejena na Slovence, Furlane in Italijane, morda postala resnič-

⁴ Napolniti rezervoar bencina do polnega (op. D.Z.K.).

nost že v naslednjih generacijah in potrebno se bo naučiti živeti v razširjeni večkulturni družbi:

»Tukaj smo še vedno v takem prostoru, ki doživlja velike težave predvsem z gospodarskega vidika in smo ostali kot ena skupnost še vedno relativno zaprta, ne. Veliko ljudi je šlo iz teh krajev, ma jih ni prišlo dosti nazaj. Če je pršu kak Maročan. .. In nismo še začeli razmišljati, da počasi bomo tudi mi del te multikulturalnosti, in zdaj postopoma bo treba razmišljati tudi o tem, kaj sploh pomeni, če imaš očeta Slovenca, nonota Furlana, soseda Maročan, ma ni nič slabega, nič hudega, ampak se moramo tudi mi postopoma naučiti, kaj pomeni biti del te nove družbe.«

Zaključek

Z vsakim jezikom, ki ga ohranimo, ohranimo veliko več kot zgolj besede: ohranimo enkratnost načina izražanja in mišljenja, ki simbolizira enkratnost posameznika in njegovega mišljenja. Ohranimo sistem edinstvenega vedenja skupine, ki v sebi nosi izkušnje z življenjem v določenem geografskem prostoru, podnebjem, vključno z kulturno dediščino, tradicionalnimi pripovedmi, verovanji in mitološkimi izročilom. Pogovori z govorci iz Beneške Slovenije kažejo, da so razlike v pripadnosti slovenstvu med sedanostjo in preteklostjo predvsem v zavestni opredelitvi o svoji narodnosti, ne pa toliko v občutku pripadnosti skupini, da je izražanje pripadnosti slovenski skupnosti danes postalo bolj vidno tudi v italijanski družbi. Predvsem pa je pomembno zavedanje, da postaja raba slovenščine v javnosti nekaj normalnega, kar si pred dvajsetimi leti ne bi mogli še niti zamisliti. To dejstvo navdaja vse vprašane govorce z optimizmom glede prihodnosti slovenstva v Beneški Sloveniji, kljub temu da Zakonu št. 482/1999, ki naj bi zagotavljal jezikovne pravice zgodovinskim jezikovnim manjšinam v Avtonomni pokrajini Furlanija Julijska krajina, še ni zaživel in je po besedah Williama Cisilina, direktorja ARLEF-a, »pot od napisanega k uresničitvi še dolga«⁵ (intervju Danile

Zuljan Kumar in Vlaste Križman v Vidmu 31. julija 2012).

Literatura

- D'Aronco, G.; Cisilino, W. 2012: *Sorestants e sotans. Intervista sul Friuli*. Udine: La biblioteca del Messaggero Veneto.
- Dow, J. R.: *Regional Perspectives in the and Ethnic Identity Study of Language: Western World*. V: Fishman, J. A.; García, O. (ur.) ²2010: 221–236.
- Fakin Bajec, J. 2011: *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine. Kraševci med tradicijo in izzivi sodobne družbe*. Ljubljana: Založba ZRC in ISN ZRC SAZU.
- Fishman, J. A.; García, O. (ur.) ²2010: *Language & Ethnic Identity. Volume I Disciplinary and Regional Perspectives*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Garcia, O.: *Languaging and Ethnifying*. V: Fishman, Joshua A. and García, O. (eds.) 519–533.
- Harvey, D. A. 2001: *Constructing Class and Nationality in Alsace 1830–1945*. DeKalb: Northern Illinois University Press.
- Just, F.: Izdelano v literarnem laboratoriju Ferija Lainščka po postopku duhovno-pesniške arheologije. Lainščkov narečni literarni opus. Dostopno na: www.ferilainscek.si/.../clanek_-_franci_just_narecna_knjizevnost.doc
- Padilla, A. M.; Borsato, G. N.: *Disciplinary and Methodological Approaches: Psychology*. V: Fishman, J. A.; García, O. (ur.) ²2010. 5–16.
- Preston, P. W. 1997: *Political/Cultural Identity. Citizens and Nations in a Global Era*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Rizman, R. 2003: *Globalizacija in kultura: konflikt ali sinergija?* V: *Obdobja* 20. 27–42.
- Vassberg, L. 1993: *Alsatian Acts of identity. Language Use and Language Attitudes in Alsace*. Cleveland, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters 90.
- Williams, C. H.: *Regional Perspectives in the Study of Language and Ethnic Identity: the Celtic World*. V: Fishman, Joshua A.; García, O. (ur.) ²2010. 237–254.

⁵ ARLEF je kratica za Agenzie regional de lenghe furlane, ki predstavlja krovno organizacijo Furlanov v Italiji in skrbi za namensko porabo denarja, ki ga za

zaščito furlanskega jezika namenja Avtonomna pokrajina Furlanija Julijska krajina ter Republika Italija.

V spomin

ANDREJ MALNIČ (1961–2013), TANKOČUTEN IN PRODOREN GORIČAN (Z BIBLIOGRAFIJO)

Neva Makuc

Dr. zgodovinskih znanosti

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

neva.makuc@zrc-sazu.si

Sedmega avgusta 2013 nas je po bolezni, ki ga je nepričakovano prizadela 24. novembra 2012, zapustil goriški rojak Andrej Malnič. Gre za veliko izgubo za goriški kulturni prostor in za številne ustanove, društva in posameznike na obeh straneh meje, s katerimi je sodeloval. To velja tudi za Raziskovalno postajo ZRC SAZU v Novi Gorici, saj ga pogrešamo kot dragocene- ga sogovornika in kolega. Sama mu dolgujem tudi veliko hvaležnosti za številne dragocene nasvete in za podporo mojemu strokovnemu in raziskovalnemu delu nasploh. Že zelo zgodaj mi je kot bratranec približal navdušenje nad humanističnimi vedami. Občudovala sem njegovo predanost poklicu, ki si ga je izbral, ter njegovo prodornost, ki je pogosto obrodila sadove, zato ker je bila povezana z vztrajnostjo,

srčnostjo ter družbeno angažiranostjo. Čutil je globoko pripadnost Goriški. Vztrajno si je prizadeval za njen razvoj, za preseganje ideoloških in jezikovnih razlik ter za krepitev sodelovanja s čezmejnimi prostorom ter z drugimi narodi in državami.

Andrej se je rodil 2. maja 1961. Velik del življenja je prebival v Novi Gorici, malo pred boleznijo pa se je preselil v Miren. Oče Vladimir po rodu iz Ročinja je bil po poklicu računovodja, mati Elvira Nemeč je izvirala iz Šempetra pri Gorici. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Novi Gorici, maturiral pa je na gimnaziji v Ajdovščini (1982). Leta 1990 je diplomiral iz etnologije in sociologije kulture na ljubljanski Filozofski fakulteti z diplomskim delom *Slovenci, vino in država: Štajerci in šmarnica*

Andrej Malnič
(foto: Tomaž Skale).

(pod mentorstvom prof. dr. Janeza Bogataja).

Leta 1992 se je zaposlil v Goriškem muzeju: najprej je skrbel za muzejsko knjižnico, nato je postal kustos (1993), višji kustos (1999) in muzejski svetnik (2004). Med letoma 1994 in 2002 je bil vodja muzejske zbirke v Štanjelu. Z avtorskimi razstavami je gostoval po številnih slovenskih krajih ter v Avstriji (na Dunaju) in Italiji (Rim, Doberdob, Gorica itd.). Sodeloval je tudi na raznih strokovnih in znanstvenih srečanjih.

Leta 2002 je bil na ljubljanski Filozofski fakulteti izvoljen za asistenta. V študijskih letih 2001/02 in 2002/03 je vodil vaje pri predmetu urbana antropologija na Oddelku za etnologijo in antropologijo. Posvečal se je raziskovanju kulturne dediščine Krasa in Vipavske doline, zgodovine vinarstva in vinogradništva, ljudskih šeg in navad, problematike povojnega življenja ob jugoslovansko-italijanski meji. Obravnaval je tudi določena literarna dela, katerih vsebino uokvirjajo prelomni zgodovinski dogodki na Goriškem, doživljanje jugoslovansko-italijanske meje s strani prebivalcev primestnih vasi Gorice, solkanske dvolastnike med 1945 in 1952 ter časopisna poročila o tržaškem bombnem atentatu leta 1930 in o prvem tržaškem procesu.

Leta 2002 je prevzel vodenje Goriškega muzeja ter ga uspešno vodil celo desetletje. Osrednja goriška kulturna ustanova je zaznamovala ne le njegovo poklicno, temveč tudi zasebno življenje, saj je omenjeno delo izvrševal s takšno predanostjo, da je preraslo v poslanstvo v prid razvoja goriškega kulturnega prostora nasploh. Njegova družbena angažiranost se je kazala tako pri navezovanju stikov z drugimi narodi in državami, ki so bili kakorkoli povezani z goriško preteklostjo (npr. z Rusko federacijo, Egiptom, Azerbajdžanom itd.), kot tudi pri plodovitem sodelovanju s številni društvi in združenji (npr. z Društvom prijateljstva Slovenije in Azerbajdžana, Zvezo združenj borcev za vrednote NOB, Društvom za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink, Društvom DOLI, Društvom soška fronta itd.).

Posebno pri srcu mu je bilo sodelovanje s slovenskimi ustanovami, društvi in posamezniki v Italiji. Leta 2006 ga je goriška pokrajina imenovala v strokovno skupino za izbor nove-

ga ravnatelja Pokrajinskih muzejev v Gorici, kar se je tudi samemu Andreju zdel pomemben korak pri povezovanju goriškega kulturnega prostora. Med drugim si je prizadeval tudi za prenovo Etnografskega muzeja v vasi Bardo, ki je bila izvedena s pomočjo muzejskih delavcev Goriškega muzeja (2012).

Vztrajno se je boril za ohranjanje in valorizacijo goriške kulturne dediščine: npr. za obnovo in revitalizacijo Laščakove vile na Rafutu ter gradu Rihemberk, za dediščino šempetrske veje rodbine Coronini, za ohranjanja spomina na dogajanje, povezano z jugoslovansko-italijansko mejo itd. Znan je bil tudi kot vnet zagovornik ohranitve zgodovinskega imena Goriška: kot podpredsednik Foruma za Goriško je bil pobudnik in organizator za zbiranje podpisov v podporo nastanku goriške pokrajine (2007). Posebno je bil namreč navezan na območje historične Goriško ter na Gorico in Novo Gorico. Leta 2009 je v intervjuju za *Dnevnikov objektiv* dejal: »Mesto Gorica ima izpričanih tisoč let zgodovine. Noben evropski imperij se s tem ne more pohvaliti. Mesto pa lahko. Jaz sem del tega ozemlja. Nisem jaz kriv, če so čez moj življenjski prostor postavili mejo in me ovirali pri mojem premikanju. Z duhovno kulturo, ki so mi jo privzgojili starši, je to del mojega mesta. To je skupen duhovni prostor. (...) Biti Goričan pomeni, da vsaj pasivno obvladaš še en sosedov jezik. Sosedov jezik ni tuj jezik« (Dnevnikov objektiv 2009: 22).

Med številnimi pridobitvami Goriškega muzeja iz obdobja njegovega ravnateljstva (npr. ureditev depoja v Ajdovščini, amfiteatra in parka ob gradu Kromberk itd.) zavzema posebno mesto pridobitev novega muzejskega kompleksa v Solkanu (2012). Poleg tega je Goriški muzej v tem času prenovil ali pridobil nove muzejske zbirke v Medani, Šmartnem, Vrtojbi (vojaški stražarski stolp), Novi Gorici (muzejska zbirka na kolodvoru), Sežani, Šempasu (spominski muzej, posvečen Mehdiyu Huseynzadehu - Mihajlu, diverzantu IX. korpusa in narodnemu junaku Azerbajdžana in Sovjetske zveze), v Lokavcu pri Ajdovščini (prenovljen etnološki muzej Batičeva hiša) in Mirnu (muzejska zbirka prebežnikov). Z vojaškim

stražarskim stolpom, muzejsko zbirko prebežnikov ter z načrtovanim muzejem tihotapstva na Pristavi je želel Andrej oblikovati razpršeni muzej o življenju ob nekdanji jugoslovansko-italijanski meji. Leta 2008 je predlagal kandidaturo stražarskega stolpa v Vrtojbi na natečaju za najboljši muzej leta. Miniaturni muzej, ki je v poročilu ocenjevalcev predstavljen z besedami *an unusual candidate*, je bil po uspešni predstavitvi skupine zaposlenih in sodelavcev Goriškega muzeja na srečanju v Dublinu med 240 prijavljenimi uvrščen v ožji izbor za nagrado EMYA (European Museum of the Year Award), ki jo podeljuje mednarodno muzejsko društvo ICOM.

Andrej je poskušal muzejsko dejavnost čim bolj približati širokemu krogu prebivalstva, in sicer s podpiranjem ali organiziranjem vrste pobud, usmerjenih v obujanje starih šeg in navad (na primer furmanski prevoz vina in mlaja v Novi Gorici (v sodelovanju z društvom DOLI iz Lokavca in Društvom deklet in žena Trnovo), postavljanje mlajev na Goriškem ter pobudo za pletenje in izobešanje vencev sv. Ivana v Štanjelu itd.). Pri tem je bil uspešen ne le zaradi zanimivih zamisli, temveč tudi zaradi svoje družabnosti in dobrosrčnosti. Bil je humanist ne le po poklicu, temveč tudi po duši. Pred nekaj leti mi je omenil, kako se je neki gospe na tržnici v Gorici – tržnice je kot kraj srečevanja ljudi imel posebno rad – predstavil kot etnolog, pa ga je gospa vprašala, kaj je to. Odvrnil je, da je to neke vrste *storico dei pettegolezzi* in se s svojo značilno igrivostjo zasmeljal.

Viri in literatura

Osební arhív in podatki Andreja Malniča (Andrej Malnič: *Vita* (2009)).

Arhív Goriškega muzeja (Andrej Malnič: *Življenjepis* (2012)).

Delo 18. 1. 2011, let. LIII, št. 4, 18.

Dnevnikov objektiv 1. 8. 2009, let. LIX, št. 176, 21–23 (intervju vodil Ervin Hladnik-Milharčič).

Gačnik, A. 1996: Muzejska razstava med etnologijo in etnološko muzeologijo. "Vinarske podobe" med etnološko preteklostjo in muzejskim sedanjikom. V:

Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja št. 6(57), 418–426.

Goriška (mesečnik; Primorske novice) 2008, let. VII, št. 6, 8.

Il Piccolo 20. 12. 2006, let. CXXV, 5.

Isonzo. Soča 2011, let. XXIII, št. 90, 8.

Kraški obzornik 2002, let. III, št. 2, 8–9.

Makuc, N.: Malnič, Andrej (geslo predvideno za nadaljevanje *Primorskega slovenskega biografskega leksikona*, a še neobjavljeno).

Marušič, B. 2013: O Andreju Malniču (1961–2013). V: *Razpotja: revija humanistov Goriške* let. IV, št. 12, 62–63.

Marušič, B. 2013: Andrej Malnič (1961–2013). V: *1001 – solkanski časopis* 26. 9. 2013, let. XX, št. 78, 9.

Marušič, B. 2013: Andrej Malnič. V: *Svobodna misel* 27. 9. 2013, let. XXII, št. 9, 32–33.

Miklavčič-Brezigar, I. 2012: Andrej Malnič – direktor Goriškega muzeja od leta 2002 do 2013. V: *Goriški letnik* št. 36 (v tisku).

Nedelo 1. 6. 2008, let. XIV, št. 22, 6–7.

Novi glas 3. 12. 1998, let. III, št. 46, 2; 9. 9. 1999, let. IV, št. 34, 7; 13. 6. 2002, let. VII, št. 24, 6; 6. 3. 2003, let. VIII, št. 9, 13; 25. 9. 2008, let. XII, št. 35, 16; 5. 5. 2011, let. XVI, št. 16, 9; 6. 10. 2011, let. XIV, št. 36, 3; 8. 8. 2013, let. XVIII, št. 30, 30; 29. 8. 2013, let. XVIII, št. 31, str. 1, 16 (objavljena govora, ki sta ju na žalni seji 9. 8. 2013 imela Jurij Paljk in Inga Miklavčič Brezigar).

Primorski dnevnik 8. 10. 2008, let. LXIV, št. 239, 16; 22. 10. 2008, let. LXIV, št. 251, 17; 2. 11. 2008, let. LXIV, št. 50, 13; 22. 3. 2009, let. LXV, št. 69, str. 11; 26. 4. 2009, let. LXV, št. 99, 11; 24. 4. 2010, let. LXVI, št. 97, 16; 20. 6. 2010, let. LXVI, št. 145, 9; 11. 11. 2010, let. LXVI, št. 267, 15; 27. 11. 2012, let. LXVIII, št. 279, 18; 8. 8. 2013, let. LXIX, št. 185, 11; 11. 8. 2013, let. LXIX, št. 188, 7.

Okó (tednik) 5. 9. 2002, let. X, št. 339, 6.

Primorske novice 21. 4. 1995, let. XLIX, št. 32, 4; 11. 2. 2003, let. LVII, št. 12, 8; 8. 8. 2013, let. LXVII, št. 182, 12.

1000. Solkanski časopis 2010, let. XVII, št. 67, 1, 6.

<http://www.europeanmuseumforum.eu>, 27. 7. 2009.

Bibliografija Andreja Malnič

Razprave, članki ter biografska gesla:

1. Du la vas?... A Gorizza v: *Problemi. Eseji XXVI/1988*, št. 4, str. 26–32. Ponatis v: *Razpotja: revija humanistov Goriške IV/2013*, št. 12, str. 64–68.¹
2. Tle se špegaljate lenuhi per tej mali marni muhi v: *Problemi. Eseji XXVI/1988*, št. 10 (5), str. 107–110.
3. Lapsus po Janezu v: *Problemi. Eseji XXVII/1989*, št. 7 (4), str. 70–75.
4. Ego autem steti in monte sicut prius v: *Primorska srečanja XIII/1989*, št. 102, str. 954.
5. Vprašanja ob kozolcu v: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva XXXI/1991*, št. 1–2, str. 50–53.
6. *Primorski slovenski biografski leksikon* 17, Gorica, 1991 (geslo Mirko Vuksanović).
7. Vinska topografija v: *Etno delavnica Markovci 91*, ur. Borut Brumen, Ljubljana, 1992, str. 42–52.
8. *Primorski slovenski biografski leksikon* 18, Gorica, 1992 (geslo Vita Žerjal, por. Pavlin).
9. Šmarnica – pankrt slovenskih vin v: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva XXXIII/1993*, št. 3–4, str. 91–94.
10. Brajde: kriva vera in narodni ponos v: *Muzejska poletna delavnica Rogatec 93*. ur. Tanja Roženberger, Celje, Ljubljana, 1993, str. 95–100.
11. *Primorski slovenski biografski leksikon* 19, Gorica, 1993 (gesla: Leopold Doljak, Ervin Hladnik-Milharčič, Ivo Hvalica, Aleksander Krošl, Jože Dolmark).
12. Matija Vertovec – post mortem 1851–1899 v: *Vipavski izbor: zbornik spisov ob stoletnici Vinarske zadruge Vipava*. Vipava, 1994, str. 139–146.
13. *Primorski slovenski biografski leksikon* 20, Gorica, 1994 (gesla Gaetano Perusini, Marjan Poljšak, Janez Rijavec).
14. Turisti na vasi v: *Primorska srečanja XX/1996*, št. 182, str. 501–502.
15. Pričevanja Matije Vertovca o vinu iz Vinoreje za Slovence v: *Goriški letnik* 1997, št. 24, str. 23–34.
16. Trta in vino v slovenskem ljudskem izročilu v: *Goriški letnik* 1998/1999, št. 25/26, str. 45–78.
17. Prvi novogoriški stanovalci v: *Primorska srečanja XXII/1998*, št. 210, str. 674–678.
18. Topografija spomina na novo mejo v: *Acta Histriae VI.*, Koper, 1998, str. 331–346.
19. Vino v šegah in navadah življenjskega kroga v: *Briški zbornik*, 1. knj., Dobrovo, 1999, str. 333–347.
20. Prepustnice so nas rešile v: *Carinik: glasilo delavcev carinarnice Nova Gorica*, II/1999, št. 2, str. 17–20.
21. Novice in Kmetovalec o vinski kulturi v Istri v: *Kozarec sonca*, Koper, 2000, str. 113–150.
22. Nekaj drobcov iz zgodovine vinarstva v: *Annales: anali za istrsko in mediteransko zgodovino X/2000*, št. 2, str. 565–568.
23. Gostije in vino v: *Prehrana na Slovenskem. Zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov* (Zveza prijateljev mladine Slovenije). Ljubljana, 2000, str. 31–42.
24. Solkanski dvolastniki 1945–1952 v: *Jako stara vas na Goriškem je Solkan: zbornik ob tisočletnici prve omembe kraja*, Solkan, 2001, str. 234–253.
25. Križi s Križem v: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva XLII/2002*, št. 1–2, str. 32–36.
26. Andrej Malnič, Zvezdana Koželj. Zverine prvega tržaškega procesa v: *Besede terorja: medijska podoba terorja in nasilja*, ur. Božidar Jezernik, Ljubljana, 2002, str. 35–62.
27. Šege in navade na Goriškem v: Zdenko Vogrič, *Drobtinice iz goriških šeg in navad*. Gorica, 2007, str. 9–10.
28. Marku v spomin v: *Goriški letnik* 2008, št. 32, str. 229–230.

¹ Tiskarski skrat pri naslovu članka. Pravilni naslov se je glasil: Du la vas?... A Gurizza.

Krajši sestavki (predgovori, recenzije, glose, izjave za javnost, predlogi in intervjuji v medijih itd.),

1. Aleš Gačnik, Andrej Malnič, Vino – plus – Ormož 90. Interdisciplinarni raziskovalni tabor v: *Tednik* 43/1990, št. 32, str. 8
2. Kar more, to mož storiti je dolžan v: *Primorska srečanja* XVI/1991, št. 117–118, str. 333.
3. Vida Mokrin-Pauer, Andrej Malnič, Margerita in Aldo v: *Srce in oko: revija Prešernove družbe* 4/1992, št. 38, str. 274–278.
4. O sv. Martinu – narodnem patronu v: *Primorska srečanja* 18/1993, št. 150, zadnja ov. str.
5. Vipavska furenga '94 v: *Turist. Revija za turizem, prosti čas in fotografijo* nov. 1994, let. I, št. 5, str. 6.
6. Na sončni strani Rebernic v: *Primorska srečanja* 18/1994, št. 153–154, zadnja ov. str.
7. Zbogom Primorska v: *Primorska srečanja* 19/1994, št. 157, zadnja ov. str.
8. Restavracija vinarstva v: *Primorska srečanja* 18/1994, št. 160, zadnja ov. str.
9. Zakaj velja raziskati tudi zgodovino Lokavca v: *Lokavec in čas: časopis za poduk o zgodovini Lokavca* I/1995, list 1, str. 1.
10. Andrej Dular, Pij kume moj dragi! Vinogradništvo in vinarji v Beli krajini v: *Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja* LVI/1995, št. 5, str. 422–423.
11. Tam, kjer murke cveto v: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* XXXV/1995, št. 4, str. 33.
12. Muzej vinarstva v: *Veritas: mesečnik za gorice, vino, kulinarično in turistično kulturo* II/1995, št. 3, str. 19–20.
13. Darja Skrt, Vinarske podobe v: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* XXXV/1995, št. 4, str. 39–41 (recenzija).
14. Vinarske podobe v: *Vinarski list* 1, izdal Goriški muzej, Kromberk 1995, str. 1.
15. Kruh mlini in fotografije v: *Lokavec in čas: časopis za poduk o zgodovini Lokavca* II/1996, list 2, str. 1.
16. Od steze do železne ceste v: *Lokavec in čas: časopis za poduk o zgodovini Lokavca* III/1997, list 3, str. 1.
17. Iz majhen države naredimo veliko evropsko mesto v: *Novi glas* 20. 3. 1997, let. II, št. 12, str. 3 (intervju vodil Jurij Paljk).
18. Vinske šege tonejo v pozabo v: *Sobota. Primorske novice* 28. 8. 1999, let. III, št. 33, str. 9 (intervju vodila Katja Željšan).
19. Prenova in revitalizacija Štanjela je prvorazredno ekonomsko vprašanje (povzetek govora z okrogle mize v Štanjelu z dne 10. 12. 1999) v: *Kras* apr.–maj 2000, št. 38/39, str. 66.
20. Ob kresi se dan obesi v: *Kras* sept. 2000, št. 41, str. 32–33.
21. Kristina Rudež v Štanjelu še vedno plete venec svetega Ivana v: revija *Kras* sept. 2000, št. 41, str. 34–35.
22. Gostije in vino – ljudski glas v: *Na zdravje* (priloga slovenskih pokrajinskih časopisov), nov. 2000, str. 2.
23. Bežji muha s Krasa proč. Kako so nekoč v Križu pri Sežani preganjali muhe v: revija *Kras* nov. 2000, št. 42, str. 12–13.
24. Predlagam vsakoletno razstavo vencev sv. Ivana v: revija *Kras* avg. 2001, št. 46, str. 49–50.
25. Kraški poprdon: kako se iz lubja izdelata pastirsko palico v: revija *Kras* avg. 2001, št. 46, str. 46–48.
26. Iz dediščine v atrakcijo v: *Primorske novice* 5. 7. 2002, let. LIV, št. 53, str. 27.
27. Kaj je osnovno poslanstvo turističnega društva? Razmislek o turizmu na deželi v: revija *Kras* okt. 2002, št. 54–55, str. 38–39.
28. O Novi Gorici brez Nove Gorice v: *Goriška* (mesečnik; Primorske novice) apr. 2003, let. II, št. 4, str. 8–9.
29. Čas bo pokazal, ali znamo evropski izziv obrniti sebi v prid v: *Novi glas* 25. 12. 2003, let. VIII, št. 49, str. 3, 6 (intervju vodil Danijel Devetak).
30. Goriški muzej – Nova Gorica v: *Korak naprej: Slovenci v goriški čezmejni regiji*, ur. Matija

- Rupel, Trst, 2004, str. 71–77.
31. Podpiram idejo o muzeju [Krasa], vendar imam pomisleke v: revija *Kras* apr. 2004, št. 64, str. 39.
 32. Uvodna beseda v: *Barok na Goriškem. Il barocco nel Goriziano*. Zbral in ur. Ferdinand Šerbelj. Nova Gorica, Ljubljana, 2006. str. 11.
 33. Izjava za javnost o predlogu za odpoved imenu "Goriška" v: *Novi glas* 30. 3. 2006, let. XI, št. 13, str. 13.
 34. Primorska osebno v: *Primorske novice* 13. 9. 2007, let. LXI, št. 211, str. 19.
 35. Goriška je staro slovensko ime v: *Primorske novice* 5. 10. 2007, let. LXI, št. 230, str. 25.
 36. Goriška je staro slovensko ime v: *Delo* 6. 10. 2007, let. XLIX, št. 231, str. 5 (pismo bralcem).
 37. Goriška je staro slovensko ime v: *Goriška naj bo!* Nova Gorica, dec. 2007 (priložnostna publikacija Mestne občine Nova Gorica).
 38. Muzeoforum – 2007/3 v: *Bolnica Franja 1943–2007*, ur. Darko Knez, Ljubljana, 2008, str. 10–16 (zapis razprave *Bolnica Franja – muzejska prihodnost*).
 39. Muzej bo urejen po tematskih sklopih v: *Novi Glas* 25. 9. 2008, let. XII, št. 35, str. 16 (intervju).
 40. Če ne bo najmanjši, bo pa najdaljši muzej na svetu v: *Nedelo* 1. 6. 2008, let. XIV, št. 22, str. 6–7.
 41. Spomenik na Cerju – odgovor Milanu Gregoriču v: *Novi glas* 11. 12. 2008, let. XII, št. 46, str. 13.
 42. Razstave o življenju ob meji in zgodovinska učna pot: od Vrtojbe do Nove Gorice v: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* XL/2009, št. 3–4, str. 102.
 43. Vol je bil pri hiši dlje kot država v: *Dnevnikov objektiv* 1. 8. 2009, let. LIX, št. 176, str. 21–23 (intervju vodil Ervin Hladnik-Milharčič).
 44. Military Watchtower on the State Border. V: *European Museum of the Year Award. The candidates 2008*. Dublin, 2008, str. 54 (nerazčiščeno avtorstvo).
 45. Kratek povzetek vsebine zbornika [Osimo in Goriška] v: *Le monde diplomatique v slovenščini* 2010, let. VI, št. 63, str. 22.
 46. Grad Kromberk naj postane osrednja muzejska, turistična in kulturna destinacija v: *Stran: glasilo Krajevne skupnosti Kromberk* 19. 6. 2010, let. IV, št. 7, str. 11.
 47. "Slovcem ni bilo nikoli nič podarjeno!" v: *Novi glas* 1. 7. 2010, let. XV, št. 24, str. 16 (govor).
 48. "Skoz in skoz" Goričan v: *Novi glas* 6. 10. 2011, let. XVI, št. 36, str. 3 (intervju vodil Nace Novak).
 49. Goriški muzej v: *Novi glas* 15. 3. 2012, let. XVII, št. 10, str. 9 (intervju vodil Jurij Paljk).

Udeležba na strokovnih in znanstvenih srečanjih:

1. Prispevek *Šmarnica – pankrt slovenskih vin*, predstavljen na *Jugoslovanskem kongresu za preprečevanje samomorilnosti*, Bled, 22.–25. 5. 1991.
2. Prispevek *Topografija spomina na novo mejo* na mednarodni konferenci *Pariška mirovna pogodba, nova jugoslovansko-italijanska meja in priključitev Primorske k Sloveniji*, Koper–Nova Gorica, 25.–27. 9. 1997.
3. *Obdelovanje vinograda in pridelava vina*: mednarodni znanstveni sestanek *Vino in vinska trta v arheologiji*, Koper, 20.–21. 5. 1999.
4. Predavanje o trti in vinu v slovenskem ljudskem izročilu na strokovnem posvetu vinogradnikov in vinarjev, ki sta ga organizirala Kmetijsko svetovalna služba Sežana in Društvo vinogradnikov v Štanjelu, 3. 9. 1999.
5. Posvet o revitalizaciji Štanjela, Štanjel, 10. 12. 1999
6. *Brda Baton* v okviru III. mednarodnega srečanja zrelih vin, Dobrovo v Goriških Brdih, 20.–22. 4. 2001.
7. Sodelovanje na okrogli mizi *Kamen – kulturna dediščina Krasa*, Kosovelova knjižnica v Sežani, 28. 2. 2002.
8. Sodelovanje na okrogli mizi *Zakaj tretja slovenska univerza* v okviru Študijskih dni Draga 2002, Opčine (Trst), 31. 8. 2002.
9. Prispevek *Zverine prvega tržaškega procesa* na strokovnem posvetu o terorizmu, Center za

- obrambno usposabljanje Poljče, 22. 5. 2003.
10. Predavanje *Čezmejna etnologija* na študijskem srečanju *Tra Italia e Slovenia: documenti e ricerche in un'area di frontiera*, grad Kromberk, 18. 4. 2008.
 11. Predstavitve vojaškega stražarskega stolpa na meji: *EMYA – European Museum Forum*, Dublin, 14.–17. 5. 2008.
 12. Predstavitve vojaškega stražarskega stolpa na meji: *Convegno internazionale di archeologia industriale Da territori industriali a paesaggi culturali*, Tržič (Monfalcone), 11. 10. 2008.
 13. *Vojaški stražarski stolp in zgodovinska pot ob meji (od Vrtojbe do Nove Gorice): strokovni posvet Dediščina socializma v turizmu*, Fakulteta za turistične študije – Turistica, Portorož, 27.–28. 11. 2009.
 14. Udeležba na UNESCO-vem mednarodnem forumu o medkulturnem sodelovanju, Baku (Azerbajdžan), 6.–10. april 2011.

Diplomska naloga:

Slovinci, vino in država: Štajerci in šmarnica. Diplomsko delo iz leta 1990 (hrani oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Univerze v Ljubljani).

Turistični vodniki

Irena Velikonja, Andrej Malnič, Drago Medved. *Vinska cesta spodnje Vipavske doline: vipavska vinska cesta*. Nova Gorica, 1999 (več ponatisov in prevod v angleški, italijanski in nemški jezik). Boris Blažko, Andrej Malnič, Boris Slokar. *Lokavec: kraj pod Čavnom*. Lokavec, 2009 (ponatis Lokavec, 2010).

Zgibanke:²

Ricmanjski pomniki – Monumenti di Ricmanje (San Giuseppe della Chiusa). Gorica, Svet slovenskih organizacij, 1993.

Rokopisni pomniki iz ricmanjskega župnijskega arhiva – I manoscritti dall'archivio parrocchiale di Ricamanje (S. Giuseppe della Chiusa). Ricmanje 18. 3. 1995. [S.l.], 1995.

Kras – Karst. Razstava – Ausstellung Korotan Dunaj – Wien, 24. 1.–28. 2. 1997. Nova Gorica, Goriški muzej, 1997.

Razstava fotografij: Viljem Cigoj. Lavričeva knjižnica Ajdovščina 16. 1.–12. 2. 1997. [S.l.], 1997.

Pod svobodnimi zvezdami. Predlog scenarija za postavitve spominske razstave na Cerju. Spomenik braniteljem slovenske zemlje. Kromberk, Goriški muzej, 2008.

Uredniško delo

1. Urednik *Primorskih srečanj* let. XVIII/1993–1994.
2. Sourednik (skupaj z Borutom Koloinijem): *Vipavski izbor: zbornik spisov ob stoletnici Vinarske zadruge Vipava*. Vipava, 1994.
3. Urednik *Slovenskega vinarskega lista* I/1995, list 1.
4. Sourednik in pisec v časopisu *Lokavec in čas: časopis za poduk o zgodovini Lokavca* I/1995–III/1997.
5. Odgovorni urednik *Goriškega letnika* XXVIII/2001 – XXXIII–XXXIV/2009–2010.
6. *Osimo in Goriška: 35-letnica podpisa Osimskih sporazumov in 25-letnica izgradnje briške ceste*. uredniški odbor Andrej Malnič, Jože Šušmelj, Tomaž Vuga. Nova Gorica, 2010.

Pesmi

Prmorska narodna budnica (neobjavljena satirična pesem; hrani: osebni arhiv Neve Makuc) Andrej in Ana Malnič: *Moja tata* (otročka pesmica; najbrž tiskarska napaka v naslovu, pravilno: *Moj tata*) v: *Pastirček* nov. 2003, let. 58, št. 3, str. 4.

² Najbrž nepopolnem seznam razstavnih zgibank.

Poročila

POROČILA O VSEBINI HUMANISTIČNIH IN DRUŽBOSLOVNIH REVIJ V FURLANIJI JULIJSKI KRAJINI

V pričujoči rubriki želimo opozoriti na vsebino revij, ki v italijanskem in furlanskem jeziku izhajajo na območju dežele Furlanije Julijske krajine in ki zadevajo tudi zahodni slovenski narodni prostor. V pregled so zajete le nekatere periodične publikacije, ki so izhajale v letih 2012 in 2013.

BORC SAN ROC, Gorizia: Centro per la conservazione e per la Valorizzazione delle Tradizioni popolari di Borgo San Rocco, 2012, št. 24

24. številka letnika *Borc San Roc*, njegova odgovorna urednica še naprej ostaja slovenska goriška kulturna ustvarjalca Erika Jazbar, nadaljuje s tradicijo zgodovinskih objav o mestu Gorica in njeni bližnji okolici, s posebnim poudarkom na zapisih o nekdanji izrazito slovenskem predelu mesta Podturn, ki je pod furlanskim vplivom dobil ime San Rocco (Sv. Rok). Zgodbe in osebnosti, umetnost in skupni dogodki, manj poznani vidiki in posamezniki iz življenja velikih datumov zgodovine, ki so skrbno zapisani v mikrozgodbah goriške četrti, vse to spremlja bogato opremljen letnik *Borc San Roc* že od leta 1989.

Letnik, ki mu podnaslov pripisuje pristojnosti centra za ohranjanje in vrednotenje ljudske tradicije na predelu Sv. Roka, tudi z novo številko seže dlje. Naslovnica, s katere iz ozadja zre Vila Rafut, napoveduje pomemben prispevek o arhitektu Antonu Lasciacu z naslovom Končno originalni načrti!, ki ga je napisal Diego

Kuzmin. Na straneh 49–58 je prvič objavljenih 11 risb Lasciakove vile. Pomemben prispevek za slovensko bralno občinstvo pa je tudi poizkus dokumentarne rekonstrukcije zgodovine Svete Gore Vanni Feresin, ki svoj obsežni prispevek obogati z redkimi fotografijami iz privatnih zbirk. V prispevku z naslovom O sledih nekega pozabljenega sveta Renata Madriza se podrobneje seznanimo s časi, ko je bila košnja in grabljenje sena v goriškem predmestju (vse do Lijaka) pomemben del goriške kmečke kulture. Lucia Pillon s svojim prispevkom predstavi zgodovinski arhiv Levetzow Lantieri, in sicer ob njegovi novi sistematizaciji oz. inventarizaciji. Sergio Tavano se v prispevku o dveh goriških osebnostih preteklega časa spomni Enrica Rocce in Marie Angelo Cavazzuti. Marco Plesnicar ob njeni stoletnici razišče zgodovino umobolnice Franca Jožefa I. v Gorici. Tudi tokratni letnik zaključuje nagrada San Rocco, ki je v letu 2012 pripadla Inštitutu za mittelevropska srečanja (Istituto per gli Incontri Mitteleuropei).

Petra Kolenc

CE FASTU? Rivista della Società Filologica Friulana, Udine: Società Filologica Friulana, 88/2012, št. 2

V reviji, ki jo izdaja Furlansko filološko društvo, so v drugi številki letnika 2012 objavljeni trije znanstveni prispevki.

Eros Constantini se osredotoča na imena vin v Furlaniji in njihovo povezavo s toponimi.

Da so se imena vinskih sort dejansko pojavila v toponimih v 14. in 15. stoletju, ne moremo zagotovo vedeti, saj so se prva imena vin začela omenjati v 14. stoletju (čeprav je vino v furlanskih srednjeveških listinah pogosto omenjeno). Pikoliti, ime najznačilnejše furlanske sorte vina, se je namreč pojavilo šele proti koncu 17. stoletja. Članek z naslovom *Ampelonimia friulana* prinaša tudi abecedni seznam imen sort grozdja z natančno jezikoslovno razlago.

Cursio Conti v svojem prispevku z naslovom *Chiusaforte: Fonti ed ipotesi per una ricerca storica* predstavlja gradivo in svoja odkritja v zvezi z rimsko potjo, ki je vodila v *Noricum*. Del te poti je bila cesta, ki je vodila od Ogleja čez gorski prehod v Kanalski dolini do *Vinurunuma*, pomembnega rimskega središča (nedaleč od današnjega Celovca). Pomembno središče blizu te poti so bile Kluže.

Elisa della Mea v prispevku *Beltrame Sacchia e la riconquista di Marano (1542–1550)* opisuje vlogo Videmčana Beltrama Sacchie, ki jo je imel skupaj z Giuseppejem Ciprianijem iz Brescie in Bernardinom de Castrom iz Pirana pri prvni zavzetju Marana.

V nadaljevanju sledijo trije krajši prispevki: Sandrija Carrozze in Franza Feregota *La elaborazione di un corpus etichetè de lenghe furlane scrite: esperimenti e prospettive*, Angele Felice *Strategia letteraria di Dino Virgili*, un *frut dai Cuèi* ter Sabine Heinemann in Luce Melchiora *La bibliografia ragionata di linguistica friulana, un nuovo sussidio per la ricerca*.

Danila Zuljan Kumar

SOT LA NAPE: Riviste furlane di culture, Udine: Società filologica friulana »G. I. Ascoli« = Societât filologjiche furlane »G. I. Ascoli«, 64/2012, št. 1 – 4

Sot la nape je tromesečnik v italijanščini in furlanščini, ki ga od leta 1949 izdaja Furlansko filološko društvo (*Societât filologjiche furlane/Società filologica friulana*). Letnik 2012 je uredil Dani Pagnucco. Gianfranco Ellero je v uvodnih prispevkih v vseh štirih številkah predstavil umetnost 20. stoletja v Furlaniji, in sicer

v obdobju od pozne romantike do t. i. »liberty« sloga v prvem (str. 7–14), v obdobju med vojnama v drugem (str. 5–12), v poldrugemu desetletju po drugi svetovni vojni v tretjem (str. 11–20) ter v obdobju med 1961 in 2011 v četrtem zvezku revije (str. 11–20). V nadaljevanju prvega zvezka je objavljen še prispevek o kometih Beppina Ponteja (str. 15–18), o dovodnih koritih mlinov na furlanskih rekah in potokih (str. 19–34), o pravniku, politiku in agronomu Gaspereju Luigiju Gaspariju (1774–1854) (str. 35–44), o oblačilni kulturi 14. stoletja, orisani na podlagi fresk in kipov v guminski stolnici (str. 45–50), o trajnostnem razvoju Furlanije (str. 51–54), o trikraljevskih obhodih v Klužah v Reklanici (str. 55–62), o potovanju patra Angela Grilla (1557–1629) po Furlaniji (str. 63–68) ter o frančiškanki Giustu Wladimiru Pancinu (str. 69–71). Drugi zvezek prinaša zanimiv prispevek o pustnih likih in maskiranju na vzhodnoalpskem območju, v katerem avtor Luigi Revelant omenja poleg pustnih likov v Schingianu (provincia Como), v Moeni in Vigu v ladinski Val di Fassi, v kraju Imstu na avstrijskem Tirolskem, v kraju Fornesighe v Val Zoldani pri Bellunu, v Sappadi, Saurisu, Tarčentu in Roddi v Furlaniji tudi hrušiške škorumate (str. 33–40); poleg tega so še prispevki o eni najstarejših godb na pihala v Italiji, *Filarmonica la Prima Lûs* iz Bertiola (str. 21–24), o sliki Svete družine, sv. Antona Padovanskega in sv. Klare v cerkvi sv. Antona v Padovi, pripisani beneškemu slikarju Mattii Bortoloniju (1696–1750) (str. 25–30), o slikarju Pietru Morettiju (str. 31–32), o štirih procesijah v župniji Feletto (str. 41–46), o etimologiji in toponimih za hudournike v Furlaniji, Italiji in anglosaških deželah (str. 47–62), o pevki Adriani Caselotti iz družine furlanskih priseljencev v Združene države Amerike (str. 63–68), o leksikalnih vidikih furlanskega izraza za ralo *aratro* (str. 69–72) in o izvoru, etimologiji in razširjenosti priimka Zoratto (str. 73–77). V tretjem zvezku se zvrstijo članki o sledovih rimske razdelitve zemlje na centurije v Furlaniji (str. 21–24), o oblačilni kulturi vojščakov in plemkinj v 14. stoletju na freski sv. Jurija v stolnici v Pušji vesi (str. 25–28), o milanski razstavi slikarja Angi-

ola D'Andree (1880–1942) (str. 29–32), o izdelavi glasbil iz jelovine iz trbiških in belopeških gozdov (str. 33–48), o dogodkih med prvo svetovno vojno na Tablji (str. 49–54), o botaniku Sabastianu Venzi (1815–1876) (str. 55–60), o dveh Marijinih oltarjih, posvečenih Brezmažežni in Roženvenski Materi Božji v cerkvi sv. Jerneja v Roveredu (str. 61–63), o dolini Dunje (str. 64–68), o vlogi cepina pri obredih prehoda alpincev (str. 69–71), o etimologiji pogostega goriškega priimka Bregant, v katerem avtor, Walter Chiesa, žal zaobide slovansko in slovensko etimologijo (str. 72–74) ter o vodnjakih v kraju Tramonti (str. 75–78). V zadnjem zvezku je objavljen prispevek o Elvini Ritter de la Tour (1841–1916), hčeri goriškega podjetnika Juliusa Hektorja Ritterja (str. 31–36), o oblačilni kulturi plemstva in vojaštva, kot jo izpričujejo upodobitve na freskah učencev Vitaleja da Bologne iz 14. stoletja v stolnici v Spilimbergu (str. 37–40), o zdravnikih Danielu Colonna (1721–1807) (str. 47–58) in Giuseppeju Baldiseri (1837–1884) (str. 66–72), o pesniku Giuseppeju Ungarettiju (str. 59–63), o kotlarju Giu Batti Dearrettiju (str. 64–65), o toponomastiki (str. 73–82), zapiskih o Furlaniji v spominih irskega tenorista in skladatelja Michaela Kellyja (str. 83–88) ter o okupaciji Furlanije s strani avstroogrške vojske po preboju pri Kobaridu (str. 89–92). Zvezke dopolnjuje fotografsko gradivo, predstavitev furlanskih društev, recenzije razstav in knjig, poročila o različnih dogodkih ter objave poročil, zapisnikov in siceršnje dokumentacije Furlanskega filološkega društva.

Špela Ledinek Lozej

nja v narodnoosvobodilnem gibanju sojeni na političnem procesu v Firencah (1958–1959) in oproščeni. Branko Marušič pa je pisal o italijanskem publicistu in politiku Eugeniu Vaina de' Pava, ki je padel v pogorju Krna (*Il problema degli sloveni nella pubblicazioni di Eugenio Vaina de'Pava, caduto nel 1915 sul Monte Rosso-Batognica, nel massiccio sloveno del Monte Nero-Krn*; str. 219–230). Med recenzirani izdajami, ki jih revija objavlja v posebni rubriki, je vredno opozoriti na izid pete knjige (2012) v zbirki *Il Friuli. Storia e società*; obravnava Furlanijo v letih 1943–1964.

Branko Marušič

STORIA CONTEMPORANEA IN FRIULI, Udine: Istituto Friulano per la Storia del Movimento di Liberazione, 41/2012, št. 42

V dvainštirideseti številki videmskega časopisa, posvečenega sodobni furlanski zgodovini, sodelujeta v rubriki *Studi* poleg dveh slovenskih še dva italijanska avtorja. Nevenka Troha je pripevala študijo o borbih Beneške čete (*I partigiani della »Beneška četa« davanti alla Magistratura italiana*; str. 9–41), ki so bili zaradi delova-

POROČILO O DELU SODELAVK IN SODELAVCEV RAZISKOVALNE POSTAJE ZRC SAZU V NOVI GORICI OD 1. 11. 2012 DO 31. 12. 2013

PERSONALNI SESTAV

V letu 2013 so raziskovalno delo na Raziskovalni postaji (dalje RP) ZRC SAZU v Novi Gorici opravljali: doc. dr. **Danila Zuljan Kumar**, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, vodja RP ZRC SAZU v Novi Gorici, dr. **Jasna Fakin Bajec** (na starševskem dopustu do 14. 4. 2013), Sekcija za interdisciplinarno raziskovanje, dr. **Neva Makuc** (na starševskem dopustu od 10. 7. do 13. 10. 2013), Zgodovinski inštitut Milka Kosa, dr. **Špela Ledinek Lozej**, Inštitut za slovensko narodopisje, **Petra Kolenc** (dopust za nego in varstvo otroka ter starševski dopustu od 30. 10. 2012 do 28. 10. 2013) strokovna sodelavka na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa, prof. dr. **Branko Marušič** (znanstveni svetnik v pokojju) na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa.

Dr. Neva Makuc kot predavateljica sodeluje s Fakulteto za humanistiko Univerze v Novi Gorici.

DOKTORSKI ŠTUDIJI

Petra Kolenc opravlja podiplomski doktorski študij na programu Zgodovina Evrope in Sredozemlja na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem, v okviru katerega pripravlja doktorsko disertacijo z naslovom *Trnovski gozd [Trnovska planota] v gospodarsko-političnih in kulturno-socialnih dinamikah treh stoletij (od 18. do 20. stoletja): med mikro-zgodovinsko obravnavo in pisanjem lokalne zgodovine* (mentorica: red. prof. dr. Marta Verginella, somentorica doc. dr. Dragica Čeč).

GOSTUJOČA PREDAVANJA NA UNIVERZAH

☉ Jasna Fakin Bajec

Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za andragogiko in pedagogiko, 14. 5. 2013: predavanje *Vloga kulturne dediščine pri vzpostavljanju trajnostne skupnosti* pri doc. dr. Nives Ličen.

☉ Špela Ledinek Lozej

Nova Gorica, Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici, program Kulturna zgodovina, 10. 1. 2013: predavanje *Rimska, srednjeveška in novoveška poselitev, stavbarstvo in stanovanjska kultura v Vipavski dolini* pri predmetu Kultura fevdalne družbe.

PREDAVANJA, REFERATI IN DRUGI JAVNI NASTOPI

☉ Jasna Fakin Bajec:

Aveiro, Portugalska, Sharing cultures 2013, 3. mednarodna konferenca o nematerialni dediščini, Green lines Institute, 24. 6. 2013, predavanje: *Intangible cultural heritage as a medium for the establishment of sustainable development*.

Trenta, Triglavski narodni park, Informacijsko središče, 5. simpozij etnologov konsekvatorjev Slovenije in Hrvaške, Varstvo nepremične kulturne dediščine, 9. 10. 2013, predavanje: *Razvojni potenciali kulturne dediščine v okviru novih izzivov spomeniško varstvene službe – predstavitev izhodišč mednarodnega*

projekta THETRIS.

Ljubljana, Slovenski etnografski muzej, Simpozij Slovenskega etnološkega društva Interpretacije dediščine, 19. 10. 2013, predavanje: *Interpretacija dediščine med teorijo in prakso: vloga stroke pri rabi kulturne dediščine v lokalnem okolju*.

Soavtorstvo z dr. Sašo Poljak Istenič:

Rimske toplice, Slovenski regionalni dnevi, 24. 10. 2013: predavanje *Kako s pomočjo kulturne dediščine doseči trajnostni razvoj podeželja?*

● Špela Ledinek Lozej:

Budimpešta, Research Centre for the Humanities at the Hungarian Academy of Sciences, 19. 4. 2013: predavanje *Dairying in the Slovenian high mountain pastures* na konferenci *Traditional food culture in Central Europe* v okviru projekta Etnofolk.

Bohinjska Bistrica, Dom Joža Ažmana, 15. 2. 2013: predstavitev filma *Visokogorska planina Krstenica*, ki je nastal v okviru priprave Registra žive kulturne dediščine Slovenije in v okviru mednarodnega projekta Etnofolk.

Soavtorstvo z Natašo Rogelja:

Zagreb, Institut za migracije in narodnosti, 10. 12. 2013: otvoritev foto-dokumentacijske razstave *Ženske delovne migracije v prvi polovici 20. stoletja v Istri: Šavrinke nekoč in danes* ter predavanje o Šavrinkah in uporabi biografske metode ob raziskovanju ženskih delovnih migracij.

● Neva Makuc:

Koper, 23. 5. 2013: predavanje »Slavi« z *gledišča novoveške furlanske historiografije* na mednarodnem znanstvenem sestanku *Kontaminacije »Zgornji Jadran med srednjim vekom in sodobnostjo: diskurzi, prakse in reprezentacije«*, Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem, 23.-25. 5. 2013.

Nova Gorica, 18. 10. 2013: predavanje *Sclavi, schiavi in podobni izrazi v miselnem svetu novoveških avtorjev* na *Škrabčevih dnevih 8*, Univerza v Novi Gorici, 18. 10. 2013.

● Danila Zuljan Kumar:

Kaunas, Litva, 6. 12. 2012: predavanje *Slo-*

venian Linguistic Atlas 1: metonymical and metaphorical expressions na konferenci *Polilogue in geolinguistics and sociolinguistics: the 21st century approach*, Kaunas, 6.-7. 12. 2012.

Reka, 29. 3. 2013: predavanje *Language and identity: Slovenians and Friulians in Italy* na konferenci *Borders and Identities Conference 2013*, University of Rijeka, Rijeka, 29.-30. 3. 2013.

Grad Kromberk, 17. 1. 2013: *Izobraževanje za popisovalce v okviru projekta ZBORZBIRK*.

Trondheim, Norveška, 27. 6. 2013: predavanje *Slovenian-Friulian-Italian language in Ter/Torre dialect of Slovenian* na konferenci "ICLAVE 7: 7th international conference on language variation in Europe", Trondheim, Norveška, 26.-28. 6. 2013.

Plešivo v Brdih, 26. 8. 2013: *Stories from the Brda Region*; pripovedovanje briških zgodb na Mednarodnem mladinskem filmskem taboru, v organizaciji Ustanove Silvana Furlana.

PREDSTAVITVE, GOVORI

● Jasna Fakin Bajec:

Planina nad Ajdovščino, 1. 12. 2013; Ajdovščina, 8. 12. 2013; Podraga, 14. 12. 2013: predstavitev knjige *Dobra stara šola: utrinki iz šolskega življenja na Planini pri Ajdovščini skozi čas*.

● Petra Kolenc:

Štandrež (IT), Kulturni dom, 1. 3. 2013: predstavitev projekta in knjige *Povej k'ku je blo an bot: hišna in ledinska imena v Štandrežu*.

Lokve, Prostori društva LO-KO, 9. 5. 2013: tiskovna konferenca in predstavitev publikacij *Pred wjska sm jmu anda fajn baba: o zgodovinskem razvoju škofarske obrti – pintarstva: s katalogom škofarskega orodja in izdelkov* (ur. Petra Kolenc) ter knjige pravljic (3. knjiga iz zbirke *Besede s Planote*) *Za sedmimi griči in devetimi hribi: pravljice in domišljajske pripovedi iz gozda trnovskega* (avtor Vladimir Leban, ur. Petra Kolenc in Polona K. Pavlin).

Lokve, Krajevna skupnost, 15. 6. 2013: predstavitev knjige *Pred wjska sm jmu anda fajn baba: o zgodovinskem razvoju škofarske obr-*

ti – pintarstva: s katalogom škafarskega orodja in izdelkov (ur. Petra Kolenc), *Za sedmimi griči in devetimi hribi: pravljicne in domišljajske pripovedi iz gozda trnovskega* (avtor Vladimir Leban, ur. Petra Kolenc in Polona K. Pavlin) ter *Iz Lovca: z besedo in črto po Trnovskem gozdu: Lovec 1911–2011* (ur. Franc Černigoj [et al.]).

● Špela Ledinek Lozej

Štanjel, Stolp na vratih, 19. 7. 2013: predstavitev fotografske razstave *Sozvočja* avtorja Urbana Goloba ob odprtju razstave.

● Danila Zuljan Kumar:

Grad Dobrovo, 30. 11. 2013: predstavitev monografije *Brda in Brici*.

BIBLIOGRAFIJA

● Jasna Fakin Bajec:

Soavtorstvo s Sašo Poljak Istenič: Kako s pomočjo kulturne dediščine doseči trajnostni razvoj podeželja? V: *Nove razvojne perspektive*. Ljubljana: ZRC SAZU, str. 173–180.

Intangible cultural heritage as a medium for the establishment of sustainable development. V: *Sharing cultures 2013* [Elektronski vir]: *proceedings of the 3rd International Conference on Intangible Heritage* (Sérgio Lira, Rogério Amoêda & Cristina Pinheiro – ur.), Barcelos, Portugal: Green lines Institution.

Marijine božjepotne cerkve med Alpami in Krasom. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Dobra stara šola: utrinki iz šolskega življenja na Planini pri Ajdovščini skozi čas. Planina pri Ajdovščini: Društvo gospodinj in dramska skupina iz Planine.

Pomen evropskega projekta THETRIS pri razvoju podeželja na Goriškem. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, št. 10 (2013), str. 36–39.

● Soavtorstvo s Petro Kolenc:

Srednjeevropska cerkvena pot. V: *Most*. Letn. 11, št. 40 (dec. 2013), str. 17.

Promocija goriške sakralne dediščine v Evropi. V: *Goriška*. Leto 12, št. 12 (11. dec. 2013), str. 4.

V srednjeevropski cerkveni poti tudi goriška

svetišča. V: *Novi glas*. Leto 18, št. 35 (26. sep. 2013), str. 9.

● Petra Kolenc:

Med glažutarji na robu Trnovskega gozda: razvoj steklarske obrti med Gorenjo Trebušo, Lazno in Lokvami v letih od 1722 do 1825/30. V: *Goriški letnik*, št. 35 (2011) 2013, str. 97–127.

Zgodovinski razvoj škafarske obrti - pintarstva v vasi Lokve. V: Kolenc, Petra (ur.). *Pred wjska sm jmu adna fajn baba: o zgodovinskem razvoju škafarske obrti - pintarstva v vasi Lokve s katalogom škafarskega orodja in izdelkov*. Lokve: Turistično, kulturno in športno društvo LO-KO, 2012, str. 15–32.

O oblačilni kulturi otrok na Trnovsko-Banjški planoti. V: Bremec Šuligoj, M. (ur.) *Oblačilna kultura na Trnovsko-Banjški planoti*. Lokovec: Kulturno-turistično društvo Lokovec, 2013, str. 20–39.

Patti Smith: Pač mulca: Modrijan 2011, 312 str., prevod Jure Potokar. V: *Razpotja*, jesen/zima 2012, letn. 3, št. 9/10, str. 92.

Katalog knjižnice dr. Henrika Tume. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013, [elektronski vir].

O svetu za sedmimi griči in devetimi hribi: pravljicne in domišljajske pripovedi iz gozda trnovskega, V: Leban, Vladimir. *Za sedmimi griči in devetimi hribi: (Besede s Planote, 3)*. Lokve: Društvo ljubiteljev narave Planota, 2012, str. 88–89.

O zbiranju hišnih in ledinskih imen v Štandrežu. V: *Povej, k'ku je blo an bot ---: hišna in ledinska imena v Štandrežu*. Kulturno društvo »Oton Župančič« v sodelovanju z učenci 4. in 5. razreda Osnovne šole »Fran Erjavec« v Štandrežu in Raziskovalno postajo ZRC SAZU Nova Gorica; [zbrala in uredila Sara Bošk in fotografije Martin Srebrnič, Tjaša Corva, stare fotografije iz osebnih arhivov vaščanov Štandreža]. Štandrež: Kulturno društvo "Oton Župančič", 2012 (Gorica: Grafica Goriziana), 78 str.

O raziskovanju oblačilnega videza na Trnovsko-Banjški planoti. V: Šuligoj Bremec, Miroslav (ur.). *Oblačilna kultura na Trnovsko-Banjški planoti*. Lokovec: Kulturno turistično društvo, 2013, str. 14–20.

O motivih s prvih razglednic iz Trnovske planote. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, št. 10 (2013), str. 23–30.

Urednica:

Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja, št. 35 (2011), 2013.

Pred wjska sm jmu adna fajn baba: o zgodovinskem razvoju škofarske obrti - pintarstva v vasi Lokve s katalogom škofarskega orodja in izdelkov. Lokve: Turistično, kulturno in športno društvo LO-KO, 2012.

Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici, št. 10 (2013).

Leban, Vladimir. *Za sedmimi griči in devetimi hribi*: (Besede s Planote, 3). Lokve: Društvo ljubiteljev narave Planota, 2012, 90 str.

Rijavec, Ana Marija »Trnovcem bom napravil čast in bom postal najbolj »debel glava« na Trnovski planoti«: Jožef Rijavec - Pepč z Murave, pater Damaz, 23. februar 1913, Trnovo - 4. maj 1998, Conegliano. Trnovo pri Gorici: Društvo žena in deklet, 2013, 22 str.

Sourednica:

Šterbenc Svetina, Barbara (ur.), Kolenc, Petra (ur.), Godeša, Matija (ur.). *Zgodovinski pogledi na zadnje državno ljudsko štetje v avstrijskem Primorju 1910: jezik, narodnost, meja.* Ljubljana: Založba ZRC, 2012.

Šterbenc Svetina, Barbara (ur.), Kolenc, Petra (ur.), Godeša, Matija (ur.). *Zgodovinski pogledi na zadnje državno ljudsko štetje v avstrijskem Primorju 1910: jezik, narodnost, meja.* Ljubljana: Založba ZRC, 2013 [Elektronski vir].

Žbona Trkman, Beatrice (ur.), Kolenc, Petra (ur.). *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja*, ob 60-letnici Goriškega muzeja, št. 36 (2012), 2013 (v tisku).

☉ Špela Ledinek Lozej:

Kaminska kuhinja v Vipavski dolini. V: Šter, K. (ur.). *Historični seminar 10.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, str. 83–103.

Obnova stavbnega fonda po prvi svetovni vojni v Vipavski dolini. V: Godina-Golija, M. (ur.). *Vojne na Slovenskem: pričevanja, spomini, podobe.* 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, str. 63–75.

Stavbarstvo in stanovanjska kultura v Vi-

pavski dolini v času zadnjega državnega ljudskega štetja v avstrijskem Primorju. V: Šterbenc Svetina, B. (ur.), Kolenc, P. (ur.), Godeša, M. (ur.). *Zgodovinski pogledi na zadnje državno ljudsko štetje v avstrijskem Primorju 1910: jezik, narodnost, meja.* Ljubljana: Založba ZRC, 2012, str. 143–155.

Stanovanjska kultura v etnološki vedi. V: *Traditiones*, 42(1)/2013, str. 143–163.

Spremembe kuhinjskega prostora v 20. stoletju: primer Vipavske doline. V: Mogorovič Crljenko, M.(ur.); Uljančič-Vekić, E. (ur.): *Domus, casa, habitatio: kultura stanovanja na jadranskom prostoru: zbornik radova s medunarodnog znanstvenog skupa* (Istarski povijesni biennale, sv. 5). Poreč: Zavičajni muzej Poreštine; Pazin: Državni arhiv; Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, 2013, str. 178–194.

O kulturni dediščini, zbirkah in zbirateljih. V: *Most*, 9(38)/2013, str. 2.

Planini Sleme in Medrje na Tolminskem. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, št. 10 (2013), str. 31–35.

Soavtorstvo:

Ledinek Lozej, Špela; Rogelja, Nataša. Šavrinka, Šavrini in Šavrinija v etnografiji in literaturi = The Šavrinka, Šavrin, and Šavrinija in ethnography and literature. V: Perenič, U. (ur.). *Prostor v literaturi in literatura v prostoru = Space in literature and literature in space*, (Slavistična revija, letn. 60, št. 3). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, jul.-sep. 2012, str. 537–547, 549–560.

http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2012_3_21.pdf,

http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2012_3_22.pdf.

Šmid Hribar, Mateja; Ledinek Lozej, Špela. The role of identifying and managing cultural values in rural development. V: Bole, D. (ur.); Pipan, P. (ur.); Komac, B.(ur.). *SyCULTour 2013 (Acta geographica Slovenica 52 (2)/2013)*. Ljubljana: Založba ZRC, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2013, str. 371–378.

☉ Neva Makuc:

Testimonianze sugli Sloveni in Marc'Antonio Nicoletti V: Memorie storiche forogiuliesi 2013, št. XC, str. 57–65 (v tisku).

Contributo sulla conoscenza degli Slavi da

parte degli storici friulani moderni V: Quaderni Giuliani di Storia XXXIII/2012, št. 3-4, str. 57-68 (v tisku).

Marc'Antonio Nicoletti: *Patriarcato di Filippo Allenconio, che contiene LA GVERRA CIVILE TRÀ FVRLANI, DEL ANNO 1381 FIN AL 1387*. Objava odlomka o značaju in navadah Tolmincev v 16. stol. V: *Goriški letnik* 2013, št. 36, str. 271-276.

Andrej Malnič (1961-2013), tankočuten in prodoren Goričan (z bibliografijo). V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, št. 10 (2013), str. 45-51.

Končno poročilo o rezultatih raziskav:

Collection of good practices: THETRIS project: WP 3.3.2. Nova Gorica: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Raziskovalna postaja v Novi Gorici = Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Research Station Nova Gorica, 2013.

Regional SWOT analysis of the Goriška Region: THETRIS project: WP 3.3.1. Nova Gorica: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Raziskovalna postaja v Novi Gorici = Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Research Station Nova Gorica, 2013.

Prevodi iz slovenskega v italijanski jezik:

Prevajanje projektne dokumentacije za projekt ZBORZBIRK.

Riassunto V: Devetak, Robert. *Ročinj na prehodu iz 19. v 20. stoletje*. Ročinj, Doblar: Kulturno društvo Valentin Stanič, 2013, str. 112-113.

Prevod več izvlečkov iz slovenskega jezika v italijanski V: *Goriški letnik* 2013, št. 36 (v tisku).

Cavazza, Silvano. »Nenavadna osebnost«. Profil Petra Pavla Vergerija v: *Stati inu obstat: revija za vprašanja protestantizma IX/2013*, št. 17-18, str. 10-26.

Lorenzetti, Luigi. *Approcci nelle ricerche della storia economica delle Alpi svizzere = Pristopi v raziskovanju gospodarske zgodovine švicarskih Alp V: Gospodarska in družbena zgodovina med retrospektivo in perspektivo = Economic and social history from retrospective to perspective: mednarodni znanstveni simpozij, 14.-16. november 2012: povzetki re-*

feratov, Ljubljana: [Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU], 2012, str. 33-37.

Mocarelli, Luca. *Quale storia economica?: qualche considerazione a partire dal dibattito sui living standards = Kakšna gospodarska zgodovina?: nekaj razmislekov, začenši z razpravo o življenjskih standardih V: Gospodarska in družbena zgodovina med retrospektivo in perspektivo = Economic and social history from retrospective to perspective: mednarodni znanstveni simpozij, 14.-16. november 2012: povzetki referatov*, Ljubljana: [Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU], 2012, str. 21-25.

Prevod predavanja: Marušič, Branko. *Gli scrittori latini del Seicento e del Settecento nati a Solkan/Salkano (predstavljenega na Convegno annuale di studio della Deputazione di Storia Patria per la Venezia Giulia na temo Gorizia tra storia e cultura. Nuovi contributi*, Gorica, 20. 10. 2012).

Branko Marušič (izbor):

Ljudsko štetje 31. decembra leta 1910 na Goriškem. V: Zgodovinski pogledi na zadnje-državno ljudsko štetje v Avstrijskem Primorju 1910. Jezik, narodnost, meja. Ljubljana, ZRC SAZU, 2012, str. 77-86.

Andrej Ipavec (1880-1924). *Ob stoletnici prve popolne državne gimnazije s slovenskim učnim jezikom. V: Koledar 2013*, Gorica, GMD, 2012, str. 50-56.

Goriška realčna leta Danila Lokarja (1903-1910). V: *Simpozij Danilo Lokar, 120-letnica rojstva, zbornik prispevkov*, Ajdovščina, Lavričeva knjižnica, 2012, str. 15-20.

Beneška Slovenija v goriškem listu *Novi čas* leta 1913. V: *Trinkov koledar 2013*, Čedad 2012, str. 121-125.

Rapporti tra gli intellettuali sloveni e italiani nella Gorizia del periodo precedente la prima guerra mondiale. V: *Antonio Morassi: tempi e luoghi di una passione per l'arte*. Udine, Forum, 2012, str. 232-230.

Il problema degli Sloveni nella pubblicazioni di Eugenio Vaina de'Pava, caduto nel 1915 sul Monte rosso (Batognica) nel massiccio sloveno del Monte nero (Krn). V: *Storia conmtemporanea in Friuli* (Udine), 41/2012, št. 42, str. 219-230.

Marginalije s tigrovskim gibanjem. V: *Svobodna misel*, 19. 3. 2013, št. 3, str. 18.

Prispevki k življenjepisu državnega in deželnega poslanca Antona Černeta (1813–1891) iz Tomaja. V: *Državni in deželni poslanec Anton Černe (1813–1891). Ob dvestoletnici rojstva*. Gorica, GMD, 2013, str. 9–48.

Vstaja na Primorskem in Kobariska republika. V: *Primorske novice*, 7. val, 23. 8. 2013, št. 194, str. 20–21.

Prva slovenska državna gimnazija v Gorici. V: *Primorske novice*, 7. val, 27. 9. 2013, št. 224, str. 20–21.

Okroglica po šestdesetih letih. V: *Tu smo doma!* Vogrsko–Nova Gorica 2013, str. 6–7.

Pregled zgodovine visokega šolstva na Goriškem. V: *Slavistika v regijah – Nova Gorica*. Ljubljana, SDS, 2013, str. 28–37.

O narodnoosvobodilnem boju na Primorskem. V: *Spominski park NOB Trnovo pri Gorici*. Nova Gorica 2013, str. 9–32.

O stockholmski spomenici Jugoslovanske socialdemokratske stranke in Istri. V: *Zbornik u čast Petru Strčiću*, Rijeka, Povijesno društvo, 2012, str. 387–401.

O pomembnih osebnostih Primorske. V: *Koledar* 2014, GMD, 2013 str. 78–85.

Domoznanstvo Rada Bednarika. V: *Nekdaj v starih časih. Spisi Rada Bednarika (1902–1975) in prispevki o njem*. Gorica, GMD, 2013, str. 275–283.

Gradivo za bibliografijo Rada Bednarika V: *Nekdaj v starih časih. Spisi Rada Bednarika (1902–1975) in prispevki o njem*. Gorica, GMD, 2013, str. 327–340.

Prispevek k poznavanju narodnostnih razmer v Brdih. Ob 140-letnici briškega tabora. V: *Brda in Brici. Strokovni in znanstveni prispevki o Brdih*. Dobrovo, Občina Brda, 2013, str. 107–128.

Latinski pisci iz 17. in 18. stoletja, rojeni v Solkanu. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, št. 10 (2013), str. 6–12.

☉ Danila Kumar Zuljan:

Večpomenskost poimenovanj za pomena 'obrvi' in 'trepalnice' v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA, ALI in ASLEF). *Ann, Ser. hist.*

sociol., 2012, letn. 22, št. 2, str. 487–498, ilustr.]

Brda na slovenskem narečnem zemljevidu. V: *Brda in Brici. O ljudeh, zgodovini, jeziku, besedni umetnosti, stavbarstvu in rastlinstvu Brd*. Dobrovo: Občina Brda. 328–340.

Danila Zuljan Kumar (ur.), Tanja Gomiršek (ur.), 2013. *Brda in Brici. O ljudeh, zgodovini, jeziku, besedni umetnosti, stavbarstvu in rastlinstvu Brd*. Dobrovo: Občina Brda. 346 str.

Jezik, skupnost, identiteta: odnos do prvega (materne) jezika v času globalizacije (primer Beneških Slovencev in Furlanov). V: *Goriški letnik* 2013, št. 35 (2011), str. 229–242.

Z vsakim jezikom, ki ga ohranimo, ohranimo veliko več kot zgolj besede. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU Nova Gorica*, št. 10 (2013), str. 40–44.

Razvoj slovenske identitete. V: *Meddobja 2013* (v tisku).

Neosebne glagolske oblike in gradnja podrednih stavkov v subiskem govoru terskega narečja. V: *Jezikoslovni zapiski* 2013/2 (v tisku).

PEDAGOŠKO DELO

☉ Neva Makuc:

V sklopu predavateljskih obveznosti na Univerzi v Novi Gorici, Fakulteti za humanistiko, program kulturna zgodovina, je Neva Makuc v zimskem semestru študijskega leta 2012/2013 kot asistentka pripravljala in izvajala predavanja ter seminar pri predmetu *Zgodovina fevdalne družbe*, v omenjenem semestru ter v poletnem semestru študijskega leta 2013/2014 pa vaje pri predmetu *Zgodovina historiografije*.

☉ Danila Zuljan Kumar:

Mentorstvo pri diplomskih nalogah na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici: Vlasta Križman: *Furlanska identiteta*
Tadeja Curk: *Vinogradniška in vinarska terminologija vasi Lokavec*.

Pripravila je prenovljena učna načrta za do in podiplomsko stopnjo pri predmetu *Slovenska dialektologija* ter pripravila in vodila izpite pri predmetu *Slovenska dialektologija*.

REDNA IN IZREDNA DEJAVNOST

☉ Jasna Fakin Bajec:

Na Ljudski univerzi (LU) v Ajdovščini je 7. 3. 2013 začela izvajati študijski krožek *Kulturna dediščina – vir za trajnostni razvoj*.

Marca 2013 je na LU v Ajdovščini izvajala tudi prvi sklop izobraževalnega programa *PO-NUDNIK tradicionalnih izdelkov, pridelkov in storitev*, ki je namenjenemu brezposelnim. Predavala je o rabi tradicije in dediščine za nove poslovne priložnosti.

Z dr. Otom Luthrom vodi Razvojni forum Kras, katerega poslanstvo je vzpostaviti vzajemno sodelovanje pri trajnostnem razvoju Krasa.

Za Krajevno skupnost Kobjeglava-Tupelče (Občina Komen) ureja knjižno delo *Kobjeglava in Tupelče skozi čas*, avtorja Jožefa Abrama. V sodelovanju z Vaško skupnostjo Branik (MONG) je pripravila vsebino za brošuro *Po starodavni poti med preteklimi pomniki in prihodnjimi upi*, ki bo izšla v letu 2014.

17. 10. 2013 je novemu častnemu doktorju UNG prof. dr. Dirku Hoerderju (profesor z Univerze v Arizoni) in članici prof. dr. Suzani van Dijk (raziskovalka na inštitutu Nizozemske akademije znanosti v Haagu) predstavila zgodovino in način življenja v Novi Gorici in Gorici ter ju popeljala po glavnih turističnih znamenitostih.

☉ Petra Kolenc:

Vodila je knjižnico RP ZRC SAZU in opravljala strokovno delo pri projektih ZBORZ-BIRK ter THETRIS na RP v Novi Gorici ter skrbela za arhiv in knjižnico dr. Henrika Tume.

V letu 2013 je urejala publikacijo avtorice Ana Marije Rijavec (et al.) z delovnim naslovom *Trnovska čitanka: izbor objavljenega in neobjavljenega gradiva o vasi Trnovo in okoliških zaselkih* (izzide 2014). Kolenčeva je napisala uvodno študijo O zgodovini izkoriščanja Trnovskega gozda (MONG) ter še nekatere prispevke za obogatitev vsebine knjige o ljudeh iz Trnovega (četrti knjiga v sklopu zbirke *Besede s Planote*).

Na povabilo Krajevne skupnosti Lokve (MONG) je v prostorih nekdanje osnovne šole Lokve 15. 6. 2013 pripravila razstavo *Lokve v prvi in drugi svetovni vojni*.

V sodelovanju Raziskovalne postaje ZRC

SAZU z Društvom Planota pripravlja že peto knjigo iz zbirke *Besede s Planote*.

☉ Špela Ledinek Lozej:

Špela Ledinek Lozej je podpredsednica strokovnega sveta Slovenskega etnografskega muzeja.

☉ Neva Makuc:

Sodeluje z odborom Kultura in izobraževanje Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje GO (EZTS GO) pri pripravljanju projektnih strategij za področje goriške kulturne dediščine.

Sodeluje pri zbiranju zamisli o obeleževanju stoletnice 1. svetovne vojne v okviru občine Gorica v Italiji ter Mestne občine Nova Gorica.

Sodeluje pri diskusiji glede povezovanja Gorice in Nove Gorice preko razpršenega muzeja 20. stol. (zamisli revije *Isonzo-Sočča*).

Prevaja različno strokovno gradivo in znanstvene tekste iz slovenskega v italijanski jezik in obratno.

S strani občine Brda je bila imenovana v Odbor za obeležitev 500-letnice cerkve sv. Križa v Kojškem.

☉ Danila Zuljan Kumar

Koordinirala je delo na RP Nova Gorica, pripravila program dela RP ZRC SAZU za leto 2013 za Mestno občino Nova Gorica ter poročilo o delu za Mestno občino Nova Gorica, Občine Brda, Šempeter-Vrtojba in Renče-Vogrsko. V Subidu v Terski dolini je snemala gradivo za subiski slovar, vodila je programski odbor za Gradnikove večere 2013 ter za Škrabčeve dneve 2013, intervjuvala je govorce v Beneški Sloveniji o njihovem odnosu do slovenščine (za znanstveni prispevek o identiteti), strokovno je pregledala knjigo Vlada Klemšeta o ledinskih imenih v Medani in napisala uvodno besedilo Medanski govor (v tisku), v objavo je oddala prispevka Slovenian-Friulian-Italian Linguistic Contact in Ter/Torre Dialect of Slovenian in Figurative Expressions in Slovenian Linguistic Atlas. Napisala je oceno za napredovanje dr. Jasne Fakin Bajec in oceno doktorske disertacije Klare Šumenjak. Pregledala je slovenska in angleška besedila sodelavk RP ZRC SAZU v

Novi Gorici, jezikovno pregledala monografijo *Brda in Brici* ter *Izvestja*.

Vse sodelavke in sodelavec RP ZRC SAZU so članice uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja* ter *Izvestja* (ur. Petra Kolenc). Vse sodelavke so tudi sodelovale pri pripravi monografije *Brda in Brici* (ur. Danila Zuljan Kumar in Tanja Gomiršek).

SODELOVANJE PRI TEKOČIH PROJEKTIH¹

● Jasna Fakin Bajec:

Kulturna dediščina – medij za vzpostavljanje trajnostnega razvoja v lokalnem prostoru, podoktorski temeljni projekt ARRS

V letu 2013 se je nadaljevalo delo na terenu, zlasti strokovno sodelovanje z lokalnimi društvi in zbiranje gradiva o načinu življenja na kraški domačiji. Delo z Društvom gospodinj in dramske skupine iz Planine pri Ajdovščini je bilo osredotočeno na zbiranje zgodovinskih in ustnih virov iz šolskega življenja na Planini pri Ajdovščini. Izdana je bila knjižica *Dobra stara šola: utrinki iz šolskega življenja na Planini pri Ajdovščini skozi čas*, katere namen ni le predstavitev zgodovine šolstva, temveč nauke nekdanjih učencev in učiteljev planinske šole uporabiti kot temelj za reševanje trenutnih socialnih in gospodarskih težav na podeželju.

THETRIS (THEmatic Touristic Route Developmnet with the Involvement of Local Society), mednarodni evropski projekt sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR), program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa (Central Europe 2007–2013)

Jasna Fakin Bajec je pri projektu THETRIS sodelovala na tretjem transnacionalnem delovnem srečanju v Astiju (Italija) v dneh 19.–21. kjer je predstavila regionalno Marijino božjepotno pot po Goriški regiji. Z Nevo Makuc se je v dneh od 11. do 13. septembra udeležila mednarodne recenzije dobrih praks v Torinu,

ki ga je organizirala Provinca Torino. Je tudi avtorica publikacije *Marijine božjepotne cerkve med Alpami in Krasom* (Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013). Z Nevo Makuc pripravlja vsebino za vodenje delovnega paketa 5.

● Špela Ledinek Lozej:

ETNOFOLK (Ohranjanje in pospeševanje etnološke dediščine v Srednji Evropi), mednarodni evropski projekt sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR), program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa (Central Europe 2007–2013)

Špela Ledinek Lozej je sodelovala pri diseminacijskih aktivnostih projekta (predstavitve in objave), pripravila opise dobrih praks, udeležila se je sestanka projektnih partnerjev in konference o tradicionalni prehrani v Srednji Evropi v Budimpešti (17.–19. 4. 2013).

Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih prostorov in praks, raziskovalni program ARRS

Špela Ledinek Lozej je preučevala prostore materialnega.

THETRIS

Špela Ledinek Lozej je vodila in koordinirala projektne aktivnosti na ZRC SAZU, pripravila poročila prvostopenski kontroli in za vodilnega partnerja, se udeležila sestankov projektnih partnerjev, mednarodne delovne skupine in nadzornega odbora v Presovu (30.–31. 1.), v Astiju (19.–21. 6.) in v Krásni Lípi (3.–5. 12.), organizirala, pripravila vsebine in vodila dva sestanka regionalne delovne skupine (8. 1. in 9. 4., Grad Kromberk), sodelovala pri zasnovi goriškega dela srednjeevropske cerkvene poti ter pripravila tekstovno in slikovno gradivo za predstavitve projekta, projektnih aktivnosti in cerkvene poti v brošurah, na zemljevidu in na spletišču.

Triglavski narodni park: Dediščine, akterji – strategije, vprašanja in rešitve, temeljni raziskovalni projekt ARRS

Špela Ledinek Lozej je raziskovala kompleksno dinamiko, ki je v ozadju ohranitve (dediščine) planinske paše in predelave mleka v pla-

¹ Več informacij o tekočih projektih je na voljo na spletni strani ZRC SAZU.

ninah v Triglavskem narodnem parku. Izsledke je predstavila na konferenci in v prispevkih.

ZBORZBIRK (Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom), projekt sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR), program čezmejnega sodelovanja Italija – Slovenija 2007–2013

Špela Ledinek Lozej je vodja projekta pri katerem poleg Inštituta za slovensko narodopisje pri Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici sodeluje še deset partnerjev. Koordinirala je projektne aktivnosti v okviru partnerstva in v okviru ZRC SAZU, pripravljala poročila prvostopenjski kontroli ter poročilo vodilnega partnerja za skupni tehnični sekretariat organa upravljanja programa ter sodelovala pri vseh aktivnostih projekta.

☉ Neva Makuc:

Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti, raziskovalni program ARRS

Neva Makuc raziskuje novoveške plemiške identitete na mejnem habsburško-beneškem prostoru: v prvi vrsti poskus rekonstrukcije genealogij določenih plemiških rodbin na Goriškem. Poleg tega preučuje problematike v okviru spreminjajočih se razmer, v katerih se je – na različnih območjih in obdobjih – znašlo evropsko plemstvo od konca srednjega veka do 19. stol. ter posledično prilagoditve, uspehi in porazi evropskih plemiških rodbin.

Uporniške preživetvene strategije na Slovenskem (16.–19. stoletje), aplikativni raziskovalni projekt ARRS

Neva Makuc raziskuje novoveško tihotapstvo ter plemiško razbojništvo ob habsburško-beneški meji.

Pripravlja pregled virov in literature, nanašajoče se na različne novoveške preživetvene prakse zahodnega slovenskega prostora. Raziskava, vezana na problematiko razbojništva, bo predstavljena junija 2014 na simpoziju v Kopru (predvidena je tudi objava). Raziskava je osnovana na preučevanju raznolikih primarnih virov v župnijskem arhivu v Krminu, zgodovinskem pokrajinskem arhivu v Gorici (arhiv Del Mestre), mestni knjižnici v Gorici,

arhivu rodbine Coronini v hrambi državnega arhiva v Gorici itd.

Vodilni humanisti slovenskega prostora med 16. in sredo 19. stoletja ter njihovo socialno in kulturno okolje, temeljni raziskovalni projekt ARRS

Neva Makuc preučuje določena rokopisna dela čedadjskega notarja Marc'Antoniju Nicoletiju (um. 1596), zlasti tista, ki so posebno pomembna za zgodovino zahodnega slovenskega prostora (objavi na projektne wiki spletišču ter v Goriškem letniku). Raziskava temelji na preučevanju historiografskih virov v hrambi knjižnice Guarneriana v kraju San Daniele del Friuli ter videmske knjižnice Vincenzo Joppi. Predvidena je predstavitev rezultatov raziskave na simpoziju.

Po usmeritvah prof. dr. Borisa Golca preučuje možnosti hrambe morda še neodkrita Valvasorjeva dela po raznih goriških knjižnicah, in sicer na osnovi preučevanja korespondence v arhivu Strassoldo-Villanova (neurejen fond) ter nepopisanega knjižnega gradiva v semeniški knjižnici v Gorici ter rodbinskih povezav v goriškem pokrajinskem arhivu.

THETRIS

Neva Makuc sodeluje pri delovnih paketih 2 (postavitve petih informacijskih tabel), 3 (priprava SWOT analize goriške regije in pregleda dobrih praks, sodelovanje na mednarodni recenziji dobrih praks, ki je potekalo 11.–13. 9. 2013 v Torinu ter sodelovanje pri pripravi poročila recenzentov; sodelovanje pri pripravi in vodenju srečanj regionalne delovne skupine), z Jasno Fakin Bajec vodita delovni paket 5.

ZBORZBIRK

Neva Makuc prevaja projektno dokumentacijo.

☉ Danila Zuljan Kumar

Slovenski lingvistični atlas, 2 knjiga

Zapis gradiva za SLA 2 za T087 Števerjan, zapis gradiva za SLA 2 in 3 za V022 Pokrče – Poggersdorf in V063 Gornja Černejca – Cergneu di sopra; zapis dodatnih vprašanj za T020 Zabrdra – Saberda, T022 Pokrče – Poggersdorf, T030 Bela – Vellach, T031 Lepena – Leppen,

T060 Breg – Pers, T063 Gornja Černjeja – Cergneu di sopra, T082 Mirnik, T087 Števerjan.

Zapis gradiva z listkov: V470 *palica*, V157 *klet* (splošno), V161 *hlev* (splošno).

Zapis gradiva iz zvezkov in iz novih točk: V141 splošno *opeka*, V141 a *opeka strešna*, V141 b *opeka zidna*, V146a *štedilnik*, V146b *kuhinja*, V147a *peč*, V147b *ognjišče*, V157 splošno *klet*, V157 a *klet za shranjevanje krompirja*, V157 b *klet za shranjevanje vina*, V159 *streha*, V161 splošno *hlev*, V161 a *hlev za krave*, V161 b *hlev za ovce*, V161 c *hlev za svinje*, V470 *palica*, 467 *vedro*, V468 *kad*, V469 (oziroma V150) *kotel*.

Izdelava komentarjev za: V470 *palica*, V147a *peč*, V150 *kotel*, V141a *zidna opeka* V141b *strešna opeka* (vse v delu).

Pregled zapisov vprašanj (kart) za SLA 2 v ALI in ASLEF.

ZBORZBIRK

Opravljen je bilo terensko delo v Reziji in Brdih ter pregled poskusnega vnosa narečnih poimenovanj v treh zbirkah.

THETRIS

Jezikovni pregled slovenskih in angleških besedil, ki so nastala v okviru projekta.

RADIJSKI IN TV NASTOPI, RAZGOVORI V ČASNIKIH IN ČASOPISIH

☉ Jasna Fakin Bajec:

Intervju: Stvaritve naših prednikov so izziv za boljši jutri, pogovor je vodil Bogdan Macerol, *Primorske novice*, leto 67, št. 28. (2. 2. 2013), str. 11–13.

Radio Koper, 14. december 2013: predstavitev knjižice: *Dobra stara šola: Utrinki iz šolskega življenja na Planini pri Ajdovščini skozi čas*.

☉ Petra Kolenc:

Radio Koper, 16. maj 2013: *O razvoju škafarske obrti v vasi Lokve*.

Radio Koper, 24. maj 2013: *O knjigi pravljic Lokvarja Mirana Lebana-Mirana Kušmanovega*.

☉ Špela Ledinek Lozej:

Radio Koper, 18. maj 2013: *O projektu ZBORZBIRK*.

Radio Koper, 19. maj 2013: *O projektu ZBORZBIRK*.

☉ Danila Zuljan Kumar:

Radio Trst A, 28. november 2013: *Gradnikovi večeri 2013*.

Radio Koper-Capodistria, 11. december 2013: *Monografija Brda in Brici*.

ZAHODNA SLOVENSKA NARODNOSTNA MEJA V LUČI SPREMENB ČASA

Gre za skupni naslov nalog, ki družijo posamezne raziskovalce znotraj RP ZRC SAZU v Novi Gorici. Raziskava sledi spreminjanju narodnostne črte skozi stoletja s pomočjo arhivskega gradiva, jezikovnih analiz, terenskih raziskav in že obstoječe literature s poudarkom na posameznih območjih zgodovinske dežele Goriške: furlanski prostor (dr. Neva Makuc), Goriška Brda in Benečija (doc. dr. Danile Zuljan Kumar), Vipavska dolina (dr. Špela Ledinek Lozej), Kras (dr. Jasna Fakin Bajec), Trnovska planota (Petra Kolenc), zgodovinska Goriška (dr. Branko Marušič). Naloga, katere rezultati so posamezni prispevkovi v številnih znanstvenih, strokovnih in periodičnih publikacijah, se opira na jezikovne, kulturne, zgodovinske, etnografske in različne družbene vplive na stičišču slovenskega in romanskega sveta, različne oblike udejanjanja le-teh v šegah, jeziku, navadah in drugem. Pokazala naj bi na različne oblike sosedskih odnosov, zgodovino območja in perspektive prihodnjega razvoja.

Vse sodelavke Raziskovalne postaje so bile članice uredniškega odbora za pripravo monografije *Brda in Brici*, uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja in Izvestja Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*.

Poročilo je sestavila Petra Kolenc.

EVROPSKI PROJEKT, PRI KATEREM SODELUJE RAZISKOVALNA POSTAJA ZRC SAZU V NOVI GORICI KOT PROJEKTI PARTNER:

**THETRIS – Thematic transnational church route development
with the involvement of local society**
Razvoj mednarodne tematske cerkvene poti s sodelovanjem lokalne skupnosti

<http://www.thetris.eu/home>

Vrsta projekta: Evropsko teritorialno sodelovanje, Program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa, Četrty razpis programa Srednja Evropa 2007–2013

Vodilni partner: Felső-Tisza Vidéki Többcélú Kistérségi Társulás (Združenje občin območja zgornje Tise), Madžarska

Partnerji:

ZRC SAZU, Raziskovalna postaja Nova Gorica, Slovenija
 Obecně prospěšná společnost České Švýcarsko (Javna organizacija Češka Švica), Češka
 Zentrum für Technologiestruktur-entwicklung Region Riesa-Großhain (Center za tehnološko-
 -strukturni razvoj pokrajine Riesa-Großhain), Nemčija
 Agentúra regionálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja (Regionalna razvojna agencija
 Prešovske samoupravne regije), Slovaška
 Provincia di Torino (Provinca Torino), Italija
 LAMORO Agenzia di sviluppo (LAMORO razvojna agencija), Italija
 Diozese Graz Seckau (Graška škofija), Avstrija
 Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski (Združenje malopoljskih občin in mest), Poljska
 BSC, Poslovno podporni center d. o. o., Kranj, Slovenija
 Provincia di Padova (Provinca Padova), Padova

Projekt je namenjen ovrednotenju različnih prvin cerkvene dediščine, od stavbne dediščine pa do vloge v duhovnem in družbenem življenju, ter trajnostnemu ohranjanju le-te v enajstih srednjeevropskih partnerskih regijah. Sodelavke novogoriške Raziskovalne postaje smo identificirale dobre prakse ohranjanja, rabe in upravljanja cerkvene dediščine na Goriškem, pripravile SWOT analizo snovne in nesnovne dediščine ter oblikovale goriški del mednarodne cerkvene poti po Marijinih božjepotnih svetiščih. Izbrane cerkve so bile označene z napisnimi tablami, vse pa so bile predstavljene v brošuri z naslovom *Marijine božjepotne cerkve med Alpami in Krasom* in na spletišču <http://www.thetris.eu/home>. Kot vodja petega delovnega sklopa bo Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici organizirala in izvedla izobraževanje o prenosljivosti dobrih praks upravljanja z dediščino v lokalno okolje ter o pomenu in načinih vključevanja lokalnega prebivalstva v različne dediščinske aktivnosti ter pripravila strategijo upravljanja s cerkveno dediščino.

EVROPSKI PROJEKT, PRI KATEREM JE RAZISKOVALNA POSTAJA ZRC SAZU V NOVI GORICI VODILNI PARTNER/KOORDINATOR:

ZBORZBIRK – Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom

<http://zborzbirk.zrc-sazu.si/>

Vrsta projekta: Evropsko teritorialno sodelovanje, Program čezmejnega sodelovanja Slovenija – Italija 2007–2013, Tretji razpis programa

Vodilni partner: ZRC SAZU, Raziskovalna postaja Nova Gorica, Inštitut za slovensko narodopisje

Partnerji:

Univerza v Vidmu
Goriški muzej Kromberk – Nova Gorica
Občina Kobarid
Občina Brda
Občina Kanal ob Soči
Gornjesavski muzej Jesenice
Občina Bardo
Občina Tipana
Občina Podbonesec
Inštitut za slovensko kulturo

Projekt je namenjen ovrednotenju krajevnih zbirk kulturne dediščine v obmejnem prostoru med Alpami in Krasom, in sicer od Kanalske in Gornjesavske doline na severu do Brd na jugu ter od terskih dolin na zahodu do Soške doline na vzhodu. slovenski in italijanski strani. V okviru projekta je bilo evidentiranih in popisanih 33 krajevnih zbirk kulturne dediščine. Zbirke bodo širši javnosti predstavljene v knjižnem vodniku, na zgibankah in na spletni strani. Za potrebe predstavitve posameznih zbirk bodo obnovljeni razstavnih prostori, druge pa bodo opremljene kot informacijske točke. V letu 2013 je bila v Kanalu ob Soči organizirana delavnica za zbiralce z naslovom »Zbirke povezujejo«, na kateri so se predstavili v projekt vključeni zbiralci. V prihajajočem letu 2014 bo na Univerzi v Vidnu organiziran posvet o zbirateljstvu, pripovedništvu in kulturnem turizmu, na katerem bodo predstavljeni sadovi raziskovalne kontekstualizacije, strnjena spoznanja pa bodo objavljena v spremljajočem zborniku.

Sodelavci Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici:

vodja:

doc. dr. Danila Zuljan Kumar - Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (tel. 05 335 73 21)

znanstveni sodelavki:

dr. Jasna Fakin Bajec – Sekcija za interdisciplinarno raziskovanje (tel. 05 335 73 25)

dr. Neva Makuc – Zgodovinski inštitut Milka Kosa (tel. 05 335 73 23)

asistentka z doktoratom:

dr. Špela Ledinek Lozej – Inštitut za slovensko narodopisje (tel. 05 335 73 22)

strokovna sodelavka:

Petra Kolenc – Zgodovinski inštitut Milka Kosa (tel. 05 335 73 26)

*prof. dr. Branko Marušič, znanstveni svetnik v pokoju – Zgodovinski inštitut Milka Kosa
(tel. 05 335 73 20)*

*Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica hrani tudi knjižnico in arhiv dr. Henrika Tume,
Delpinova 12, 5000 Nova Gorica, tel./fax: 05 335 73 26.*

spletna stran: <http://rpng.zrc-sazu.si>

Izvestje je del projekta Slovenska zahodna narodnostna meja v luči sprememb časa.

Sveta gora

IZVESTJE 10 – 2013

ISSN C504-2240

VSEBINA • Deset let Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici • Jubileji in voščilo • Članki: Branko Marušič, *Latinski pisci iz 17. in 18. stoletja, rojeni v Solkanu* • Robert Devetak, *Sadjarsko in vinarsko društvo za kanalski okraj (1894–1915)*, • Petra Kolenc, *O motivih s prvih razglednic iz Trnovskega gozda* • Špela Ledinek Lozej, *Planini Sleme in Medrje na Tolminskem* • Jasna Fakin Bajec, *Pomen evropskega projekta THETRIS pri razvoju podeželja na Goriškem* • Danila Zuljan Kumar, *Z vsakim jezikom, ki ga ohranimo, ohranimo veliko več kot zgolj besede* • V spomin: Andrej Malnič (1961–2013), *tankočuten in prodoren Goričan (z bibliografijo)* / Neva Makuc • Poročila: *Poročila o vsebini humanističnih in družboslovnih revij v Furlaniji Julijski krajini* • *Poročilo o delu Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici od 1. 11. 2012 do 31. 12. 2013* • *Poročilo o projektih sodelavk Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*

<http://zalozba.zrc-sazu.si>